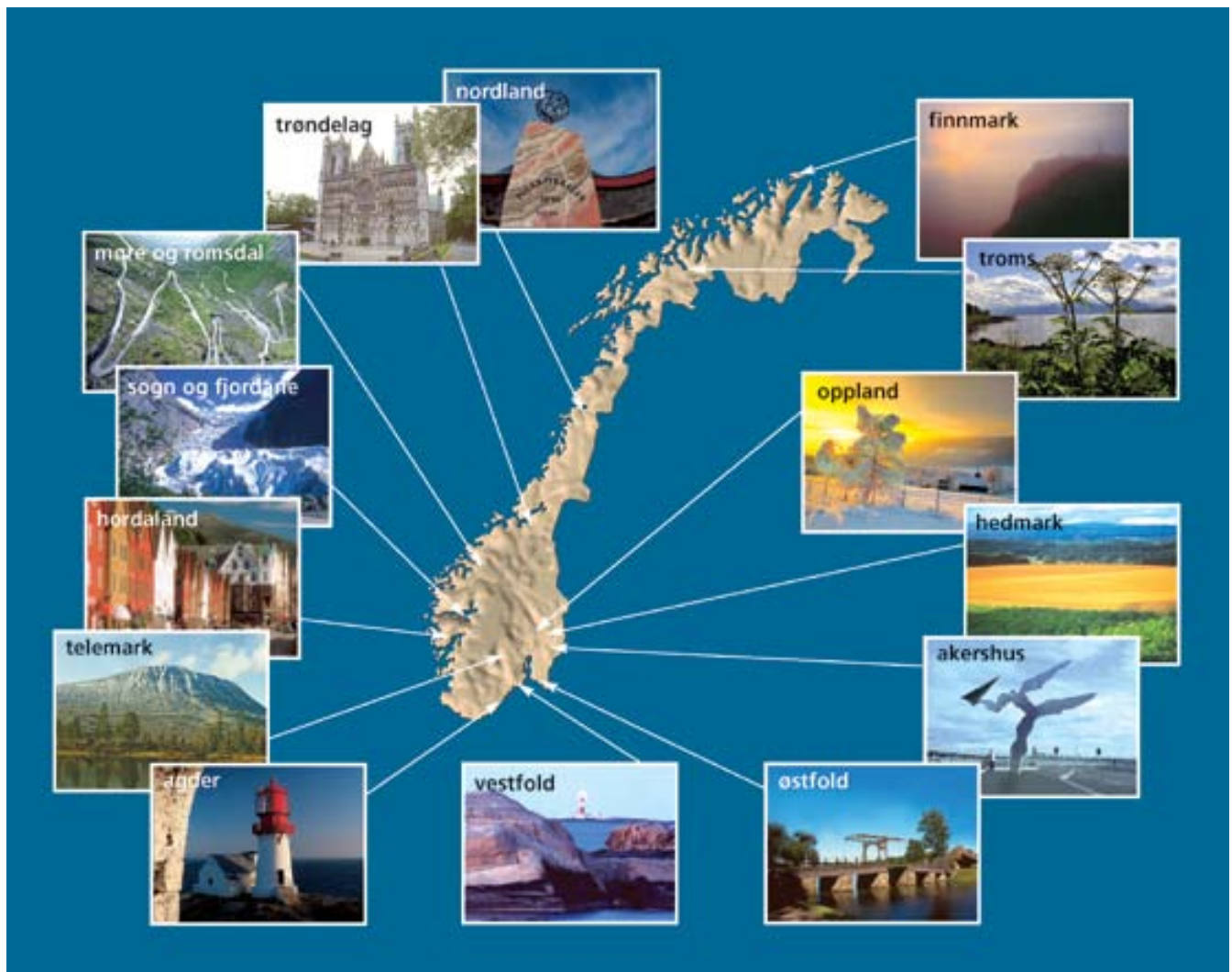

Nr. 6. 2009

Mil etter mil – med bok i øret

Folkebibliotekene har grunn til å føle seg lurt

Prøv Norgeslån du også!

Ditt lokale bibliotek har vokst.

Norgeslån er en gigantisk utvidelse av ditt bibliotektilbud. I tillegg til å låne det som finnes på ditt bibliotek, kan du med Norgeslån bestille lån fra andre bibliotek over hele landet! Du velger også fritt hvilket bibliotek du ønsker å få det bestilte materialet sendt til.

Norgeslån sørger for så kortreiste lån som mulig. Dette betyr kortere ventetid for deg (og lavere

utgifter for bibliotekene).

Norgeslån krever at du har nasjonalt lånekort. Om du ikke har det allerede, så gå på biblioteket og be om å få et. Med nasjonalt lånekort i hånd, er du klar til å ta i bruk Norgeslån.

Prøv det selv fra: <http://www.samsok.no>

For mer informasjon om Norgeslån, se <http://www.bibliofil.no/norgeslan>

BIBLIOFIL® levert av

Bibliotek-Systemer AS. Postboks 2093, 3255 Larvik

Telefon: 33 11 68 00. Telefaks: 33 11 68 22. Internett: <http://bibliofil.no> E-post: firmapost@bibliofil.no

Innhold

25

Med ebokprosjektet i Buskerud tar bibliotek-Norge for fullt spranget inn i den digitale alderen. Prosjektleder Dag Erlend Lohne Mohn har stor tro på at bibliotekene fortsatt vil ha en viktig funksjon i samfunnet, selv om papirbøkene gradvis vil forsvinne. Nå gjelder det å finne løsninger som tjener hele det norske litterære systemet, mener han.

12

Fjorårets julekalender – ”Ei slags julehistorie” – var skrevet av Eivor Vindenes. Den har i høst kommet i utvidet versjon som bok på Samlaget.

Les presentasjonen av årets julekalender, skrevet av Lars Petter Sveen, side 12.

Jeg vil ha gode og levende folkebibliotek!

Ordene kommer fra vår nye kulturminister, Anniken Huitfeldt (Ap), som i dette intervjuet letter på sløret og snakker om bibliotek.

28

Reportasje/intervju

- 8 Vefsn: Et tilbud til alle
- 13 Jakten på det nye biblioteket fortsetter i Kongsberg
- 18 Hvordan tenker du innkjøp – i stort eller smått?
- 22 Nadja er Russlands håp
- 25 Ebøker på vei inn i Buskerud
- 28 Anniken Huitfeldt vil ha levende bibliotek
- 30 Fjærland: Fire kilometer bøker
- 38 Fotokonkurranse 2009
- 40 Wolfram Alpha – noen inntrykk etter første halvår
- 44 Knut Hamsun og fredsprisen i 1936
- 48 Spennende formidling med dataspill
- 52 Grunn til skuffelse. Samtale med Lisbeth Tangen.

Debatt/kommentar

- 34 Forskning: Mangfold og atter mangfold
- 36 Den bibliotekariske tenkemåten: Reagan-dokumenta
- 55 Samleie på papir eller skjerm
- 56 Open access – norske støttetjenester
- 59 Det nyliberale folkebiblioteket
- 62 Open access – det finnes ingen gratis lunsj
- 63 Datatilsynet kommenterer leder i nr. 5/2009
- 63 Bibliotek – en moderne arbeidsplass
- 65 Noen apropos til Audunson
- 66 Fotball – enda en gang
- 67 Viktig formidlingskompetanse
- 68 Fotball og hersketeleknikk
- 69 Eboka utfordrer kompetansen
- 72 Sekken Leif

BS

Biblioteksentralen

www.playreklam.no

God Jul

Takk for det gode samarbeidet i 2009.

Julen er en tid for omtanke og glede. Vi sender ikke ut julekort i år, men gir heller en gave til Norsk Bibliotekforenings Solidaritetsfond for utdanning av bibliotekarer i Malawi.

Godt nett år

Vi i Biblioteksentralen har i 2009 hatt et økt fokus på vår nettbutikk og vil fortsette dette arbeidet i 2010. For husk: Bestiller du bøker og andre produkter på biblesent.no får du en enklere og mer effektiv bibliotekhverdag!

Vi sees på Bibliotekmøtet på Hamar!

Alt du trenger fra **A** til **Å**
-også på nett

ROM FOR OPPLEVELSE

*Et utvalg biblioteker vi har
levert innredning til i 2009:*

*Sør-Odal Bibliotek
Odda Bibliotek
Ibestad Kulturhus
Manglerud videregående skole
Lindeberg skole
Hauketo skolebibliotek Oslo
Gildeskål Bibliotek
Nøtterøy vgs
Årdal Bibliotek
Samisk Høgskole
Froland Folkebibliotek
Rendalen Folkebibliotek
Kulturtorget Vigeland
Madla Folkebibliotek
Chr.Michelsens Institutt
Vågsbygd Bibliotek*

BS Eurobib

www.bseurobib.no

76. årgang

Bok og Bibliotek er et redaksjonelt uavhengig tidsskrift og redigeres i samsvar med Redaktørplakaten. Debattinnlegg og innkjøpte artikler uttrykker ikke nødvendigvis Bok og Biblioteks mening. Antall utgivelser: 6 per år.

I REDAKSJONEN

Odd Letnes, ansvarlig redaktør
odd.letnes@bokogbibliotek.no

ADRESSE

Pilestredet 48
Postboks 4 St. Olavs plass, 0130 Oslo
Telefon: 41 33 77 86
www.bokogbibliotek.no

UTGIVER

ABM-Media AS
Postboks 4 St. Olavs plass, 0130 Oslo

FRIST FOR STOFF 2009

Nr 1:	19. jan	ferdigtrykt 11. feb
Nr 2:	2. mars	ferdigtrykt 25. mars
Nr 3:	11. mai	ferdigtrykt 3. juni
Nr 4:	17. aug	ferdigtrykt 9. sept
Nr 5:	5. okt	ferdigtrykt 28. okt
Nr 6:	9. nov	ferdigtrykt 2. des

ABONNEMENT

DB Partner as
Postboks 163, 1319 Bekkestua
bob@dbpartner.no
Tlf 67 11 38 05

ANNONSER

v/Heidi Torstensen, Mediateam
tlf 47 31 80 30

Forsidefoto: Odd Letnes

Grafisk produksjon: Zmedia AS

ISSN 0006-5811

Leder

Odd Letnes

odd.letnes@bokogbibliotek.no

På tide å snakke sammen

Det er interessant å lese Morten Harry Olsen i Klassekampen 14. november. Når han går opp i fugleperspektiv ser han en norsk biblioteksektor preget av en splittelse med to hovedfronter: På den ene siden ABM-utvikling (ABM-u) og Norsk bibliotekforening (NBF) og på den andre Nasjonalbiblioteket (NB). Dette er særlig interessant siden Olsen er "utenforstående" og ser det hele med uhildede øyne.

Konflikten Olsen peker på hadde en topp for noen år siden i kjølvannet av at NB satte i gang sitt store digitaliseringsprosjekt. Så roet det seg noe i påvente av stortingsmeldingene om bibliotek og digitalisering våren 2009. Nå ser vi at artilleriet lades igjen og at en og annen titter opp fra skyttergravene.

Konflikten mellom de to hovedfrontene kommer gjerne til uttrykk på blogger, i fagtidsskrifter, på seminarer og konferanser og av og til i allmenne debattfora som Aftenposten, Klassekampen og Dagsavisen. Det er selvsagt bra at det diskuteres. Det er bra at folk for eksempel etterlyser debatt om NB Digital. Det noe kinkige ved mediediskusjonene, er at NB sjelden deltar. NB diskuterer ikke sin egen rolle offentlig. I stedet har NB en evne til å få tak penger og til å sette i gang prosjekter. Dette er det som irriterer ABM-u/NBF-fronten mest, som ikke når fram med synspunktene sine. Det blir debattinnlegg som bare drukner i medienes jevne strøm av debattinnlegg.

Denne hovedkonflikten er noe av det mest lammende biblioteksektoren opplever i dag. Hvordan den kan løses, er ikke et enkelt spørsmål. Lite tyder på at verbale bombardement fører fram. Lite tyder på at Kulturdepartementet alene er i stand til å løse flokene. Vi kan risikere at departementet slakter ABM-u uten offentlig debatt, da dette fra politisk hold ikke regnes som en så tung sak at den må opp i Stortinget.

Sektoren hadde ventet lenge og spent på vårens stortingsmelding. Men den var en stortingsmelding i ordets nøkterne betydning: En orientering til Stortinget, uten forpliktelser. Bibliotekdirektør Lisbeth Tangen, NTNU, kaller den for "tamme greier". (s. 56)

Vi trenger noe tyngre. Vi trenger en utredning, av kaliber NOU (Norges offentlige utredninger), slik vi hadde før de store utdannings- og forskningsreformene på 90-tallet. Vi trenger en utredning med et mandat som sikrer en gjennomgang av hele biblioteksektoren, både "fag og folke". Men for å hindre at utredningen bare havner på de evige arkivmarker, må den forankres i forvaltningen - for eksempel ved å bli ledet i fellesskap av departementsråder fra Kulturdepartementet og Kunnskapsdepartementet. I tillegg må utvalget selvsagt ha medlemmer fra hele biblioteksektoren og i tillegg forlagene og forfatterforeningene. Det er naturlig at et slikt initiativ blir tatt av de mest berørte departementene.

Vil ha nytt storbibliotek

» - Kapasiteten er helt sprengt, så jeg ønsker meg nye lokaler. Vi trenger mer rom, flere datamaskiner, flere studieplasser og større plass til barn, sier den nye avdelingslederen på Deichmanskes biblioteks avdeling på Majorstuen i Oslo, 26 år gamle Heikki Knutsen, til Lokalavisen Frogner.

Knutsen ble Norges yngste biblioteksjef som 23-åring. Han ønsker seg også søndagsåpning igjen og har allerede sett seg ut lokalene han ønsker seg, nemlig den gamle trikkestallen rett over gaten.

Spansk aften på Bekkestua

» På Bekkestua bibliotek i Bærum var det i oktober spanskaften, med foredrag, bokutstilling og salg, paella og flamenco da Knut Aukrust og Dorte Skulstad presenterte sin bok «Kultur møter i spansk historie: fra berbere til bergensere», forteller Asker og Bærum Budstikke.

Boken var en historie om hvordan man møter det fremmede, og biblioteket bød også på paella og vin, samt en forrykende opptreden av flamencodanseren Mayte Arjona. Det var også tydelig at mange hadde lyst til å høre om slike fremmedartede folkeferd som var nevnt i boksloven.

Bokkafé i Frogn bibliotek

» Biblioteket i Drøbak har hver første onsdag i måneden bokkafé. Her blir gode bøker anbefalt, skriver Østlandets Blad.

Biblioteket har i høst blant annet anbefalt bøker om og fra Barcelona. Også andre emner vil etter hvert bli tatt opp og presentert i den ærverdige bibliotekbygningen ved torget i Drøbak, melder avisen.

Fire forfattere på Kragerø bibliotek

» I oktober hadde Kragerø bibliotek ikke mindre enn fire forfattere på besøk på samme kveld, nemlig kriminaldebutanten Anita Berglund, biografiforfatteren Hans Olav Lahlum, fagbokforfatteren Live Landmark, som har skrevet om utbrenthet, og kriminalforfatteren og Rivertonprisvinneren Vidar Sundstøl, som har røtter i nabobygda Drangedal.

Forfatterkveldene er nå blitt et av høydepunktene ved biblioteket, ifølge Kragerø Blad Vestmar.

Glade bokormer i Fyresdal

» I Fyresdal i Vest-Telemark kan bokormene glede seg, melder avisen Varden. Der er det kommet nytt bibliotek, noe avisen omtaler som et eventyr på høyde med Asbjørnsen og Moe, i nedleggesenes år 2009.

Biblioteksjef Liv Blørstad Kiland forteller at Fyresdal har ligget på lesetoppen i Telemark i mange år, og at et godt mediebudsjett, beliggenheten og åpningstidene er tre viktige faktorer.

Det nye biblioteket, som består av en ny del og en eldre, nyoppusset del, ligger ved siden av skolen, barnehagen, helsehuset og kommunehuset og har åpent fire dager i uken. Biblioteket har dessuten kafé hver onsdag, i forbindelse med at ungdomsklubben er åpen.

Bamsefest på Moss bibliotek

» Moss bibliotek hadde 27. oktober nok en gang invitert til bamsefest, med kaker og leker. Anledningen var at teddybjørnen skulle feires, og i Moss er feiringen etter hvert blitt en godt innarbeidet tradisjon.

Barne- og ungdomsbibliotekar Kristin Novang Pedersen ved barneavdelingen i Mossbibliotek lovte overfor Moss Avis at det ville bli delt ut gratisbilletter til arrangementet. Hun kunne også opplyse at tryllekunstneren Chriss Chrisell som kaller seg trylle- og tullekunstner ville komme.

Det ville dessuten bli servering av bamsekake og utdeling av diplomer – og Kristin Novang Pedersen forsikret at det var ekstra hyggelig dersom noen ville ta med seg favoritt-bamsen sin.

Kjemper for bibliotek i Porsgrunn

» I Porsgrunn kjemper både skoleungdommen og andre for å beholde biblioteket på Stridsklevskolene etter at det for tredje gang er blitt foreslått fjernet.

Elevrådsleder Oda Hestvik sier til Porsgrunn Dagblad at biblioteket er et godt og gratis tilbud, som betyr utrolig mye for miljøet på skolen. Det er derfor uendelig trist dersom biblioteket forsvinner. Hun mener også at forslaget er unødvendig, fordi det uansett er lite penger å spare på en nedleggelse.

Hun skryter også av de ansatte, og sier at de alltid finner de bøkene elevene trenger.

www.layreklamano

BESTILL PÅ NETT. DET ER LETT!

Bestiller du bøker og andre produkter på biblesent.no får du en enklere og mer effektiv bibliotekhverdag!

- ✓ Enkel og oversiktlig bestilling!
- ✓ Raskere levering!
- ✓ Tilgang på alle utgivelser!
- ✓ Full oversikt!

VITE MER?
Klikk deg inn på **biblesent.no** og se vår film om hvor enkelt du handler i nettbutikken vår!

Alt du trenger fra **A** til **A**
-også på nett

Gode naboer. Biblioteket ligger i kjøpesenteret Sjøsiden Senter. Mange gode naboer i samme bygg, gjør det enkelt for brukerne å stikke innom og låne bøker.

Bibliotek med kjøpesenter

Tekst og foto:
Kjetil S.
Grønnestad,
frilansjournalist

På Vefsn bibliotek i Mosjøen har de et tilbud til hele folket. Også til de som foretrekker lett litteratur.

Helt siden 1993, har Vefsn bibliotek holdt til i 2. etasje på kjøpesenteret Sjøsidan Senter i Mosjøen. Beliggenheten betyr mye for besøket. Folk får anledningen til å kombinere handlerunden med å stikke innom biblioteket og låne med seg hjem ei bok eller tre.

Lokalet har en spennende utforming. Ikke rommet i seg selv, som er mer eller mindre firkantet. Det handler om hvordan bokreolene er plassert. De står ikke lydig på rad og rekke. De står på skrå, danner spennende vinkler, passasjer og åpne rom. En hel liten labyrint med bøker å utforske. Dermed virker lokalet større enn det er.

Biblioteket har i overkant av 4,5 årsverk. De fleste jobber ved hovedbiblioteket, men Vefsn har også en mindre filial ved Granmoen skole. Filialen er en kombinasjon av folke- og skolebibliotek.

Nettverk. Det er ikke bare ved Granmoen skole, at folkebiblioteket har godt samarbeid med skolebibliotekene.

– For noen år tilbake, via prosjektet ”Gi rom for lesing”, fikk vi prosjektmidler fra Regionalt kurs- og kompetansesenter (RKK) for vi ønsket å samarbeide bedre med skolebibliotekene, forteller biblioteksjef i Vefsn Irene Bergsnev. – Hensikten var å opprette et faglig nettverk oss i mellom, som igjen skulle løfte skolebibliotekenes kompetanse, fortsetter hun.

Bergsnev synes prosjektet var vellykket. Skolebibliotekene er med i en felles bokbase sammen med Vefsn bibliotek. Slik utnyttes basen bedre. Det gir igjen en mer rasjonell innkjøpspolitikk, da bibliotekene ikke behøver å kjøpe inn de samme bøkene.

Ja-sjef. Serielitteraturen er populær, og har fått en hel reol til disposisjon. – Det ble så negativt hele tida å si nei til de som spurte etter slike bøker, forteller Irene Bergsnev.

Samtidig betyr automatisert katalog en faglig styrking av bibliotekene, og at de får langt bedre kontroll på eget utlån.

– Nå er prosjektperioden over. Dermed møtes vi ikke like ofte, men nettverket har vi beholdt, sier hun.

Folkebibliotek for hele folket. Det er viktig å ta vare på lystleserne. Også de som liker bøker langt nede på statusskalaen. For å komme deres behov i møte, har biblioteket i Mosjøen valgt å kjøpe inn serielitteratur. En hel reol er disponert til disse bøkene, naturlig integrert blant resten av skjønnlitteraturen. – Vi var strengere på dette før. Men det var så mange som spurte etter slike bøker. Det følte negativt å hele tida si nei, forteller Bergsnev.

Navnet folkebibliotek forplikter. Hele folket har rett på litteratur. Også de som ønsker lettere lesestoff. Mange forblir tro mot disse bøkene, men noen kan også bli nysgjerrige på litteraturen som står i nabohyllene.

– Det viktigste er å få folk til biblioteket. Og å få dem til å lese. Med serielitteraturen ivaretar vi et viktig segment av

befolkningen. Mange voksne kvinner låner dem, men også et overraskende stort antall menn, forteller Bergsnev. Dette utgjør ikke noen stor kostnad for biblioteket. For selv om seriene består av mange bøker, er de billige i innkjøp.

Fristed. Men det er ikke bare lesere av serielitteratur som tas vare på i Mosjøen. Ved spørsmålet om hvilken brukergruppe som er den ivrigste, blinker Bergsnev straks ut utlendingene. I tillegg til innvandrere, har Mosjøen et asylmottak med 138 plasser i sentrum av byen (jf. tall fra UDI).

– Det første de gjør når de ankommer, er å møte opp på biblioteket for å få lånekort, smiler Bergsnev.

De er ivrige brukere av bibliotekets datamaskiner. De chatter, eller leser nettaviser fra hjemlandet. Men flere setter seg også ned i sittegruppene for å bla i lokalavisene. Slik lærer de seg norsk, noe som er bra for integreringen.

– Biblioteket oppfattes som et nøytralt rom. Her føler de seg frie. De er ikke under oppsyn fra de ansatte på asylmottaket, forklarer hun.

Nye bibliotekbrukere. Denne vandreutstillingen fra Mo i Rana, som er utstilt på biblioteket i Mosjøen, forteller historiene til noen av Nordlands nye innbyggere. Mange av dem er ivrige bibliotekbrukere.

Samarbeidet med asylmottaket er godt. Siden såpass mange av beboerne bruker datamaskinene på biblioteket, kunne det bli vel lange køer. For å avhjelpe det, har mottaket kjøpt inn to datamaskiner som er plassert på biblioteket.

Når det gjelder fremmedspråklig litteratur, får biblioteket de fleste bøkene på lån fra Det flerspråklige bibliotek i Oslo. Men de har også så smått begynt å bygge opp sin egen samling. – Vi sendte inn søknad til kommunen om midler til å kjøpe bøker. Vi fikk tildelt kr 40.000 fra det statlige integreringstilskuddet til det formålet, sier hun.

Mange jern i ilden. Irene Bergsnev er travel. Ved siden

av å være biblioteksjef, er hun aktiv både i Folkeakademiet og i det lokale kulturlivet. Det gir henne verdifulle kontakter. Biblioteket er mye brukt til kulturarrangement. Dagen etter besøket fra Bok og bibliotek, stod for eksempel barneforestillingen ”Dyrene i jungelen” på plakaten. Den ble til i samarbeid med Folkeakademiet og den kulturelle skolesekken.

Tilbudene om å være stoppested for omreisende turnéer, er mange. Ikke minst gjelder det foredrag. For å sikre et lokalt tilsnitt, kobler de ofte inn lokale innledere.

– Dette er naturlig å trekke inn i et bibliotek. Folkeakademiets idealer som demokrati, folkeopplysning og informasjon, står sterkt også i

biblioteket, sier Bergsnev.

Hver høst arrangerer de en lokal bokdag. Lokale forfattere og redaktører inviteres til biblioteket for å fortelle om den lokale bokhøsten. Det er populært og samler mye folk.

Det blir stadig enklere å gi ut bøker, ikke minst på egne forlag eller forlag som tar seg av den tekniske utgivelsen. Så tilfanget av lokallitteratur er det ikke noe å si på. Alt er riktignok ikke av like høy kvalitet. Noen bøker fra slike forlag kan være uferdige. De har ikke fått den nødvendige motstanden de ville fått i et tradisjonelt forlag. Men siden også disse bøkene spiller lokalsamfunnet, blir de tatt med på bokdagen.

Opprinnelig var det også et juleverksted for barn, samtidig

Horten bibliotek med mannsskjebner

» Som en del av litteraturuka i Vestfold har Horten bibliotek hatt en temakveld om mannsskjebner. Her fikk forfatterne Helene Uri og Niels Fredrik Dahl fortelle om sine siste bøker, der ulykkelige mannsskjebner står i fokus.

Senere var Ingvar Ambjørnsen ventet på besøk med enda en tvertydig mannsskjebne, i "Opp Oridongo". Biblioteket satset ifølge avisen Gjengangeren også på flere andre arrangementer, blant annet for å trekke barn til lokalene.

Utkantsbibliotek hevder seg

» Små utkantkommuner innehar alle de ti øverste plassene i årets biblioteksoversikt over bokutlån per innbygger. Aller øverst ligger Utsira i Rogaland med 45,22 utlån per innbygger. Deretter følger Bokn i Rogaland med 14,90 og Modalen i Hordaland med 14,85, skriver Nationen i en større artikkel om lokalbibliotekene.

Avisen skriver også at nordmenn er flinke til å bruke biblioteket, men at det er store regionale forskjeller. Nå har de tre kommunene i Nord-Østerdalen, Tolga, Os og Rendalen, inntatt toppskiktet, med tre av de ti beste plassene i oversikten. Tolgas bibliotekssjef Ellen Vibeke Nygjeltten hilser nabo-kommunene, og sier at det her har vært god laginnsats.

"Filosofisk poliklinikk"

» "Filosofisk poliklinikk" kaller Bergen bibliotek det nye foredragstilbudet sitt, med filosofiske og samfunnsorienterte foredrag. I november kom blant andre professor Sigurd Skirbekk og forfatteren Kaj Skagen for å legge fram sine tanker om "grenseløse forventninger og sviktende solidaritet – velferdsstaten om 20 år".

Biblioteket har også andre foredrag på trappene, går det fram av hjemmesiden.

med bokdagen. Men det ble så populært at det måtte flyttes til en egen dag. Biblioteket hadde rett og slett ikke plass til alle som ville være med.

– I forbindelse med Galleria kunsthøst i juli i år, hadde vi bokbad på pub. Jeg var bademester for brødrene Leines Nordaas som ga ut en roman og en novellesamling. Vi var spente på hvordan dette ville gå, men pubpublikummet viste seg å være svært lydhøre, smiler hun.

For lite tid. Sjøsiden Senter inneholder ikke bare kjøpesenter og biblioteket. Bygget huser også kontorer for kulturskole, kulturhus og kino. Fram til 2007 var de egne enheter, men ble det året slått sammen til en enhet. – Vi har fagledere på alle driftsenhetene, men som enhetsleder med det overordna

administrative ansvaret for både bibliotek, kulturskole, kulturhus og kino, ser jeg at jeg får lite tid til å drive utviklingsarbeid for biblioteket. Det er et tankekors, sier Bergsnev.

Til tross for sammenslåingen av enheter, har hun gode erfaringer med Vefsn kommune. – Vi har alltid blitt behandla skikkelig. Vi trekkes med i aktuelle utredninger og høringer. Vi kan ikke klage på arbeidet dette medfører, for skal vi bli hørt må vi også være villige til å si noe. Men alt merarbeidet gjør at vi ikke får nok tid til å følge med på det nye som skjer. Det skorter på tid til å omstille oss i forhold til teknologiske utfordringer, og forberede oss til tida når den trykte boka får konkurranse fra e-bøker og lignende, sier hun.

1. desember 2009

«Alt dette skjedde da eg var heimkommen frå mitt andre korte opphald i Canada. Desember, og i butikkvindauga hang raude stjerner og kvite englar. Frå kontoret mitt såg eg rett ut på Regjeringsbygget og Trefoldighetskyrkja. Leiligheita eg budde i på denne tida låg på Aleksander Kiellandsplass, og kvar dag gjekk eg opp Telthusbakken, gjennom Vår Frelsers gravlund, og ned Ullevålsvegen og Akersgata til Finansdepartementet.

På skrivebordet mitt låg rapporten. Han var skrive av ein kenyansk advokat, og sendt meg i regi av Kirkens Nødhjelp. Som ansatt i Finansdepartementet jobba eg med Etikkrådet til Oljefondet. Eg og seks andre var ansvarlege for å levere inn anbefalingar og analysar til rådet og til Finansministeren. Var nokon av selskapa Oljefondet investerte i blitt anklaga for uetisk framferd? Hadde det vist seg at eit datterselskap var deleiar og medprodusent av klasebombar?

Rapporten eg no hadde lese var på sekstisju sider. Det var fire bilder i han, alle samla bakerst som vedlegg. Dei var i fargar, men alt støvet frå steinbrotet som var avbilda fekk dei til å verke eldgamle. Fram mellom steinane på bilda kunne eg sjå noko som likna hender og føter, stikkande ut lik ugras frå ei steinrøys. »

Følg hele julekalenderen på nettet – www.bokogbibliotek.no

Om forfatteren:

Lars Petter Sveen (bildet), født 1981, er bibliotekarstudent ved Høgskolen i Oslo og forfatter. Han har fått Tarjei Vesaas debutantpris, Aschehougs debutantstipend og Sunnmørsprisen for debutboka «Køyre frå Fræna» (2008). Da Jo Nesbø fekk Den norske leserprisen i 2008, ga han ekstraprisen - som skal gå til «ein lovande norsk forfatter» - til Sveen. Sveen er også mannen bak spalta "Den bibliotekariske tenkemåten" her i Bok og Bibliotek (s. 36).

Kalender ble bok

Fjorårets julekalender – "Ei slags julehistorie" - var skrevet av Eivor Vindenes. Den har i høst kommet i utvidet versjon som bok på Samlaget.

- Det hadde ikkje vorte ei historie med julevri om det ikkje hadde vore for kalenderen, og det er eg glad for at det vart, sier forfatteren Eivor Vindenes.

Møteplass.

Biblioteket som sosial møteplass er i vinden. Her puster seminar-deltakerne ut og lader opp med kaffe til panel-debatten.

Jegerne hviler aldri

I denne utgaven av Bok og Bibliotek foregår "Jakten på det nye biblioteket" i Kongsberg, hvor en håndfull bibliotekfolk i november spurte: Hvordan kan biblioteket bidra til stedsutvikling?

Jakten på det nye biblioteket

Tekst og foto: Odd Letnes, redaktør

Kongsberg, november

2009. Mens den store ABM-konferansen går av stabelen på Plaza hotell i Oslo, med pomp og prakt og fargerike matfat, samler i overkant av 30 personer seg i gruvebyens bibliotek en regntung novemberdag. Noen har spasert fra byens kommunehus, noen har reist langt. Helt fra den lille kommunen Kvam ikke langt fra Bergen. Andre kommer fra Ringerike, Sandefjord, Drammen, Oslo.

Hva er det som får folk til å bruke en halv dag i Kongsberg på denne måten? Et seminar som begynner kl 12 og slutter kl 15.15 betyr for mange at hele arbeidsdagen er kjørt. Hvorfor ikke heller gasse seg i koldtbordet på Plaza? Det er jaktinstinktet som driver. Deltakerne er jegere, de er invitert til å jakte på det nye biblioteket? Hvordan kan biblioteket være en aktør i stedsutvikling, spør Norsk Bibliotekforening (NBF), i invitasjonen.

Birgithe Schumann-Olsen, NBF, avdeling Buskerud, har vært pådriver i planleggingen av seminaret. Nå gjør hun klar en matbit til gjestene som begynner å riste paraplyer utenfor hovedinngangen. Et viktig mål singlet seg raskt ut i prosessen: Hun og kollegene hadde lyst til å få kommunale politikere i tale. Spørsmålet lød: Hvordan få til dialog med politikerne, slik at vi kan få en felles forståelse av hvilken rolle biblioteket skal ha i lokalsamfunnet? Hvordan finne deltagere som kunne være spennende for politikerne!

Det vanskeligste var å finne folk til panelet. Schumann-Olsen ville ha folk fra både bibliotek- og kultursektoren, men også noen som hadde jobbet med stedsutvikling, som kjente til dette feltet. Så var det bare å begynne å nøste. Når hun spurte

Teknotek på biblioteket. Devotek lab er et samarbeid mellom bedriften Devotek og Kongsberg Kommune, og bidrar til at en jevn strøm av ungdom finner veien til Kongsberg bibliotek.

en og fikk nei, spurte hun om personen visste om en annen hun kunne spørre.

Energisk utkantkommune.

Den første innlederen er en av de langreiste, ordføreren i Kvam kommune på Vestlandet. En liten flekk på kartet med 8000 innbyggere, svingete og smale veier og det nærmeste man kan komme definisjonen på spredt bebyggelse. Vi har klart det, forteller Astrid Farestveit Selsvold. Klart å lage et lokalt bibliotekløft. Hun fortsetter:

På begynnelsen av

2000-tallet stampet biblioteket i motvind. Men i stedet for å kutte i budsjettene, bestemte kommunen seg for å ruste opp. Det var særlig tanken om å utvikle bibliotekene til informasjonskanaler for offentlig informasjon, som slo rot hos politikerne. De visste at alle ikke har tilgang til internett, og at de færreste oppsøker rådhuset i kommunesenteret Norheimsund, hvis de har et spørsmål om rettigheter eller muligheter. La oss derfor desentralisere den offentlige informasjonen gjennom biblioteket, var en tanke

som slo rot hos rådmannen.

Dermed fikk Kvam sine nye biblioteker, som på mange måter materialiserer årtier gamle tanker om å gjøre biblioteket til en kanal for offentlig informasjon.

– For å skape et attraktivt bibliotek, er det viktig å skape et godt omdømme og et bilde av at biblioteket er et godt sted å være, sier ordføreren. Biblioteksjefen i Kvam, Siv Røynealand, sitter i salen og hører på. For seg selv supplerer hun ordføreren:

...På byrjinga av 2000-talet hadde Kvam folkebibliotek hovudbiblioteket i 1.etasje i ungdomsskulen i Norheimsund. Lokala var trange og kummarlege. I Øystese var filialen eit kombinasjonsbibliotek i ungdomsskulen. Utanom desse hadde vi bibliotek i Ålvik og Strandebarm. Kvam er ein langstrakt kommune med omlag 90 km frå indre til ytre del. Kvam folkebibliotek hadde difor også eit bokbuss-tilbod. Bibliotektilbodet var absolutt til stades, men det var lite innbydande og relativt lite besøkt.

I 2003 starta ei omorganisering i Kvam herad, og rådmannen såg potensialet i biblioteka som informasjonsnodar i heradet. Biblioteka er dessutan eit så positivt kommunalt tilbod, at det måtte gjerast betre kjend, meinte han. Samstundes godkjende heradsstyre ein ny bibliotekplan som sa at ein skulle arbeide for nye biblioteklokaler i sentrum av bygdene og oppretthalde alle avdelingane.

I 2004 flytta hovudbiblioteket i Norheimsund inn i nær dobbelt så store lokaler midt i sentrum. I 2005 fekk Øystese bibliotek nye lokaler i eit kjøpesenter i sentrum. I 2008 bytta vi ut bokbussen med ein

bibliotekbil. Til bibliotekbilen er det knytt ei stilling som leseinspirator. Vi formidlar litteratur og leseglede til barn og ungdom gjennom oppsøkande verksemd mot barnehagar og skular. I 2009 flytta Strandebarm bibliotek inn i eit nytt skule- og idrettsanlegg. Planen var også å fornye Ålvik bibliotek, men dette har stranda i samband med at kommune-økonomien har stramma seg til.

Biblioteka i Kvam har i aukande grad blitt møteplassar. Utlånet er dobla. Lokala er slik plassert at folk dett inn. Biblioteka er innbydande og er nærmare målet om å gje innbyggjarane i Kvam «ei kjensle av sosial velferd og oppleving av identitet og fellsskap.»

Bibliotektenesta er under stadig utvikling, og vi ser at biblioteka kan etablere seg som ein ny informasjonsarena og møteplass for mange. Dette er med på å bygge opp om det strategiske målet for Kvam herad om å gje «gode levekår med spennande og varierte tilbod» til innbyggjarane...

Lavintensiv professor.

Professor Ragnar Audunson klikker opp et bilde av Sofienbergparken i Oslo. Et typisk eksempel på det han kaller en lavintensiv møteplass. En

Pådriver.

Hvordan få dialog med politikerne, var ett av spørsmålene Birgithe Schumann-Olsen stilte under planleggingen av seminaret.

møteplass som ikke er begrenset av særlige brukerinteresser. Her finnes ingen fotballmål eller tennisnett, som på en høyintensiv møteplass. Her ligger noen og soler seg, noen spiser mat, andre ligger og prater, en gruppe trener skygeboksing. Hit kan du ikke komme med en fotball under armen og be folk flytte seg så du kan rigge opp en fotballbane. For Audunson er biblioteket en lavintensiv møteplass. En møteplass som overskrider den høyintensive møteplassens begrensninger.

– Vi omgås hverandre mange steder i samfunnet, i butikken, på Posten, på bussen. Men terskelen for samhandling er her ofte høy, mener Audunson og forteller om en episode fra et bibliotek på Søndre Nordstrand i Oslo:

Det er valgdag. En innvandrerkvinn har kommet til biblioteket for å stemme. Hun spør i skranken og bibliotekaren forteller at det er på skolen hun kan stemme. Skolen, hvor er den?

Sosial profil.

Fylkesbiblioteksjef i Buskerud, Trond Minken, understreker bibliotekets sosiale profil.

Jo, fortsetter bibliotekaren og tegner og forteller. Men kvinnen er ikke så sterk i norsk, hun skjønner ikke helt forklaringen. I nærheten står en eldre mann, som har hørt på samtalen. Han trår støttende til. Kom, sier han, så skal jeg viser deg veien...

– Et bibliotek bør være en lavintensiv møteplass, hvor det skjer mye samtidig og hvor ingen eier arenaen. Et sted hvor man kan kommunisere på tvers av de normene som elles gjelder i samfunnet, runder professoren av. Alle ser at han brenner inne med timelange foredrag.

NBF-arrestasjon. Etter kaffen kommer debatten. Med de to innlederne i bakholdet ser deltakerne konturene av noe, en debatt om lokal utvikling parett med et mer overordnet samfunnsperspektiv. Her er det håp for nye tanker om bibliotek og stedsutvikling, tenker tilhørerne.

Men så sporer det litt av. Litt. Panelets alder og fordommer, godt støttet av en ordstyrer som lar diskusjonen kjøre sitt eget

løp, gjør at diskusjonen i starten setter seg fast i den gode gamle diskusjonen om bibliotekets og bibliotekarenes rolle. Men det er ikke den tilhørerne har kommet for å være med på.

Når konsulent Yngve Carlsson i Buskerud KS spør om hva som hadde skjedd hvis biblioteket ikke fantes og når han svarer at det hadde ikke vært noen krise, ja, så er det en interessant problemstilling, men det er ikke den som står på dagsordenen. Når han

sier at biblioteket har mange konkurrerende lavintensive møteplasser og peker på kjøpesentrene som en av de største, ja, så er også det en interessant problemstilling, men det er heller ikke denne negative vinklingen som står på dagsordenen. Når kommunalsjef for oppvekst og kultur i Ringerike, Bjørn Tollaas, mener at i folks tradisjonelle oppfatning, er ikke biblioteket først og fremst en møteplass, men et stille sted, så er det i og for seg interessant, men også det utenfor dagsordenen. Og når rådgiver i Drammen kommune, Dag Østern, hevder at hele debatten minner om noe han opplevde for 10 år siden og at det nå er på tide at bibliotekarene slutter å syte, er det også i og for seg interessant, men det handler ikke akkurat om stedsutvikling. Men nå farer Hege Nouri Newth fra Norsk bibliotekforening i været og arrestere Østern på flekken, med at bibliotekarene faktisk ikke er de som syter, problemet er tvert

i mot at kommuneøkonomien er strupet, og hvordan skal bibliotekarene få til en bibliotekutvikling når ressursene er så knappe.

Innhenting. Så, etter en oppvarming om rolle og sytende bibliotekarere, er diskusjonen på rett kjøll. Hva skal så til for å skape et attraktivt bibliotek og hvordan skal bibliotekarene "fronte" saken sin?

– Det er ikke sikkert strategien bør være å rope på mer penger direkte til bibliotekene, men kanskje bør man i stedet alliere seg med andre sektorer i kommunen, eller hvorfor ikke næringslivet. Her i Kongsberg har for eksempel kommunens ungdomskontor og teknoteket, devotekBank1, flyttet inn i biblioteket. Det siste har blitt et naturlig supplement til skolene i Kongsberg. Det mener kultursjefen i Kongsberg, Heidi Hesselberg Løken. For å ha tatt disse grepene, har hun fått hatbrev fordi hun er i ferd med å ødelegge biblioteket.

Den innledningsvis kritiske Carlsson mener nå at bibliotek og stedsutvikling henger sammen med omdømme. Et godt omdømme fremmer interesse og er første bud i en god markedsføring. Bibliotekarene skal ikke selv stå på barrikadene, men de må gjøre biblioteket så godt at brukerne reiser seg opp for det. Bibliotekenes eneste pressgruppe er brukerne. Det er derfor viktig at de står bak bibliotekarene og presser på.

Nå kommer Tollaas støttende til. Et godt omdømme bygges gjennom kvalitet og ved at bibliotekets kvaliteter blir så synlige som mulig. Brukerne må vekkes til å si: "Vi kan ofre mye, men biblioteket ofrer vi ikke."

Blomster og ettertanke.

Seminarer rundes av kl 15.20, fem minutter på overtid, som ingen vil si var misbruk av tid. Schumann-Olsen deler ut blomster og takker for at så mange hadde funnet veien til Kongsberg bibliotek. Den som lytter godt kan kanskje høre noen si "provoserende typer" på vei ut. Antakelig med adresse til de "utenforstående". "Provoserende, men interessant," hvisker en annen under paraplyen utenfor.

I bilen hjem dukker kanskje denne tanken opp hos enkelte: Dersom det er disse stikkordene - "provoserende" og "interessant" - deltakerne sitter igjen med etter møtet i Kongsberg, ja, da har arrangørene oppnådd noe positivt. Det er i slike møter, mellom de trygge og samstemte fagmiljøene og blikkene utenfra, fra ordførere og kommunale konsulenter, at de fruktbare spenningene oppstår. Det er denne friksjonen, denne ubehagelige fremmedheten, som man opplever enten man er innenfor eller utenfor, som gjør at man kan stoppe, sette seg ned i ro og mak en stund, for så å skyte fart mot nye mål – i jakten på det nye biblioteket.

Drammen, en svane.

Hva tenker så Schumann-Olsen om bibliotek og stedsutvikling mens hun vinker deltakerne hjem til sine ulike hverdager?

Hun tror at biblioteket kan spille en rolle, men at det vil kreve bevisst satsing på nettopp denne rollen. Stedsutvikling krever

samarbeid med flere aktører i kommunen, kanskje med partnere vi ikke har tenkt på før. Se på Kongsberg, tenker hun, og det samarbeidet de har med lokalt næringsliv! På seminarer kom det også opp at biblioteket som møteplass konkurrerer med andre møteplasser som kjøpesentre, museer, fotballkamper osv. Men kanskje kan biblioteket samarbeide med noen av disse «konkurrentene» f eks ved å styrke andre arenaer som er konkurranseutsatt, som lokale festivaler, etablere seg i kjøpesenteret, samarbeide tettere med lokalhistoriske foreninger osv. Men da må man være åpen for andre allianser enn vi kanskje er vant med. Poenget er å engasjere seg på de områdene som er med på å gi lokalsamfunnet identitet, eller være med på å bygge opp en ny identitet, som i Drammen.

Schumann-Olsen kommer til å tenke på en epost hun nylig fikk, som går rett inn i temaet, og som handler mye om etableringen av Drammensbiblioteket. Hennes datters venninne har hytte på Hurum og er ofte i Drammen. Etter at begge jentene besøkte det nye biblioteket og Papirbredden i Drammen i sommer, snakker begge jentene om å flytte til Drammen når de om få år blir voksne, noe som ville vært en helt uaktuell problemstilling for to 15-åringer fra Sandnes for 10 år siden. Så jo, stedsutvikling er kjempeviktig, og biblioteket kan spille en rolle. Drammen har i deres øyne forvandlet seg fra andunge til svane.

1001
FORTELLINGER

www.digitaltfortalt.no

ABM
-utvikling

Penger og service. Noen velger en hovedleverandør, andre handler lokalt. Penger er den ene siden av saken, service den andre.

Av Odd Letnes,
redaktør

Lokale småkjøp eller big business

Hva er poenget med anbud og totalavtaler, hvor man knytter seg til en hovedleverandør? Og hvorfor velger noen å "shoppe" litt her og der, lokalt, nasjonalt eller i utlandet?

Vestfold har erfaringer med begge ordningene, enkeltkjøp og anbud. På 90-tallet hadde bibliotekene avtaler med en rekke lokale bokhandlere, men de siste årene har fylkets biblioteker lagt ut et samlet anbud og endt med Biblioteksentralen som hovedleverandør av norske bøker.

- For oss har dette vært en god utvikling, forteller biblioteksjef Hans Gjerløw i Sandefjord. - Ved å samle alt hos en leverandør har hverdagen blitt enklere i form av færre fakturaer og tilleggsservice som plasting og gode katalogdata.

Han forteller at det ikke først og fremst er økonomien som har vært avgjørende for valget av Biblioteksentralen som leverandør.

- Ved å samle alt på et sted har vi spart oss for mye rutinearbeid og fått frigjort tid. Vi har også fått en god gjennomsynsordning hvor nye bøker kommer med et transportfirma hver uke. Vi plukker ut det vi vil ha umiddelbart og returnerer resten.

- Dere føler dere ikke forpliktet til å støtte bokhandlere i nærmiljøet?

- Som biblioteksjef er jeg opptatt av å få best mulig bibliotektenester ut av de

kronene vi får bevilget fra kommunen. Det kan ikke være bibliotekets oppgave og drive næringspolitikk.

- Er det noen ideell størrelse for en kommune for å gå på anbud?

- Kommunen bør ha en viss størrelse. Små kommuner kan derfor med fordel slå seg sammen, slik vi har gjort her i Vestfold. Jeg vil vel tro at jo større man er, jo bedre muligheter har man til å få en god avtale.

- Hvordan opplever du selve anbudsprosessen?

- Den kan nok være både kronglete og byråkratisk. Men vi samarbeider med kommunens innkjøpsavdeling. Vi spiller inn bibliotekfaglige kriterier, så tar kommunens økonomer og jurister seg av det formelle. Det er viktig at du som biblioteksjef vet hva du vil ha. I verste fall kan du lande på en avtale som ikke innfrir forventningene, og det kan bli kostbart for kommunen, sier Gjerløw.

Bergen håndterer det selv.

Beveger vi oss over Langfjella til Norges nest største folkebibliotek, Bergen Offentlige Bibliotek, er bildet et annet. Her har ikke biblioteket lagt medieinnkjøpet ut på anbud. Det gir biblioteket en

Anbud eller enkeltkjøp?

Når biblioteksjef Kari Karisen i Indrefjord ønsker å kjøpe bøker, kan det ifølge regelverket for offentlige anskaffelser skje på tre måter: Anbudskonkurranser med anbud som det er forbudt å forhandle om, konkurranse med forhandlinger og direkte anskaffelse. Hvilken metode det er tillatt å benytte, avhenger stort sett av hvor store beløp anskaffelsen gjelder. Beløpsgrensene for anbudskonkurranser og forhandlede konkurranse, er fastsatt som såkalte terskelverdier («EØS-terskelverdiene»). I Norge må en offentlig anskaffelse ut på anbud når den overskrider 500.000 kroner eksklusive moms.

Bibliotekene kan imidlertid lett gå utenom dette kravet, uten å gjøre noe galt. Et biblioteks innkjøpsbudsjett kan gjerne stykkes opp i forhold til medier og leverandører. For eksempel kan et totalbudsjett på 600 000 kroner stykkes opp i en rekke kjøp à 80 000 kroner. Da er det snakk om mindre direkteanskaffelser som ikke må ut på anbud.

Men ønsker man å forholde seg til én leverandør, slik at hele kjøpet koster 600 000 tusen, da må man legge kjøpet ut på anbud for å få inn konkurrerende tilbud. Det er heller ingen ting i veien for å legge medieinnkjøpet eller deler av det ut på anbud selv om beløpet er mindre enn det myndighetene krever.

Gir gjerne tilbud.

Trine O.
Schønning,
Biblioteksentralen:

større fleksibilitet, mener biblioteksjef Trine Kolderup Flaten.

Hun mener at med gjeldende rabattordninger, spiller ikke den økonomiske gevinsten så stor rolle for hvor man kjøper bøker:

- Rabattene er uansett regulert gjennom bransjeavtalen. Om man handler med en lokal bokhandler eller Biblioteksentralen, vil ingen av dem kunne gå under rabattgrensene. Mange innkjøpsavdelinger i kommunene har begynt med lærebokkjøp til skolene, og tror nok at de har et annet forhandlingsgrunnlag enn det som foreligger. Med dette i bunn, blir derfor tilleggsytelser viktig. Dessuten bestemmes innkjøpene i stor grad av hva vi ønsker å presentere i biblioteket.

- *Hva mener du med det?*

- Vi har bøker på 50 språk. Vi kjøper en god del som ikke er vanlig «hylleware» i bokhandelen, og vi kjøper direkte fra utlandet.

Mer enn en sjettedel av mediebudsjettet går til aviser og tidsskrifter, innbinding og katalogdata. Det kjøpes inn mye musikk og noter, og lokallitteratur. Alt dette gjør at vi er nødt til å forholde oss til en rekke forhandlere.

- *Hva slags tilleggsytelser legger dere vekt på?*

- Vi har en avtale om gjennomsyn med en stor bokhandel her i Bergen. Når bokhandelen får nye bøker, fyller de en pose eller eske og kommer direkte til oss, slik at vi kan ta en rask avgjørelse. De bøkene vi vil kjøpe, beholder vi, de andre kommer bokhandelen og henter. Denne servicen er det vanskelig å gi for en leverandør 50 mil unna. Det ville blitt et tidkrevende og kostbart gjennomsyn for oss, med pakking, transport, retur og så videre. Hadde Biblioteksentralen hatt en egen effektiv transport-

ordning, ville de stilt meget sterkt i konkurransen, sier Trine Kolderup Flaten og legger til at bokhandelene de har avtaler med selvsagt også plaster, slik at biblioteket slipper å bruke tid på det.

Fornøyde i nord. Vi flytter oss til Tromsø bibliotek, som tidligere i år ble kåret til Norges beste bibliotek. Der kan bibliotekfaglig leder Stine Fjeldsøe ved Tromsø Bibliotek og byarkiv fortelle at de har hatt anbudsrunde, som endte opp med avtale med Biblioteksentralen.

Kjøp av bøker skiller seg ikke fra andre offentlige innkjøp hvor en i dag bruker anbud for å sikre at kommunen får en best mulig vare til en billigst mulig pris, mener Fjeldsøe.

- Vi overskrider også terskelverdier i «Lov om offentlige anskaffelser» som utløser krav

om anbud. Men vårt viktigste argument er at anbud bidrar til å sikre våre brukere mest mulig av de bøker de ønsker raskest mulig.

– Da vår første avtale ble inngått i 2006, samarbeidet vi med skoleverket i kommunen og selvfølgelig vår innkjøpskontor om anbudsrunden. I kravspesifikasjonen hadde vi lagt inn særskilte krav for bibliotekbøkene, både om leveringstid,

Ferdiggjøring er en slik kostnad som er viktig å vurdere. Å plaste selv blir fort dyrt. Det koster både arbeidstid og materialkostnader. Dessuten er vi også avhengige å ha en grei og funksjonell tilgang på katalogdata uavhengig av leverandør.

Til våren ser Fjeldsøe store muligheter i å samarbeide med både fylkeskommunen og nabokommuner om et anbud.

tilbud, går inn her og ser etter noe av interesse.

Salgs- og markedsdirektør Trine O. Schøning ved Biblioteksentralen AL er en av dem som går regelmessig inn på Doffin, og Biblioteksentralen er hvert år med i flere anbudsrunder.

Erfaringen hennes sier at det kan være mye å hente på en skikkelig anbudsrunde. Hun sammenlikner en god avtale

Sverger til lokale kjøp.

Trine Kolderup Flaten, Bergen.

gjennomsyn og plasting. Det var en forutsetning den gangen, og er det fortsatt, at det ikke er innkjøpsavtalen som skal bestemme hvilke bøker vi skal kjøpe. Kan ikke avtaleleverandøren skaffe boka innen rimelig tid, er det fritt opp til oss å kjøpe den av andre.

Biblioteket har spart mye penger på innkjøpsavtalen, slår Fjeldsøe fast, og det har gitt flere bøker og andre medier i hyllene. Avtalen med dagens leverandør går ut til våren, og da blir det anbudsrunde.

– Det vil ikke være noe alternativ å handle uten avtale, men vi er spente på om det kan komme andre leverandører med et bedre tilbud enn sist. Vi har blitt veldig bevisste på at en ikke kan vurdere et innkjøp bare ut fra pris på varen. Du må vurdere hele kostnaden med anskaffelsen.

Erfaring med begge deler.

Hans Gjerløw, Sandefjord.

– Større volum kan gi bedre avtale. For oss har det også vært viktig å ha et godt og funksjonelt samarbeid med kommunens innkjøpskontor. De har fagkompetansen på innkjøp, mens vi kan bibliotek og kjenner våre behov. Vi må derfor være med i hele anbudsprosessen for å være sikker på at vi får en best mulig avtale. Det er viktig å legge vekt på arbeidet med kravspesifikasjonen. Mye av forutsetningen for en god avtale legges her, sier Fjeldsøe.

Formidling på nettet. Den vanlige måten å lyse ut offentlige anbud på, er å legge dem inn i den nettbaserte formidlingstjenesten, Doffin (Database for offentlige innkjøp), som er et tjenestetilbud i regi av Fornyings- og administrasjonsdepartementet. Den som ønsker å legge inn et

Fornøyd med anbud.

Stine Fjeldsøe, Tromsø.

mellom bibliotekene og deres leverandør med det å være totalkunde for eksempel i en bank.

– Er man totalkunde får man ofte gunstige betingelser og bedre løsninger. Slik er det også hos oss. I motsetning til for eksempel mindre bokhandlere, har vi biblioteksektoren som eneste kunde. Det gjør at vi ser rutinen og oppgavene og kan tilby løsninger som ikke bare er kostnadsbesparende, men som også frigir tid i bibliotekene, sier Schøning.

– Noen vil si at det er riktig av bibliotekene å støtte for eksempel lokale bokhandlere?

– Ja, men er det nå det? Er ikke bibliotekenes oppgave først og fremst å tilby brukerne best mulige bibliotekstjenester, spør Schøning.

Søndagsåpne bibliotek i Russland

– Russiske biblioteks største utfordring er å få unge mennesker til å velge boka og lesing fremfor andre fristelser i tiden, sier IT- ansvarlig og bibliotekdirektør i Krasnodar Krai, Sergey Veremjev. Viktige publikumstiltak er blant annet helge-åpne bibliotek og premiering av barn som er aktive lånere.

Håpet. Nadia, 12 år. Hun bor i Tuapse i Krasnodar region. Her sitter hun ved ett av sentrumsbibliotekene i hjembyen Tuapse og gjør lekser. Nadia betyr «håp» på russisk.

Vi møter ham og bibliotekar Marina Ilysheva ved Pushkin-biblioteket i kosakkbyen Krasnodar, som regnes for å være hovedstaden i Syd-Russland. Takket være en norsk forretningsmann som er bosatt i byen, har vi fått intervju-avtale om bibliotekenes situasjon i vårt naboland Russland.

Dette landet er så stort at det virker både fjernt og nært på samme tid. Det er ikke bare enkelt å reise til Russland uten å kunne russisk, for å si det mildt. Et tips til andre som vurderer å besøke landet, er derfor å lære seg det russiske alfabetet. Da vet man i alle fall hva navn og stedsnavn betyr og står for.

Med stor spenning spaserer vi

inn dørene i denne flotte, herskapelige 1800-talls murbygningen, som huser både fylkesbiblioteket og hovedbiblioteket i Krasnodar. På veien inn har vi passert statuen av ham som biblioteket er oppkalt etter, Aleksandr Pushkin, (1799-1837), Russlands store nasjonaldikter.

Den russiske sjel. Innenfor dørene hviler en fred som er karakteristisk for mange bibliotek. Bøkene står lukket i hyllene. De er omsluttet av tungt og mørkt treverk under høye tak, akkurat slik et bibliotek fremstår i minnet for oss som er født før 1960. Hver bok representerer en verden, et liv som åpner seg når

man begynner å lese. Krasnodar Krai har 1038 bibliotek, og 200 fagbibliotek, og i dette fylket bor det nærmere 5 millioner mennesker. Biblioteket ligger i enden av, eller i begynnelsen på, alt etter som en ser det, Krasnaja – byens hovedgate, som er smykket med frodige alleer som så smått begynner å få en anelse av gyllent løv. Det er oktober måned. Ennå er det sommer i Kaukasus. Temperaturen kjennes ut som 20 grader og det godt å ta seg en kopp kaffe eller smake på den kubanske teen ved en av de få utekafeene som finnes. Byen rommer cirka 700 000 mennesker inkludert forstedene.

Biblioteket ble opprettet i 1900 i forbindelse med at det da

Tekst og foto: Eldri H. Fagerlund, frilansjournalist

var 100 år siden den store forfatteren ble født. - Pushkin er den russiske sjel, sier tolken Andrey Perminov. Gjennom sin oversettelse og tilleggs kommentarer yter han oss stor hjelp, ikke minst med sin utdanningsbakgrunn i filosofi og litteratur. Han sier at Pushkin er en betydelig forfatter for ham. Under sin oppvekst, slik som mange andre russere under kommunisttiden, delte han få kvadratmeter bolig med sin familie. Både på grunn av dette, og hans sterke interesse for litteratur, fungerte biblioteket for ham også som et slags hjem.

Sterk sakprosa. Direktør Sergey Veremjev forteller at Russland har en nasjonal lov som skal sikre bibliotek tjenester i alle kommuner i den russiske føderasjonen. Denne loven er datert 1994. I tillegg har hvert fylke eller region sin egen lov, i tillegg til at hvert bibliotek også har sine særlover. Direktøren sier at russiske bibliotek har like mange lesere som før, til tross for at internett har gjort sitt inntog. Selv om han uttrykker optimisme og tro på bibliotekets rolle for fremtiden, ser han også at "den nye tid" med alle dets fristelser gjør at bibliotekene må stå skjerpet som tradisjonsbærere. Like viktig er det å erkjenne behovet for å følge med den teknologiske utviklingen og de omveltninger som kommer i kjølevannet av disse.

Biblioteket samarbeider med Kuban-universitetet i Krasnodar, og har et eget informasjonssenter for teknologi, jus, miljøvern og økologi. Etter kommunismens fall ble det nødvendig å utvikle et nytt lovsystem, ikke minst i forhold til privatisering og økonomi. Både fagjurister, studenter og forskere bruker informasjonssenteret aktivt. Han viser også til at professorer

ved universitetene i Russland ikke aksepterer bruk av internett som kilde. Her må studentene vise til bokkilder.

Hr. Veremjev forteller at Russland har en innkjøpsordning som ligner på den norske, og at det også er en levende debatt rundt ordningen i Russland. Sakprosa er sterkt representert i russiske bibliotek. Direktør Veremjev sier at forlagene ikke har sensur, men at politisk og religiøs ekstremistisk litteratur ikke får gehør i forlagene. Her kan det innskytes at Kaukasus grenser inn til politiske konfliktområder, og at området er befolket av svært mange ulike, etniske folkegrupper. Kuban universitetet i Krasnodar har en egen utdanning som omfatter utdanning innenfor informasjon og kildebehandling. Med en slik utdanning kan man også arbeide i bibliotek, men få av disse velger å bli bibliotekarer, på grunn av lave lønninger. Men det er heller ingen arbeidsledige bibliotekarer, - sier direktøren. - Generelt har bibliotekene i Russland en viktig oppgave med å formidle offentlig informasjon og kilder.

Søndagsåpent. Ikke alle bibliotek har adgang til internett, i hele Russland er det cirka femti prosent som ikke har internett-tilbud til bibliotekbrukerne. Direktør Veremjev frykter ikke at den elektroniske boka skal ta over plassen til papirboka.

- Mennesket har en naturlig hang til å holde noe i hendene. Det gjelder også den fysiske boka.

Han er sikker på at folk alltid vil lese en bok.

- Det samme gjelder for mat, vi kan ikke erstatte mat med piller, - slår han fast med et sikkert, lite smil om munnen. - Alle russiske bibliotek har søndagsåpent. Folk besøker

biblioteket flittig i helgene, spesielt lørdager. De fleste bibliotek har åpent seks dager i uken, vi har stengt på fredager, og alt er gratis, - skyter bibliotekar Marina inn.

Russlands håp. Nadia er 12 år og går på skole i Tuapse, en by med 60 000 innbyggere. Byen ligger cirka 16 mil sydøst for Krasnodar by og er en av de viktigste havnebyene ved Svartehavet. Hver dag går Nadia på biblioteket som ligger rett over gaten for å gjøre lekser. Biblioteket er ett av de 1038 som finnes i regionen. Hun har allerede fått en diplompris fordi hun er en aktiv låner og bruker av biblioteket.

Nadia betyr "håp" på russisk, så Nadia representerer bokstavelig talt håpet for russiske bibliotek, og er en av dem som direktør Veremjev setter sine forventninger til når det gjelder fremtidens lånere i Russland. Vera som er vår tolk denne dagen, og som er utdannet lærer, sier at russke barn har et omfattende pensum i skolen.

- Det stilles strenge krav, og foreldrene har ofte store ambisjoner for sine barn.

Hun tror derfor at biblioteket i stor grad fungerer som et informasjons- og kildesenter for barn og ungdom. Dessuten mener hun at mye av den klassiske, russiske litteraturen er for vanskelig å forstå for barn. Som et eksempel nevner hun Dostojevskij og hans verk "Forbrytelse og straff".

- Denne romanen kan ikke forstås av barn. Vera sier at hun er bekymret over at romaner av de klassiske russiske forfatterne blir presentert i sammendrag, det vil si kortversjoner. Dette mener hun er en uthuling av litteraturen, og en fornærmelse i forhold til forfatterne.

Facebook-kamp for biblioteket

» På Ringerike har tilhengere av det lokale biblioteket opprettet Facebook-gruppen Ringerike bibliotek, for å hindre politikerne i å kutte et på forhånd magert bibliotekbudsjett med én million kroner.

Gruppen har nå 498 medlemmer, og leder av Norsk Bibliotekforening i Buskerud, Birgithe Schumann-Olsen, sier til Ringerikes Blad at den foreslåtte reduksjonen vil få store konsekvenser og ikke kan godtas.

Medlemmer i Facebook-gruppen skriver at nedskjæringen vil føre til at Ringerike får et av de dårligste bibliotekstilbudene i Norge. Resultatet kan bli redusert åpningstid, stengning av filialer og oppsigelse av bokbussavtalen.

Aktivt bibliotek i Sande

» Lørdag 31. oktober kunne Sande bibliotek i Vestfold markere at biblioteket hadde vært ett år i de nye lokalene sine. Begivenheten ble feiret med kaffe og kaker, og de ansatte er meget fornøyde. Det er også registrert en merkbar økning av lånere, melder Sande kommune på hjemmesiden sin.

I begynnelsen av november gjennomførte biblioteket også et rikholdig program i forbindelse med litteraturuka i Vestfold. Blant de som var ventet på besøk var foruten den etablerte forfatteren Vigdis Hjorth også debutanten Mia Søreide, som har skrevet en historisk roman om prinsesse Kristina av Tunsberg.

Rims og rams på Deichmanske

» Deichmanske bibliotek i Oslo, Bjerke filial, bød lørdag 31. oktober på barneteater, der Beate Frostad fra Fortellerhuset kom på besøk med eventyr, rim og regler. Hun hadde kalt forestillingen "rims og rams og eventyr", med utvalgte eventyr fra forskjellige land.

Forestillingen var ifølge hjemmesiden til Bjerke filial beregnet på barn fra 3 til 7 år.

Lokalhistorisk i Porsanger

» Porsanger bibliotek har stilt ut lokale filmer og bøker i forbindelse med at det lokale historielaget 29. oktober arrangerte historisk aften, under temaet "Levende Porsangerhistorie".

Flere lokale ressurspersoner medvirket i arrangementet, ifølge Porsanger kommunes hjemmeside.

Ebok i bibliotek. – Dette tror vi på, sier prosjektleder Dag Erlend Lohne Mohn og viser fram 35 nyinnkjøpte lesebrett.

Ebøkene inntar Buskerud

Ildsjeler i Buskerud gidder ikke å vente lenger. Nå er de i full gang med å prøve ut lesebrett og norske ebøker.

Det er med en viss andakt at prosjektleder Dag Erlend Lohne Mohn hos Fylkesbiblioteket i Buskerud skjærer opp pappesken med 35 nye Sony lesebrett som skal fordeles til samtlige bibliotek i Buskerud. Fra før av har 25 personer fått låne lesebrettet og er i full gang med å prøve ut bruken av dem og, ikke minst, hvordan det er å låne ebøker på bibliotekene.

Det skjer mye i ebok-Norge for tida, mener Lohne Mohn og

peker på at Kindle har kommet til Norge og at forlagene kommer på banen med sitt utspill i første kvartal av 2010. Tidspunktet for et bibliotekprosjekt på området er derfor perfekt.

– Vi kan ikke sitte med hendene i fanget og la andre definere hva bibliotekene skal gjøre. Vi må handle nå og stadfeste bibliotekets rolle som kultur- og litteraturformidler i en digital virkelighet. Bibliotekene har en naturlig plass i den litterære verdikjeden, enten vi

snakker om papirbøker eller ebøker.

Høye ambisjoner. Det er en gruppe testbrukere ved Drammensbiblioteket, Kongsberg bibliotek og Nore og Uvdal bibliotek som først får gleden av å prøve ut ebøkene. Men prosjektet sikter høyt. Målet er å utvikle en nasjonal portal for utlån av ebøker som et tilbud for alle norske bibliotek. Dersom alt går etter planen, vil bibliotekene kunne tilby ebøker til alle

Tekst og foto:
Odd Letnes,
redaktør

brukere med lesebrett i løpet av 2010.

- *Nasjonal portal! Det er litt av en ambisjon?*

- Så høyt må vi sikte. Prosjektet er et spleiselag mellom oss, ABM-utvikling og Horten-firmaet Elittera, som ligger helt framme i fronten i Norge når det gjelder ebøker. Elittera har et godt utviklet kundeperspektiv, og det er viktig. Vi gjennomfører ikke prosjektet for bibliotekets egen del, men for brukerne, eller kundene om man vil.

Den framtida Buskerudbibliotekene er i ferd med å teste ut og forhåpentligvis være med på å forme, ser kort fortalt slik ut: Du sitter hjemme med PCen din og søker i bibliotekets katalog over ebøker, som i prosjektet foreløpig rommer omkring 100 norske titler. Når du finner en bok du har lyst til å låne, kan du ved hjelp av dataene på lånekortet ditt og noen tasttrykk, laste boka ned på PCen din og deretter føre den over på lesebrettet. Der kan du bruke den i 28 dager før en kode (DRM) sørger for at fila ikke kan brukes mer.

Ikke Kindle. Prosjektet har valgt å bruke lesebrett fra Sony og Cybook, og ikke Kindle, siden de ikke ønsker at bibliotekene skal låse seg til en spesiell leverandør som, til tross for et bredt utvalg av titler, legger klare begrensninger på bruken.

- Kindle har mange funksjonelle fortrinn, man kan blant annet laste bøker direkte ned på lesebrettet via mobiltelefonnettet. Men det er låst til bøker fra Amazon. Sony og Cybook er brett som kan håndtere alle filer i det såkalt epub-formatet, og gir oss og brukerne langt større frihet.

- *Men er det ikke tungvint at folk må gå via en PC for å få*

bøkene inn på lesebrettet?

- Det har vi vel begynt å bli vant til fra mange andre områder. Vi kjøper musikk på den måten, vi overfører feriebilder fra kameraet vårt til PCen, vi redigerer video og brenner DVDer. Det burde ikke ligge noen høy terskel i å håndtere bokfiler på denne måten. Vi sikter dessuten mot en løsning for å låne rett til lesebrettet i 2010.

- *Dere ser for dere en løsning med DRM. Noen går så langt som å kalle det sensur av et fritt flytende innhold på nettet?*

- På en måte må biblioteket kunne kontrollere bruken av ebøker. Bibliotekene spiller på lag med resten av bokbransjen, som i framtiden først og fremst vil bli forfatterne og forlagene og deres apparat for kvalitetssikring. Vi må selvsagt sørge for at forfattere og forlag får sin økonomiske del av kaka. På samme måte som vi i dag betaler bibliotekvederlag, vil vi måtte betale vederlag for utlån av ebøker. Men i motsetning til papirbøker, hvor bibliotekene betaler vederlag for det de har stående i hyllene, tror jeg vi må få en ordning hvor bibliotekene etterskuddsvis betaler for antall utlån, sier Lohne Mohn og legger til:

- Ved å tilby brukerne attraktive ordninger, tror jeg at vi kan bidra til å redusere lysten til piratkopiering.

Penger og penger. - *Hva skjer hvis utlånskurven stiger langt brattere enn biblioteket forutså og at regningene blir langt høyere enn det var budsjettet med?*

- I praksis tror jeg ikke det vil skje på den måten. Utbredelsen av lesebrett er foreløpig ikke stor. Veien fra i dag til at lesebrett blir allemannseie er såpass lang at det går an å modellere

utlånsutviklingen og justere tilbud og budsjett i takt med det, sier Lohne Mohn.

Men hvem som til syvende og sist skal betale, er foreløpig et åpent spørsmål. Hele biblioteksektoren er samlet om at gratisprinsippet må bestå. Da finnes grovt sagt to muligheter: Kommunenene betaler via bibliotekbudsjettet, som i dag, eller staten går inn med en form for basisfinansiering. Det siste kan begrunnes med at norsk språk og kultur står under stadig press fra utlandet og at det derfor er viktig å styrke norsk litteratur, hvor bibliotekene spiller en viktig rolle.

Men om dette er det vanskelig å være konkret. Buskerudprosjektet er fortsatt i startfasen og foreløpig har ikke den norske forlagsbransjen kommet med sitt utspill. Og midt i det hele sitter bokhandlerne og rynker pannen. For ikke å glemme trykkeriene og transportørene, siden ebøker verken trenger trykkmaskiner eller lastebiler.

- Uansett hvilket tempo utviklingen vil gå i, er det viktig at bibliotekene er på banen og definerer sin posisjon. Det litterære systemet i Norge er lite og sårbart. Det er viktig at vi alle nå spiller på lag.

Viktig. - Buskerudprosjektet er viktig fordi det skorter på empiri på dette feltet i Norge. Det aller meste av tallene for bruk av ebøker stammer fra kommersielle utenlandske leverandører, ikke minst Amazon, og har derfor begrenset relevans for norske forhold. I Kulturrådets nylig publiserte ebokrapport understreker også Morten Harry Olsen behovet for flere forsøk, og varsler at Kulturrådet vil følge dem nøye, sier Eirik Newth, som er en av de spesielt inviterte i prosjektet.

Fortsatt bibliotek. Eirik Newth tror bibliotekene fortsette vil ha en viktig samfunnsfunksjon, og har liten tro på at eboka alene undergraver bibliotekets eksistensberettigelse. Foto: Jorunn Danielsen Newth

- *Hvilke tanker har det utløst hos deg så langt?*

- Så langt er jeg ikke veldig imponert av den tekniske løsningen. Leseplaten jeg har brukt, Cybook Opus, har liten skjerm og et omstendelig og lite intuitivt grensesnitt. Bøkene jeg har lastet ned fra digitalbok.no har vist seg nesten umulige å lese på den lille skjermen, og ved forsøk på å forstørre skriften oppstår det visningsfeil som gjør teksten vanskelig å lese. Dette skyldes at digitalbok.no så langt har basert seg på PDF som format, som erfaringsmessig har vist seg å være lite egnet. Jeg har fått vite at dette nå er i ferd med å endres, og imøteser nye og bedre løsninger.

- *Hvilken rolle tror du bibliotekene kan få i en bokverden som blir mer og mer digital?*

- Jeg tror bibliotekene vil fortsette å ha en viktig samfunnsfunksjon, og har liten tro på at eboka alene undergraver bibliotekets eksistensberettigelse, slik blant annet Aftenposten-journalist Per Kristian Bjørkeng har gitt uttrykk for. Men dersom biblioteket fortsatt skal være en viktig formidler av litteratur, må man skape løsninger som sørger for at det fortsatt er en klar

forskjell på bokhandel og bibliotek.

- Siden eboka opphever eksemplarbegrepet og kan lastes ned døgnet rundt, er det lett å lage ebibliotek som er like tilgjengelige som ebokhandelen. Sonys neste leseplate vil gi brukere mulighet til å låne bibliotekbøker direkte fra leseplaten, i tillegg til å kjøpe dem slik man kan på Amazon Kindle idag. Det viser at det må finnes løsninger som sikrer at gratisprinsippet i ebiblioteket ikke undergraver ebokbransjen i startfasen, sier Eirik Newth.

Prosjektfakta

Nasjonalt pilotprosjekt for utlån av ebøker.

For norsk skjønnlitteratur
Prosjekteier: Buskerud fylkesbibliotek

Testbibliotek: Drammens-biblioteket, Kongsberg bibliotek og Nore og Uvdal bibliotek
Støttet av ABM-utvikling.
Startet opp i 2009, fortsetter etter all sannsynlighet i 2010. Låner også ut lesebrett i startfasen.

Blogg: <http://ebok.dbib.no/>

Mottar 40 bind buddhistskrifter

» Universitetet i Oslo har mottatt buddhismens hellige skrifter i 40 bind til sitt biblioteket. Skriftene er en gave fra prinsesse Bejaratana av Thailand i forbindelse med hennes 84-årsdag og ble overrakt av Putrie Viravaidaya, annen hovedsekretær for kong Bhumibol av Thailand.

Prinsessens bestefar, den berømte kong Chulalongkorn, som også besøkte Norge, overrakte den første trykte utgaven av buddhismens hellige skrifter til Universitetet i Oslo, den gangen Kristiania, i 1893. Skriftene UiO har fått nå er ifølge NTB skrevet på pali, det språket Buddha selv brukte.

“Glufsa” i Fredrikstad

» På Fredrikstad bibliotek har landskapsarkitekt, lokalhistoriker og kunstner Lars Ove Klavestad holdt foredrag om merkelige stedsnavn i distriktet. Blant annet ble høyden der FMVs administrasjonsbygg ligger, kalt “Gibraltar” på folkemunne, skriver Fredriksstads Blad.

Avisen mener det også kan gå en stund før en innflytter til distriktet forstår at Rakkestad-svingen ikke har noe med Rakkestad å gjøre, og at Glufsa ikke er et drøvtyggende monster. Avisen følger for øvrig opp forslaget med selv å etterlyse artige stedsnavn i Fredrikstad-distriktet.

Biblioteks-PC-er misbrukt

» Samtlige 16 publikums-PC-er på Fredrikstad bibliotek ble en periode i høst stengt, etter mistanke om at de hadde vært brukt til kriminelle aktiviteter.

IT-sjef i Fredrikstad kommune, Ketil Johansen, sier til Fredriksstads Blad at det ble oppdaget at PC-ene var blitt tilkoblet et såkalt botnett, et robotnett som kan styres av PC-er hvor som helst i verden, og som ofte blir brukt til økonomisk kriminalitet, samt spredning av barneporno og spam. Både PC-ene og bibliotekets trådløse nettverk ble derfor stengt ned, men de øvrige kommunale PC-ene ikke ble rammet.

Lover bibliotekløft

– Jeg vil ha gode og levende folkebibliotek!

Ordene kommer fra vår nye Kulturminister, Anniken Huitfeldt (Ap), som i dette intervjuet letter på sløret og snakker om bibliotek.

Bok og Bibliotek: Trond Giske fikk status som en svært bibliotekvennlig politiker i sin periode. Føler du det nå som om du «hopper etter Wirkola»?

Anniken Huitfeldt: Trond Giske har vært dyktig til å

synliggjøre kulturen som eget politikkfelt. Jeg kommer til å bygge videre på det arbeidet han har gjort, og den plattformen som er skapt gjennom kulturløftet. Det er viktig å understreke at det er en samlet rødgrønn regjering, og ikke enkeltstatsråder, som står bak kultursatsingen. Det er en styrke for kulturløftet. Stortingsmeldingene om bibliotek og digitalisering er grundige dokumenter som forteller hva regjeringen ønsker å

gjøre på dette feltet.

Bok og Bibliotek: Trond Giske sa ved flere anledninger at bibliotekene ville få et løft gjennom kulturløftet. Kan du garantere at de ikke blir glemt?

Anniken Huitfeldt: Vi vil gi bibliotekene et løft. Jeg er opptatt av mangfold og inkludering, og at kulturtilgang skal være uavhengig av sosial bakgrunn. Nettopp derfor er det

Tekst: Odd
Letnes, redaktør
Foto: Scanpix

viktig å satse på fellestilbudene som er gratis og som formidler viktig kultur. Dette gjelder ikke bare for barn og unge som er den gruppen som bruker bibliotekene mest. Undersøkelser viser at de med minoritetsbakgrunn bruker bibliotekene mer enn andre, og det understreker hvor viktige bibliotekene er.

Bok og Bibliotek: Kritiske røster har hevdet at din forgjenger, Trond Giske, bedrev en statlig sjekkheftepolitikk som ikke nådde fram til kommunene. Hvordan kan du som bibliotekenes statsråd arbeidet for at et eventuelt bibliotekløft tilflytter de kommunale bibliotekene?

Anniken Huitfeldt: Kommunnene må selv prioritere innenfor sine budsjetter. Den rødgrønne regjeringen har styrket kommunøkonomien. Dette bidrar til en styrking av bibliotekene. Vi har ansvaret for den faglige utviklingen av bibliotekene, og det bevilges for neste år tre millioner kroner til bibliotekutvikling og en ordning med modellbibliotek.

Bok og Bibliotek: En detaljert øremerking av penger til bibliotekformål er muligens en for stivbeint og uaktuell løsning. Men det finnes andre statlige virkemidler, for eksempel forskrifter og minstekrav. Vil du jobbe for at stortinget skal vedta minimumskrav (minstestandarder) til folkebibliotekene ute i kommunene?

Anniken Huitfeldt: Vi ønsker å endre folkebibliotekloven. Vi bør spesielt se på spørsmål rundt aktiv formidling og bibliotekene som viktige møteplasser. Dette er ting jeg ønsker å diskutere med bibliotekmiljøet framover. Jeg vil ha gode og levende folkebibliotek, så får vi kommet tilbake til

detaljer i lovendringen etter hvert.

Bok og Bibliotek: I bibliotekmeldinga og i budsjettproposisjonen for 2009-2010 kan vi lese at departementet skal gjennomgå arbeidsfordelingen mellom ABM-utvikling og Nasjonalbiblioteket. Når vil du starte det arbeidet? Kan du antyde noe om hva dere først og fremst vil se på?

Anniken Huitfeldt: Departementet, ABM-u og Nasjonalbiblioteket er allerede i gang med dette samarbeidet. Nå skal vi vurdere alle oppgavene på bibliotekområdet, plasseringen av dem og hvilke utfordringer vi står overfor. Samtidig er gode samarbeidsformer og klar ansvarsdeling mellom de to institusjonene, like viktig.

Bok og Bibliotek: Riksrevisjonen mener at mål- og resultatstyringen ikke makter å synliggjøre om støtten til kulturformål virker, og om de kulturpolitiske målene nås. Ifølge Dokument 1 (2009-2010) er Kontroll- og konstitusjonskomiteen i Stortinget bekymret for dette. Hva kan du gjøre for å sikre best mulig måloppnåelse?

Anniken Huitfeldt: Dette ligger tilbake i tid. Riksrevisjonen har bemerket at det tidligere ikke var innarbeidet målformuleringer på kapittelnivå i budsjettproposisjonen. Det har vi gjort noe med i budsjettene for 2009 og 2010, og skal selvfølgelig fortsette med det. Målformuleringene følges også opp i tildelingsbrev og regelmessige etatsstyringsmøter med underliggende institusjoner.

Bok og Bibliotek: Du kommer fra Barne- og familiedepartementet. Betyr det at bibliotektjenester

til barn og unge kan vente et løft framover?

Anniken Huitfeldt: Barn og unge er de mest flittige bibliotekbrukerne, og bibliotekene er allerede veldig flinke til å tilpasse tjenestene sine mot dem. ABM-utvikling bidrar allerede til mange gode formidlingstiltak rettet mot barn og unge, som ønskebok.no, dataspillnatt og prosjektene «BOKTRAS» og «Lesefrø», som er bibliotektjenester i barnehager. Det vil alltid være viktig og aktuelt å arbeide for at barn og unge har gode litteratur- og bibliotektilbud. Men en gruppe vi også må jobbe for å nå er voksne som leser lite, og som kanskje føler at terskelen inn til bibliotekene er for høy. Det er viktig at alle føler seg hjemme i biblioteket og finner tilbud der som passer dem. Dette kommer vi til å vektlegge i planleggingen av Leseåret 2010.

Bok og Bibliotek: Hvilke biblioteksaker vil du sette øverst på dagsordenen?

Anniken Huitfeldt: Det aller viktigste er å få flere til å bruke bibliotekene. Vi kommer til å styrke bibliotekene som arenaer for leselyst, læring og kulturopplevelser. Folkebibliotekene får en sentral rolle i forbindelse med gjennomføringen av LESEÅRET 2010. Kvaliteten og kompetansen i bibliotekene skal økes gjennom direkte tilskudd, ordningen med modellbibliotek og bruk av ny teknologi. Vi vil også vurdere et samlet program for utvikling av kompetanse i bibliotekene.

Intervjuet er gjort via epost.

Fjærland

– papirbøkene lever i bokbyene!

Her stuper fjellene fra 1500 meters høyde rett ned i den blågrønne fjorden som speiler det spektakulære landskapet. Jeg står på en av bryggene i bokbyen Fjærland i Mundal sentrum og ser mot to brearmer som kaster seg utover fjellsidene et stykke unna. Ingen steder i verden er avstanden mellom bre og fjord kortere enn her. Synet tar nesten pusten fra meg, og jeg tenker at dette stedet er et optimalt turistmål, men hvorfor har Fjærland blitt en bokby? Jeg befinner meg innerst i Sognefjorden. Ikke akkurat et sted i løypa for interesserte bokelskere. Likevel har nesten 50.000 mennesker besøkt bokbyen hvert år de siste årene.

Hva er en bokby? Bokby – village de livres, booktown, kirjakylä – er et lite tettsted med bruktbokhandel som dominerende særpreg. Et kjennetegn ved bokbyer er at de gjerne har natur- og kulturomgivelser som er med på å gjøre dem interessante som reisemål. Et annet kjennetegn er at det gjerne er små steder som ”tiden har løpt fra”: Tidligere virksomhet er forlatt, forfallet er i ferd med å sette inn, framtidsutsiktene ser dystre ut. Et tredje kjennetegn er størrelsen. Hele byen skal kunne gjennompreges av det samme emnet, nemlig boka som handelsvare, medium og kulturimpuls.

Bokbybevegelsen starta i den lille byen Hay-on-Wye i Wales. Da kjøpte Richard Booth et trailerlass av bruktbøker som han fylte den ledige kinoen i hjemstedet sitt i Wales i 1962. Han kunne da knapt tenke seg at

denne vesle landsbyen skulle bli stedet for opp i mot 40 bokutsalg, med en verdenskjent svær litteraturfestival hver vår – og med alle de ringvirkninger salget har fått, slik som bokbinderverksteder, rammemakere og andre spesialbutikker av høy kvalitet. Hay-on-Wye som den gangen var nesten utdødd som landsby, blir nå besøkt av flere millioner mennesker hvert år.

Bokbyene som siden har spredt seg over hele verden, har ikke alle vokst seg så store, men alle har vist seg å være svar på krav i tida. Det er foreløpig flest bokbyer i Europa.

Bokbyen ved Skagerrak i Tvedestrand ble stiftet 28. juni 2003, og er den andre bokbyen i Norge og den fjerde i Skandinavia etter Sysmän kirjakylä i Finland og Bokens stad Mellösa. Allerede den første sommeren ble Bokbyen ved Skagerrak i Tvedestrand Skandinavias

største bokby, med 23 bruktbokforretninger, antikvarier, nybokforretninger og andre bokrelaterte virksomheter.

Bokbyen Fjærland. Bokbyen i Fjærland starta opp i ei tid da riksveien ble lagt utenfor sentrum i Mundal. Bygdeutvalget, reiselivsnæringa og handelsstanden sto bak initiativet for å få etablert den første norske bokbyen.

- Bokbyen Fjærland ble åpna i 1996 av kulturminister Åse Kleveland
- Har fire kilometer med bøker og tretten bokutsalg
- Var den åttende bokbyen i Europa og den første i Norden da den starta
- Arrangerer ”Boknatta” hvert år den lyseste lørdagsnatta i året¹

¹ Fjærland, Selja forlag 2007

Tekst: Astrid Merete Holm, skribent

Kari og Klaus Kvamme er to av grunnleggerne av bokbyen, og er fortsatt ildsjeler for prosjektet.

Hva er det som motiverer dem til å drive bokby?

– Først var det vår egen glede ved å lete og finne bokskatter, for så å kunne tilby andre den samme opplevelsen til andre. En historie fra et lyrikkrom illustrerer dette da en kunde utbrøt høyt, henvendt til en bok: «Neimen, der står du jo!»

– En annen gang var det spørsmål etter Løvgrens «Våre lamper sluknes», kunden og jeg lette, men alle våre eksemplarer var solgt. Vi pratet litt om boken, da en annen kunde plutselig sier: «Løvgren? Min far og jeg har fremdeles noen restopplag, sikkert også av den boken». Stor glede, og alle enige om at det bokbyen ikke klarte, det hjalp kundene hverandre med!

Skattejakt. Jeg står utenfor K. A. Straumsvågs antikvariat i Fjærland som befinner seg i en toetasjes innbydende trehusbygning i hovedgata i Mundal sentrum. Ei trang trapp fører opp til andre etasje, og her møter jeg en gang med åpne dører til mange smårom. I et større rom sitter en mann ved en datamaskin, og tar imot penger for bøkene som selges. Veggene i rommet er nærmest tapetsert med bokhyller, og små skilt forteller at her fins bøker i alle kategorier: romaner, essays, barnebøker, historie, politikk, og ellers nesten alt hva hjernen og hjertet måtte begjære. Jeg føler meg som et barn på skattejakt. Jeg jobber meg gjennom noen hyller, og finner flere bøker som jeg bare må ha! Jeg kommer ut med en fangst innenfor mange sjangre, og bruker noen tusenlapper på handelen med vissheten om at

jeg har fått med meg flere gullkorn i posen.

Selv om Straumsvåg antikvariat er den største bokhandelen her, er den ikke den eneste. Små og store bokutsalg ligger som perler på ei snor langs storgata i nedlagte fjøs, naust, posthus og uthus. Ei stor bokhylle med tak over som står i vegkanten; ”Honest Bookshop”. Her er det bare å velge bøker og legge pengene på boksen som står i hylla. Jeg finner en krim til ti kroner, og ser at det fortsatt er flere utsalg jeg ikke rekker å stikke innom denne gangen.

Er papirboka død? I mange år har det vært snakka om at papirboka er på vei ut, og at i framtida vil den digitaliserte boka ta over. Bokbyene representerer en annen trend som åpenbart har fått vind i seilene de siste årene. Hva er det som gjør at ideen med bokbyer har fått så stor oppslutning og blitt en reell vekstnæring? Det er nok flere grunner – ikke minst at mange mennesker er interessert i å lese all typer bøker. I tillegg har det aldri vært skrevet så mange nye bøker hvert år, og i en vanlig bokhandel må bøkene vike plass for de nye bøkene som kommer. Vi kjøper flere bøker enn før, men med skiftende livssituasjoner, gjør at mange finner det praktisk å kvitte seg med en del av bøkene de har samlet seg. Myndighetenes skattepolitikk bidrar også til at bøker lagres i kort tid. Bruktbokhandlere blir det eneste stedet disse bøkene kan kjøpes.

Hva sier så ildsjelene Kari og Claus Kvamme om utviklingsmulighetene for bokbyene fremover i lys av at digitale bøker nå blir introdusert på markedet?

– Det vil selvsagt avhenge av hva som blir tilgjengelig i form

av digitale bøker. Dersom utviklingen går i retning av at alle nye bøker kommer i dette formatet vil vi etter hvert stå tilbake med de bøkene som er kommet ut før digitaliseringen tok overhånd. Dersom viktige eldre bøker også blir gitt ut på nytt i digitalt format vil nok markedet for bokbyene etter hvert reduseres ytterligere, sier Kari Kvamme.

Hun mener at bokbyene er i dag en blanding av «antikvariat» i betydningen et sted der man i hovedsak selger spesielle bøker og «bruktbokhandel» der man selger gårsdagens bøker som ikke lenger er tilgjengelige i

Ærlighet.
Ta en bok og
legg en tier i
kassa.

vanlig bokhandel. I tillegg har de bøker som fremdeles er i vanlig bokhandel når de overtar lager fra en bokhandler som innstiller. Klaus Kvamme fortsetter med en kulturell detalj:

– Vi opplever at kunder er på jakt etter bøker de har hatt før og nå vil lese om igjen, og eie selv. Og da vil de ha samme utgave, samme omslag og papirkvalitet, en viktig del av leseropplevelsen var bokens individuelle særpreg. Noen ganger huskes særpregene bedre enn tittel og forfatter, forteller Klaus Kvamme. Han mener utviklingsmulighetene og utfordringene for bokbyene

ligger i å satse på så mange og så bredt utvalg av bruktbøker som mulig for å kunne gjensape slik leseropplevelse for flest mulige kunder.

– Ved utstrakt produksjon av både eldre og nye bøker i digitalt format må vi regne med at området for omsetting av brukte bøker blir innskrenket, men det vil fortsatt vær rom for de spesielle utgaver. Om det da vil være rom for bokbyene i deres nåværende form med det brede sortiment vi kan tilby, kan være uvisst. Men i de nærmeste 20-30 årene føler vi oss sikre på at det vil være et marked for vår type bokhandel.

Med alle sanser. Mitt opphold i Fjærland er over for denne gang, men jeg har bestemt meg for å dra tilbake. Da skal jeg sette av flere dager og overnatte på det tradisjonsrike Mundal hotell som også samarbeider med Bokbyen. Men for de som ikke kommer seg til denne perlen av et sted, fins det også muligheter for netthandel. Her ligger 16.000 titler ute for salg. Det er bare det at kombinasjonen av den voldsomme naturen, de sjarmende utsalgene, mengden av bøker i alle sjangre og for enhver målgruppe, gjør besøket her til noe som bare må oppleves med alle sanser.

Mangfold og atter

- observasjonsnotat 11. november 2010

Tidligere undersøkelser i PLACE-prosjektet som studerer biblioteket som møteplass, viser at biblioteket er en allsidig arena. Det er et torg, men det er mer enn det – det er også det vi kaller et tredjested. Men det er mer enn det også – det er også en del av den offentlige sfære og det er en kanal ut til andre aktiviteter og møteplasser i lokalsamfunnet. Slik kunne vi fortsette.

For å få en dypere forståelse av hvordan mennesker tar biblioteket i bruk, gjennomfører vi akkurat nå kvalitative observasjoner i Deichmanske biblioteks filialer på Holmlia, Sandaker og Røa. Her kommer et første observasjonsnotat:

Observasjonsnotat fra Sandaker filial av Deichmanske bibliotek tirsdag 11. november 2009. Starttidspunkt for observasjon: 1000 – tidspunkt for avslutning: 1200. Sted: voksenavdelingen.

I **voksenavdelingen** er det et relativt stort antall arbeidsbord. Mellom hyllene med voksen skjønnlitteratur, midt i lokalet, er det et langt bord der fem-seks personer kan sitte. Langs vinduene ved langveggen ut mot gateplan er det en sofa med plass til tre personer. Videre nedover langs vinduene er det en rekke arbeidsbord der to til fire personer kan sitte samtidig. Ved kortveggen er det igjen et langt arbeidsbord. Møterommet vegg i

vegg ned voksenavdelingen – glassvegg i glassvegg for å være nøyaktig – er ved observasjonsstart i bruk til klasseundervisning. Barnebibliotekaren har bokprat med en førsteklasse fra Lilleborg skole. Denne klassen er en av 19 såkalte adopsjonsklasser som har klasseundervisning i biblioteket hver måned. I dag er det planlagt tre klassebesøk.

Etter at bibliotekets dører åpner klokka 10, fylles voksenavdelingen relativt raskt. Etter at klasseundervisningen er ferdig, tas også møterommet i bruk som lesesal. Rundt klokka 1100 sitter det rundt 22-23 personer mer eller mindre fordypet ved arbeidsbordene og de to terminalene i voksenavdelingen.

Ved **langbordet** mellom bokhyllene med skjønnlitteratur sitter det to kvinner og en mann og arbeider. Den yngste av kvinnene studerer fysioterapi ved Høgskolen i Oslo og bor i nærheten av biblioteket. Hun brukte dette biblioteket for første gang i går – altså tirsdag den 10. november. Åpenbart var det en god arbeidsplass som fristet til nytt besøk. Den andre kvinnen er kanskje tidlig i 40-årene. Hun driver eget firma som tilbyr kurs og arbeider med et i biblioteket. – Jeg sitter ofte her og arbeider. Det er deilig å sitte her når jeg har hjemmekontor, sier hun.

Like ved dette langbordet står det to publikumsterminaler. To unge menn sitter ved dem. Det er

åpenbart at de jobber sammen om et felles prosjekt. Jeg kontakter dem og spør om i hva slags sammenheng de bruker biblioteket. De forbereder seg til mesterprøven i tømrerfaget og samarbeider nå om en utfordrende teorioppgave i den forbindelse. Nå er de her stort sett daglig. I tillegg til å jobbe med den aktuelle prøven, låner de med seg en og annen bok, oppgir de.

Hvem sa at biblioteket ikke er noe for praktiske fag?

I sofaen ved vindusveggen sitter tre unge kvinner. En av dem ser etiopisk ut – de andre ser ut som de er norske. De snakker ikke sammen men gir allikevel et inntrykk av å være sammen. Det viser seg at de er kolleger og arbeider i hjemmetjenesten i bydel Sagene. Nå har de pause og tilbringer den i biblioteket. En av dem leser teorien til førerprøven, den andre en lærebok i helsefag mens den tredje av dem slapper av med et blad.

Ved det neste bordet sitter to unge jenter. De er venninner og begge studerer på Blindern – den ene holder på med religionshistorie, mens den andre skal ta ex. fak. på det samfunnsvitenskapelige fakultetet. – Mye bedre her enn på Blindern, sier de. – Her er stemningen mer avslappet.

Andre studenter oppgir andre begrunnelser for å velge biblioteket som arbeidsplass framfor Blindern eller Høgskolen i Oslo. En lektorstudent i matematikk

mangfold

og fysikk sier han får konsentrert seg bedre på folkebiblioteket enn på Blindern fordi han ikke møter studiekamerater der. Andre oppgir plassproblemer på universitetets lesesaler i eksamenstida som grunn til å velge folkebiblioteket.

Ved ett av bordene sitter en mann med etiopisk utseende og leser. Han er asylsøker, har vært i Norge i tre måneder og bor i et asylmottak i bydelen. På biblioteket jobber han med språkstudier i norsk. Den neste jeg kontakter er en mann i 50-årene. Han er sosiolog og ansatt i en sentral statlig forskningsinstitusjon. Nå har han permisjon for å skrive en lærebok om levekår og livskvalitet og har valgt biblioteket som arbeidssted. På bordet ved siden av lærebokforfatteren sitter en kvinne. Hun er ungdomsskolelærer i en Akershus-kommune men bor på Sagene. Nå sitter hun med en bunke nynorskoppgaver som hun skal rette. Hun bruker først og fremst biblioteket i forbindelse med jobben, sier hun – oppgaveretting som nå eller for å finne litteratur som hun trenger i sin lærergjering.

Den neste jeg kontakter – en mann med laptop på fanget, har ikke tid til å prate. – Jeg er arkitekt og sitter og klargjør et konkurransebidrag som må sendes inn i morgen. Har dessverre ikke tid til å snakke nå. Men det har engelskmannen som

ganske nylig er kommet til Oslo og som nå sitter med sin PC og ser etter ledige jobber – helst innenfor bygg og anlegg eller olje og gass; det har også sykepleieren som sitter og forbereder seg til å ta datakortet, den indiske kvinnen som skal ta et noenlunde tilsvarende datasertifikat som utstedes av en amerikansk institusjon og den reiselivsutdannede kvinnen som arbeider med et friundervisningskurs i spansk, masterstudenten i diakoni som også bruker biblioteket som lesesal og som i en pause finner lesestoff som hun skal ha med hjem til datteren sin.

Ved to publikumsterminaler som er plassert mot hverandre ved inngangen til avis og tidsskriftrommet, sitter det to brukere som illustrerer spennvidden i biblioteket som arena. Den ene er mann, opprinnelig svensk, men har bodd 30 år i Norge. Nå er han arbeidsledig. Biblioteket er et fast holdepunkt som gir

innhold til dagene. Han er her fire, fem ganger i uka, forteller han. Leser aviser på nettet – først og fremst Dalademokraten for å holde seg orientert om den delen av Sverige som han kommer fra, spiller spill og låner bøker. – Bedre å sitte her enn å sitte hjemme og se på TV eller glane i veggen, sier han. Midt i mot ham sitter en kvinne i 30-årene. Hun jobber litt som lærer på Folkeuniversitetet – underviser fremmedspråklige. Men først og fremst definerer hun seg som forfatter. Hun har nettopp fått antatt sin første novellesamling som skal publiseres på nyåret. Hun bruker ikke biblioteket så ofte som den arbeidsledige svensken. – Kommer kanskje hit 3-4 ganger i måneden, sier hun. – Av og til sitter jeg her og skriver eller jeg sitter og leser litt.

Snakket noen om mangfold?
Fortsettelse følger – fra Holmlia neste gang.

Sandaker bibliotek:
Stort mangfold melder Ragnar Audunson.

Reagan-dokumenta

Den bibliotekariske tenkemåten

Av Lars Petter Sveen, forfatter og student ved Høgskolen i Oslo, avd. JBI

I 1984 møtte Kåre Willoch den daverande amerikanske presidenten Ronald Reagan i Det kvite hus. Med seg hadde Willoch ein heller ukjent person: Gregor Raspseth. Mannen med det uvanlege namnet var bibliotekar på Fræna folkebibliotek. Ved sida av sitt vanlege yrke som katalogiserar, hadde han i 1982 og 1983 publisert artiklar omkring stjernetyding i leiande internasjonale fagtidsskrift. Reagan var sjølv lidenskapeleg interessert i astrologi, og skal ha bedt Willoch ta med seg Raspseth til Washington.

Både Willoch og Reagans rådgjevarar var sterkt kritiske til at Raspseth skulle vere med på besøket. Gjennom Reagans åtte år i det ovale kontor gjorde kretsen omkring han mykje for å tone ned presidentens noko sære interesser. Etter valseiaren for å bli guvernør i California i 1967, valte Reagan å leggje innsverginga til ni minuttar over midnatt. Dette var offisielt begrunna med ein tett timeplan, men i ettertid har det kome fram at Reagan lot tidsplana si bli bestemt av astrologi. Kretsen omkring Reagan ønskte ikkje

mediefokuset Raspseths besøk kunne skape.

Men møtet mellom Reagan og Raspseth fann sted. Willoch skal ha vore tilstade, og vitnar omtalar han som nærast rasande og fortvilt i etterkant. Raspseth sjølv vart aldri intervjuet av noko presse, men drog rett tilbake til Fræna, der han døydd og vart gravlagd 16. desember 1990.

Det er her historia begynner å bli underleg og vanskeleg å stelle seg til. På nyåret 1991 får biblioteket i Fræna sendt ei pakke i posten. Ho viser seg å innehalde fleire bøker pakka i brune konvolutter. Desse bøkene er sendt etter ordre frå Raspseth sitt testamente. Testamentet hevda at Raspseth fekk overlevert bøkene av Reagan i 1984, og at det blant dei også fanst nokre av Reagans personlege tekster omkring astrologi. Fræna folkebibliotek visste først ikkje kva dei skulle gjere med desse bøkene. I starten vart dei ståande på kontoret til biblioteksjefen, men etter kvart vart dei plassert på ei open hylle i kroken med lokalhistorie.

Først i romjula i 1991 vart bøkene via interesse. Ein hoved-

fagsstudent i historie som var innom biblioteket ved eit tilfelle, oppdaga skriftene. Han fant raskt ut at desse bøkene verkeleg kom frå Reagans personlege samling. Studenten brukte romjula til å sitte på biblioteket og studere dei. Seinare har studenten argumentert for at det i dagbøkene var informasjon som var svært forstyrrende. I eit intervju gjort av lokalavisa, Romsdals Budstikke, seier studenten: «Reagan verker til å tru at det skal komme eit terrorangrep på amerikansk jord i det nye årtusenet. Grunnlaget verker å vere noko han har sett ut i frå stjernene.» Saka vekte tilsynelatande lite interesse internasjonalt. Dessverre forsvann bøkene kort tid etter.

Under nyttårsorkanen i 1992 vart biblioteket i Fræna øydelagd. Det vart løfta og plassert seksti meter lenger borte frå sitt opprinnlege sted, ute på eit jorde. Innbyggjarane kunne fortelle om romanar og tidsskrift som låg strødd omkring langs riksvegen og i dei nedrive furutrea oppover Haukåsen. Reagan-dokumenta vart aldri funne.

Ein skulle tru at tekstene Raspseth testamenterte til biblioteket var tapt for all tid.

Så skjer det: Dokumenta dukker opp igjen.

Under bygginga av Ormen Lange på Aukra utanfor Fræna, blir det funne ei kasse med bøker og tekster. VG blir tipsa og slår stort opp om det merkelege funnet: Ei kasse med amerikanske astrologi-bøker funne under lag med tang, tare og sand i fjæra på Aukra.

Men igjen forsvinn dokumenta. Berre nokre dagar etter funnet vert det opplyst om at kassa med bøkene er tapt. Det blir ikkje sette i gong nokon etterforskning, men Romsdals Budstikke intervjuar nokre av arbeidarane. Forklaringane deira gir lite meining. Nokre seier fleire helikopter landa, midt på natta, ute ved basen sitt hus der kassa med dokumenta vart oppbevart. Andre meiner dei såg lys til sjøs og at desse lysa kom frå ein ubåt. Uansett var dokumenta ikkje å finne lenger, og den offisielle forklaringa var at nokon hadde kasta heile kassa med eit feiltak. Om innhaldet i ho verkeleg var Reagan-dokumenta, vart aldri stadfesta.

Det er vanskeleg å finne noko særleg informasjon omkring Reagan-dokumenta og Raspseth. Kåre Willoch har ikkje ville svare på spørsmål omkring Raspseth si deltaking på turen til USA. Men blant Raspseths etterlatne eigedelar, vart det funne eit brev skrive og sendt av Willoch. Den tidlegare statsministeren skriv der noko kryptisk at Raspseth skal «holde alt dette utenfor den offentlige sfære», og «du må selv ta ansvaret, Raspseth, for at alt dette ender der det hører hjemme».

Dei andre tilsette ved biblioteket i Fræna seier Raspseth var godt likt av alle, men at han også var noko av ein einstøing og at han ofte sat aleine på kveldstid i biblioteket og katalogiserte. Få av dei visste om Raspseth sitt besøk hos Reagan. På spørsmål om Raspseth nokon gong snakka om Reagan-dokumenta, ristar alle dei tilsette på hovudet. Ei av dei kjem da med ein merkeleg kommentar: «Eg meiner å huske at Gregor snakka ein del om Reagan i ei periode, det må ha vore på starten av åtti-talet, eg husker ikkje heilt. Det var noko om stjernekrig og frigjering, men, nei, eg husker ikkje. Han hadde jo dette lange skjegget som han heile tida mumla i.» Så lo dei alle saman, som om dette med skjegget fekk dei til å minnes Gregor Raspseth, sittande i stolen sin med kartotek korta stukke ned i skrivemaskinen og augo vendt opp mot ein kald haushimmel full av stjerner.

*Et vennlig ord koster ingenting
og er likevel den skjønneste
av alle gaver ...*

Daphne du Maurier

*Vi håper du får en
vakker julehøytid
og ønsker deg
alt godt i det nye året!*

Tam Tam

Fotokonkurranse

**Bok og Bibliotek lyste i sommer ut
fotokonkurranse.**

**Vi takker alle deltakere – og gjengir her de
tre bildene som elegant plasserte seg på
en delt 1.plass.**

Gratulerer alle sammen!

Gavekort på 1000 kroner er sendt.

Bokstatue.

Hilde Røtter-
eng – “født og
oppvokst i
biblioteket”
– har sendt oss
dette bildet av
sin datter Mari,
som «leser» en
bokstatue.
Statuen av
boken befinner
seg i Retiro-
parken i
Madrid.

2009 – tre 1.plasser

**God leseopp-
levelse.** Nina
Bakke – som
alltid synes det
er alltid
hyggelig å ta
en tur innom
biblioteket på
Hamar – bidro
med bilde av
sønnen sin,
Vetle, på 5,5
år.

**På vei til bibli-
oteket.** Hilde
Merete Gjes-
sing har vært
på tokt med
bokbåten Epos
og tok dette
øyeblikksbildet.
Hilde er
bibliotekrådg-
iver ved Møre
og Romsdal
fylkesbibliotek

Wolfram|Alpha

– noen inntrykk etter første halvår

Søketjenesten Wolfram Alpha (WA) åpnet 15. mai 2009 og Bok og Bibliotek var tidlig ute med omtale i nr. 3–2009. Siden artikkelen pga. trykktid var skrevet før tjenesten ble tilgjengelig, kan det være på sin plass med en oppfølger for å vurdere hvordan WA faktisk fungerer og har blitt mottatt.

WA fikk mye oppmerksomhet allerede før den ble åpnet, både som utfordrer til «HAL 9000» og som Google-killer, men den er definitivt ingen av delene. Mange prøvde tjenesten ved åpningen i mai, men for høsten viser statistikken betydelig lavere bruk. Høyere på verdensbasis enn f.eks. BIBSYS og Kvasir, men lavere enn PubMed og bare 0,38 % av Google.

WA er likevel et spennende verktøy for både bibliotekarer og bibliotekbrukere av alle slag. Sammen med f.eks. Google, Wikipedia og Store norske leksikon har WA absolutt sin berettigelse som oppslagsverk for faktainformasjon. Spesielt når fakta skal regnes på eller settes i en sammenheng. Hvor langt er det egentlig til månen? 375.382 km sier ikke så mye, men med et jettfly tar det **distance moon / Boeing 747 cruise speed** = 17.5 dager!

Dessverre finnes tjenesten bare på engelsk og det er ingenting som tyder på at det vil komme fremmedspråklige versjoner med det første. En del funksjoner blir dermed av begrenset interesse sett med norske øyne.

Leksehjelp. Den store styrken til WA er som regnemaskin og innen matematikk. WA regner det meste fra barneskole til universitetsnivå og det snakkes allerede om et paradigmeskifte innen matematikkundervisning. Som leksehjelp kan WA nesten være i beste laget. Mange matematikkoppgaver på f.eks. ungdomstrinnet kan tastes rett inn i WA som ikke bare gir deg svaret, men også utregningen. Et veldig bra læremiddel og betydelig mer enn mange foreldre kan tilby, men det er samtidig viktig å passe på at leksene ikke går «for raskt» unna. solve $2(3x+4) - 2x = 16$ gir f.eks. følgende svar:

Expand out terms of the left hand side: $4x + 8 = 16$
Subtract 8 from both sides: $4x = 8$
Divide both sides by 4: $x = 2$

Et annet godt eksempel er forenkling av uttrykk: $\frac{1}{3} - \frac{(a+1)}{(a-1)} + \frac{(5a+1)}{(3a-3)}$. WA finner raskt svaret 1 og gir deg i tillegg komplett utregning. Mange av svarene til WA f.eks. **sky chart** eller **GDP Norway Sweden**, inneholder flotte

illustrerende kart, grafer, diagrammer og tabeller som enkelt kan lastes ned i PDF (vektorformat) og brukes i oppgaver, presentasjoner e.l. Bibliotekarer med litt WA kompetanse kan raskt få høy status blant leksegjørende bibliotekbrukere.

Hvordan WA fungerer. Det er ikke helt enkelt å skjønne hvordan WA fungerer bak kulissene. Til det er det publisert alt for lite dokumentasjon. Dette gjelder også søkespråket som kun illustreres med eksempler og uten noen mer formell beskrivelse. Til tross for dette er det enkelt å bruke tjenesten og trening gjør mester, selv om det relativt ofte kommer opp «*Wolfram|Alpha isn't sure how to compute an answer from your input*». WA kan mye om veldig mye, men det er også veldig mye den ikke kan. Og siden den er så altomfattende, kan det være ei utfordring å vite hva den egentlig kan.

WA ser ut til å bestå av en mengde ulike typer informasjonsobjekter som hver kan ha ulike egenskaper. Objektene kan

av Tore Brattli,
førstelektor
i dokumenta-
sjonsvitenskap
ved UiT

Oppdag ny kunnskap med WolframAlpha!

Det er grunn til å tro at WolframAlpha kan komme til å ta en del av de rene faktasøkene både fra Google og Wikipedia. For oss nordmenn og ikke minst bibliotekarer blir det selvsagt spennende å se hvordan WolframAlpha er tilpasset norsk språk og norske fakta.

Av Tore Brattli, førstelektor i dokumentasjon ved Universitetet i Tromsø (UIT)

I datamaskinens barndom var det stor tro på at den nye oppfinnelsen snart skulle kunne svare oss på avanserte spørsmål om alt fra kjernefysikk til meningen med livet. I dag vet vi bedre. Selv Google kan best sammenligne

med en hund som er trent opp til å hente inn avisen hver morgen. Et enkelt spørsmål der den ikke trenger å forstå seg på innholdet i avisen.

Men nå lanseres det en kunnskapmaskin som selv regner ut svaret, i stedet for å

returere dokumenter som tilfeldigvis ligner på spørsmålet ditt. En maskin som skal kunne gi gode svar på spørsmål som ingen tidligere har stilt og som etter sigende skal inneholde nesten like mye fakta som i alle fagbibliotek til sammen.

Superavansert kalkulator
WolframAlpha (<http://www.wolframalpha.com/>) er en helt ny type søkemotor spesielt beregnet på søk etter faktainformasjon. Egentlig er det ikke en søkemotor i klassisk forstand, men mer en slags superavansert

kalkulator som kan regne ut det aller meste med utgangspunkt i data, formler og oppskrifter. WolframAlpha (WA) kan gi deg svar på spørsmål som aldri før verken har blitt stilt eller besvart. Dette i motsetning til søketjenester som f.eks. BIBSYS

eller Google, som utelukkende returnerer dokumenter med nedregnet kunnskap som forhåpentligvis kan besvare brukers spørsmål eller hjelpe dem på veien.

Noen typer informasjon hentes opplagt best ut fra

Selv Google kan best sammenligne med en hund som er trent opp til å hente inn avisen hver morgen. Et enkelt spørsmål der den ikke trenger å forstå seg på innholdet i avisen.

f.eks. være dyr, himmellegemer, kjemiske stoffer, geografiske områder og egenskapene kan være innbyggertall, kokepunkt, lengde osv. Det er mulig å søke etter et objekt, f.eks. **Ethanol** eller en egenskap ved objektet, f.eks. **Boiling point Ethanol** eller objekter med samme egenskaper **Countries in Europe with population > 10000000**. Sistnevnte er også et eksempel på at objekter av samme type ofte er hierarkisk lenket sammen, f.eks. Bergen, Hordaland, Norge, Scandinavia, Nordic countries, Europe, World, eller som naboer: **Bordering countries China**.

Flere like objekter kan sammenlignes, f.eks. **Norway Sweden France** og ulike objekter kan kombineres der det passer, f.eks. **Calories cheese as mass of the moon**. Egenskaper kan også regnes på (**2π distance moon**) eller settes i perspektiv sammen med andre tilsvarende størrelser ved å søke på **384403 km**.

WA inneholder også en mengde formler. Søk på f.eks. **Gravitation** eller **Loan** treffer ferdige «kalkulatorer» der verdiene som mangler kan fylles inn i relevante felt.

Litt kildekritikk. WA oppgir kilder i den grad det er mulig og det finnes ei lenke til Source information nederst på hver svarside. Dette er mer å betrakte som kilder til denne typen søk, for ikke alle har nødvendigvis bidratt til vårt konkrete søk, men uten at vi helt vet hvilke. Forskere kan få oppgitt nøyaktige kilder ved å fylle ut et eget skjema. For kompliserte beregninger med data fra mange kilder kan det bli lange rereranselister, f.eks. **Norway GDP per capita in kroner * Oslo city population**.

Feil kan forekomme. I mai 2009 hadde Norges høyeste fjell navnet Galdhoppigen, en skrivemåte som trolig stammet fra en av de oppførte kildene **World Mountain Encyclopedia** (peakware.com). Peakware rettet

raskt opp sine nettsider etter en e-post, mens oppdateringen kom en god del senere i WA. Interessant nok gir Galdhoppigen nå nesten 10.000 treff i Google, noe som er en fordobling siden i vår. Også Norges nasjonalfjell Stetind i Tysfjord var ei stund forvekslet med Stetinden i Jotunheimen, men det er nå ordnet opp i.

Når det gjelder Oslo gir WA et folketall på 811 688 og 846 584 personer for henholdsvis Oslo by og «metro area». Til det første tallet er det knyttet en note om at dette er et estimat for 2004. Til sammenligning opererer SSB og Wikipedia med 580 229 (per 1.7.2009) og 876 391 (per 1.1.2009). Estimater for 2004 finnes også hos SSB, men da datert 1.1.2005. Noe av dette kan sikkert tilskrives innkjøringsproblemer, men det er ekstra viktig at tjenester som denne gir korrekt informasjon siden kildene bak er vanskeligere å vurdere.

Gjensyn. Bok og Bibliotek introduserte WolframAlpha i nummer 3/2009, og ser på søkemaskinen igjen etter at den har vært i drift i et halvt år.

» Ser vi på været f.eks. i **weather Tromsø** finner vi European Centre for Medium-Range Weather Forecasts, The World Meteorological Organization og engelske MET Office blant kildene. Dette er anerkjente virksomheter som også Meteorologisk institutt leverer data til, og burde være til å stole på.

Tilleggstjenester og fremtidsutsikter. WA er mer enn bare sin nettside. Som enhver god søketjeneste er det mulig å laste ned alle mulige slags toolbars, add-ons, accelerators, deskbands, gadgets og ikke minst widgets for rask tilgang til WA, uansett hvor man befinner seg.

Måten WA fungerer på gjør den spesielt godt egnet for mashups (Bibliotek 2.0). På samme måte som mange nettaviser bruker Google Maps for å plassere artikkelen geografisk, kan WA gi geografiske, demografiske og kulturelle fakta, sømløst integrert i teksten. WA åpnet opp sin mashup-API 15. oktober, men foreløpig til priser som har fått mange til å sperre øynene opp. For studenter, privatpersoner o.l. er billigste alternativ \$60 for 1000 oppslag, og da kan jo studielånet forsvinne raskt hvis nettsiden blir populær.

WA er sannsynligvis bare en del av en større plan som Wolfram Research har for å selge sitt hovedprodukt Mathematica til stadig flere brukere.

Mathematica er en viktig ingrediens i WA og finnes også i nettutgave. WA kommer snart med en betalt «proffutgave» der brukerne selv kan laste opp sine egne objekter, data, formler og sikkert også få tilgang til et mer formelt søkespråk. Resultatet ser ut til å kunne bli en slags universell mashup, der brukernes egne data (uansett kilde) kan kombineres med data (inkl. bibliografiske data) fra WA, regnes på, analyseres og returneres som filer, grafer, tabeller, animasjoner, osv. og integreres i alle slags dataprogrammer eller nettsider. Mulighetene er formidable. Gratisutgaven vil nok fortsatt utvikle seg og være til stor nytte, men ha begrensede funksjoner.

Småprat

Og har man ikke annet å gjøre er det selvsagt også mulig å småprate litt med Wolfram|Alpha.

Hello – *Hello, human*

How are you? – *I am doing well, thank you*

What are you? – *I am a computational knowledge engine*

Can you help me? – *I can help you to compute*

What do you like? – *I like to explore the computational universe*

How old are you? – *5 months 17.32 days (per 1. nov 2009)*

Where are you? – *I live on the internet*

Where am I? – *University of Tromsø, Norway*

What's the weather where I am? *5 deg C rain, cloudy...*

:

How many roads must a man walk down before you can call him a man? – *The answer, my friend, is blowin' in the wind (according to Bob Dylan)*

What is the meaning of life? – *42 (according to Douglas Adams' humorous science fiction novel The Hitchhiker's Guide to the Galaxy)*

Does God exist? – *I'm sorry, but a poor computational knowledge engine, no matter how powerful, is not capable of providing a simple answer to that question*

Velkommen til studiet i bibliotek- og informasjonsvitenskap

Det pågår en debatt om hva biblioteket og den bibliotekfaglige kompetansen er. Som et apropos til den diskusjonen bringer vi her den talen som møtte årets ferske studenter ved Danmarks Biblioteksskole – som ble holdt av Jack Andersen, phd, uddanningsleder og prorektor.

Du skal nå til å lese Italo Calvins nye roman *Hvis en vinternatt en reisende*. Slapp av og konsentrer deg. Hold opp med å tenke på andre ting. La verden utenfor deg bli utydelig. Du må heller lukke døren til dagligstuen; fjernsynet står jo på hele tiden. Si ifra med det samme til de andre: «Nei, jeg vil ikke se fjernsyn!» Snakk høyere, ellers kan de ikke høre deg: - «Jeg leser! Jeg vil ikke forstyrres!» De har sikkert ikke hørt det for all støyen; snakk enda høyere eller skrik: «Jeg skal til å lese Italo Calvins nye roman!» Ikke rop dersom du ikke har lyst; men da får vi bare håpe at de ikke forstyrrer deg.»

Slik begynner Italo Calvins roman *Hvis en vinternatt en reisende*. Den er en fiksjon om fiksjon. Hovedpersonen er bokens forfatter og hans egen leser. Litteratursiden.dk skriver om boken at det er en iEksperimenterende roman, som gjør forfatteren og leseren til én og samme hovedperson, som i en rekke romanfragmenter føres gjennom en lykkelig kjærlighets-historie!

Dere skal nå i gang med et studium der dere er både forfatter og leser på en og samme tid. Dere er både skapere og brukere av studiet i en rekke «romanfragmenter», der dere føres gjennom en lykkelig studiehistorie.

Dere skal til å begynne på et

studium som har en viktig samfunnsmessig og kulturell relevans. Dere skal til å begynne et studium der dere skal være med på å bestemme denne relevansen. Dere skal begynne på et studium som blir utfordret av omverdenens oppfatninger av betydningen av kunnskap, medier og informasjonsteknologi.

Dere har valgt å studere et viktig fag. Det skal jeg jo mene, tenker dere. Og det er naturligvis riktig tenkt. Men nå vil jeg forklare dere hvordan dette henger sammen.

Som universitetsfag er bibliotek- og informasjonsvitenskap relativt nytt sammenlignet med f.eks. litteraturvitenskap. Men alle nye samfunnsepoker skaper sine egne fag og forskningsfelt, fordi denne epoken bygger på en kunnskap som ennå ikke er produsert, men som det er behov for. Ta for eksempel sosiologien. Sosiologien oppsto bl.a. fordi man på slutten av det 19. århundre var vitne til framveksten av industrisamfunnet. Dette krevde en bedre forståelse av relasjonene mellom mennesket og samfunnets strukturer, f.eks. mennesket i byen eller mennesket på fabrikkene. Kort sagt: det krevde en forståelse av det vi nå kaller *det moderne menneske*.

Nå er vi inne i en ny samfunnsepoke: Kunnskapssamfunnet. Dette er en samfunnsform

som understreker betydningen av kunnskap i alle samfunnets sfærer og gjøremål. La oss ta et eksempel: jeg kjøpte nye joggesko forleden. Som et ledd i denne handelen var jeg oppe på rullebåndet i butikken for å få demonstrert min joggestil.

Denne kunnskapen skulle deretter brukes til å begrunne hvilken type joggesko som passet meg, og som jeg naturligvis ble oppfordret til å kjøpe. Dette er et eksempel på hvordan man vitenskapeliggjør et kjøp av et par joggesko. Man prøver rett og slett å begrunne min optimale skotype vitenskapelig, gjennom eksperimentet med rullebåndet. Eksemplet viser altså betydningen av kunnskap i et simpelt skokjøp.

Hva har så dette med bibliotek- og informasjonsvitenskap å gjøre, spør dere nå med rette. Vel, i utgangspunktet har det *ingenting* med bibliotek- og informasjonsvitenskap å gjøre. Men ser vi nærmere på den aktiviteten som foregår i eksemplet, så har vi med kunnskaps-*håndtering* å gjøre. Og håndtering av kunnskap er nettopp det dere skal studere når dere leser bibliotek- og informasjonsvitenskap...

Resten av talen finner du på www.bokogbibliotek.no – søk på DBstudenter2009 i søkefeltet øverst til høyre.

Ossietzky i et Hamsun-år

23. november 1936 varslet Nobelkomitéen at fredsprisen var tildelt Carl von Ossietzky (avbildet på frimerke). Tildelingen forsterket jakten på pasifisten. En av de som bidro til dødsstøtet, het Knut Hamsun.

Av John
Gustavsén,
frilansjournalist

Etter at hele verden ble kjent med tildelingen av fredsprisen, sendte Goebbels' propagandaministerium ut dette kommuniqué:

"Tildelingen av Nobels fredspris til en notorisk landsforræder er en så uforskammet utfordring og fornærmelse mot det nye Tyskland at det vil bli gitt et tilsvarende tydelig svar."

Hitler fulgte 31.01.1937 opp med et dekret som forbød enhver tysk borger for all framtid å motta noen av Nobels priser. Til gjengjeld varslet føreren at en tysk nasjonalpris for kunst og vitenskap ville bli opprettet til 100.000 riksmark.

Like etter nobelkomitéens erklæring troppet den tyske minister Sahn i Oslo opp på utenriksminister Kohts kontor, beklaget tildelingen og karakteriserte den som "en bestemt og villet fiendtlig handling mot mitt land".

Pressen fulgte opp; Nationen beskyldte Ossietzky for å representere "forrædermentaliteten". Det het: "Sovjet skal ikke lenger møte en eneste hindring utover hva vi selv kan prestere i Nord-Norge, når det store oppgjøret kommer." Aftenposten: "Det norske folk har ikke noe med utdelingen å gjøre." Norges Handels- og Sjøfartstidende ville ha en ny nobelkomité siden utdelingen rev det idrettsungdom, sjøfolk og forretningsmenn hadde bygd opp.

Pasifisten. Ossietzky var født 3. oktober i samme år som Adolf Hitler, 1889. Slekten var adelig. Faren døde da Carl var to år, og vokste opp som enebarn med sin mor. I 1913 ble han vitne til at en løytnant gikk på noen sivilister med sabel fordi de ikke hadde hilst høflig nok på ham. Han

skreiv derfor en artikkel med kritikk av preussisk militarisme. Mens løytnanten unngikk tiltale, fikk Ossietzky en kort dom.

Dette hindret ham ikke å bli soldat, og under 1. verdenskrig deltok han som infanterist på Vestfronten. Han opplevde de forferdelige slakteriene, og kalte krigen et "dirigert og organisert mord". I 1918 vendte to desillusjonerte korporaler hjem til det krigsherjede Tyskland. Ossietzky skulle bruke sin penn i oppbyggingen, Hitler sin pistol.

Ossietzky startet et pasifistisk ukeblad i Hamburg i 1919, og året etter ble han kalt til Berlin som sekretær i Den tyske fredsförening. Han var med å stifte organisasjonen Nie wieder Krieg, men fungerte samtidig som journalist i en rekke aviser og tidsskrifter. I 1924 ble han medredaktør av litteratur- og teatertidsskriftet Die Weltbühne (Verdensscenen), og med den forverrede situasjonen i Tyskland kastet det seg ut i den politiske debatten. Sigurd Hoel kalte det en "våken samvittighet i Tysklands politiske liv". Glimrende skribenter gjorde at mange kjøpte eller leste bladet som kom i opplag på 20 000. Det var dessuten pålitelig og uavhengig. Ossietzky var blitt redaktør, en liberaler på venstre fløy og langtfra marxist.

Ulvejakten. I 1928 avslørte bladet hvordan transportministeriet opererte i de hemmelige militære tjenester. Lufthansa deltok i oppbyggingen av Luftwaffe, i strid med Versailles-traktaten. Høsten 1931 fikk Krigsministeriet trukket redaktøren for retten, med anklage om landsvik og spionasje. "Soldater er modere" hadde Ossietzky blant mye skrevet. Dommen på ett og et halvt år var forbudt å kritisere, noe verden la merke til. Men i

Norge var det aktører som støttet overgrepet. I mai 1932 ble Ossietzky satt inn, men slapp ut etter 227 dager som følge av et juleamnesti etter protester fra ledende intellektuelle.

Så kom januar 1933, Hitler tok over makten og Riksdagsbrannen 27. februar varslet ulvejakt mot opposisjonelle. Natten etter brannen ble Ossietzky arrestert. Han ble sendt til konsentrasjonsleiren Sonnenburg. De farligste fangene fikk beskjed om å starte gravingen av egne graver. Brutale forhør og tortur fulgte. Opinionen fulgte med, og en kampanje ble satt i gang for å redde Ossietzky. Willy Brandt, Albert Einstein, Thomas Mann og andre deltok. I Norge fredsakтивisten Mimi Sverdrup Lunden, forfatterne Nini Roll Anker, Helge Krog og Arnulf Øverland. Seks sendte inn forslag om nobels fredspris.

I oktober 1935 fikk en Carl Burckhardt fra Røde Kors adgang til leiren. Hva ser han?

"Etter ti minutters venting kom to SS-folk, som mer slepte og dro enn ledsaget en liten skikkelse. Et skjelvende dødsens blekt vesen, som virket helt følelsesløst, men et opphovnet øye, tennene øyensynlig slått inn, og som slepte på et brukket og dårlig helet ben."

Upopulært. Nazitysklands propagandaminister Joseph Goebbels likte svært dårlig at Ossietzky fikk fredsprisen.

Ossietzky var så forkommen at han ikke maktet svare. Han var kommet til lidelsens yttergrense. Da utsendingen trådte nærmere, så han at det ene øyet fylles med tårer, og med lespeende, avbrutt av hulk, sa han:

"Takk. Si til mine venner at det er slutt med meg.(...)Så kom skjelvingen igjen."

Ossietzky var brakt til taushet. Liten, sulten og sammensunket haltet han rundt i fangeleiren, og som en medfange fortalte:

"som et menneske som har levd alene på en øde øy i kamp med elementene og de vilde dyr, og som fullstendig har glemt å tale."

Knyttneven. I Norge satt Knut Hamsun langt fra stille. 22. november 1935 løftet dikterhøvdingen knyttneven over fangen i Tidens Tegn og Aftenposten. Han avslutter spørrende:

"Hva om hr. Ossietzky heller hjalp til litt positivt nu i denne svære overgang, da hele verden flekker tenner mot myndighetene i det store folk han tilhører? Hva vil han – er det den tyske opprustning han nu som fredsvenn vil demonstrere mot? Så denne tysker heller at hans land fremdeles lå knust og nedverdiget blant landene, prisgitt fransk og engelsk nåde?"

33 norske forfattere rykket ut med en erklæring der de beklaget Hamsuns angrep på den forsvarsløse fangen. Tidens Tegn og Aftenposten nektet å ta denne inn, men sistnevnte sluttet slik i en leder om initiativet der Lars Berg var en av underskriverne: "Tilgi dem, for de vet neppe hva de gjør."

Ute i verden vakte Hamsuns opptreden avsky, og posten

hopet seg opp på Nørholm. Dikteren var oppgitt over de som ikke forstod Tysklands storhet, men forbannet på kolleger som forsvarte "denne Narren i Koncentrasjonsleiren" (fra et brev, referert av Jørgen Haugan i Solgudens fall (Aschehoug forlag, Oslo 2004: 295)

Arnulf Øverland ba Hamsun oppgi sitt forsøk på politisk forfatterskap. Men Den Konservative Studentforening takket Hamsun for hans årvåkenhet og for at han hadde skåret gjennom "alt vrøvlet og hykleriet". Nordahl Grieg og Øverland ble bedt om å dra til Russland, for "virkelig arbeid for freden".

Mens debatten raste i Norge, klarte en medfange å gi dette bildet av Ossietzky:

"Ikke et menneske lenger, men et vandrende lik. Det var ham ikke mulig å stå stille et eneste sekund, hendene rystet, munnen kunne ikke lenger forme ordene til en sammenhengende samtale. Øynene lå i dype hulninger, han var så godt som død for omverdenen. Til en arbeidsytelse av noe slag var han ubrukbar. De barbariske mishandlingene som han i tidens løp hadde gjennomgått i Gestapos torturkamre, hadde nå nådd sin hensikt. Carl von Ossietzky var gått fysisk til grunne."

Sluttspillet. I 1936 innkom 86 forslag på Ossietzky som fredspriskandidat. Tyske myndigheter forstod at dette var vanskelig, og på Görings ordre ble det lagt fram en helseattest som åpnet for at fangen kunne sendes til et sykehus i Berlin. Regimet forsøkte å bestikke fangen, men trusler og løfter prelltet av: "Jeg var, jeg er, jeg forblir pasifist."

Dagen etter at Hamsun hadde felt sin dom, tildelte nobelkomiteen

fredsprisen til Ossietzky. Aftenposten kalte det et "enkelt komité-feilgrep" og handlingen "for ubetydelig" til at den burde få konsekvenser. Men ute i verden ga tildelingen gjenklang. L'Air Nouvelle i Paris mente: "Det er en handling som vil få sin plass i historien når det en gang skal gis en skildring av det 20. århundres sivilisasjon". Forfatteren Thomas Mann sa dette var "en av de få gode nyheter jeg har fått på mange år." Så la han til: "Å gi ham fredsprisen vil skape tross, styrke og ny tro på det godes kraft, ikke bare hos den mann det gjelder, men i millioner av hjerter som i tidens forvillelse og formørkelse er nær ved å tvile på det gode."

Tom stol. Ossietzky fikk ikke dra til Oslo for å motta pengene, tilsvarende ca. 100 000 riksmark. Under seremonien vakte det oppsikt at Kong Haakons stol stod tom. Ryktet ville ha det til at majesteten var lite fornøyd med avgjørelsen. Det hører med til historien at prispengene aldri kom fram til Ossietzky. Mellommenn stakk av med dem.

Påskan 1938 reiste ingeniøren og pasifisten Finn Lie og kona Inger til Berlin i håp om å få treffe Ossietzky. Til slutt fant de ham på adresse Nordlandstrasse 6. På et 3x4 meter stort rom bodde tuberkulosepasienten og britiskfødte hustru Maud. De tyske vokterne fryktet smitte, men slapp inn likesinnede av den syke. De to var de eneste som hadde besøkt ham på halvtannet år. Ossietzky var så avkreftet og syk at han hadde problem med å holde tekoppen. Men han varslet at krigen ville komme, Tyskland var parat.

Da de kom inn på Knut Hamsun, sa Ossietzky: "Jeg kjente ham ikke som menneske,

bare som en fantastisk dikter.” Han hadde tidligere hyllet Hamsun med en artikkel i Die Weltbühne, og lest alle hans bøker med unntak av den siste, Ringen sluttet, fra 1936. Lies fikk beskjed om å hilse Hamsun fra en av hans beundrere. 4. mai 1938 døde Ossietzky.

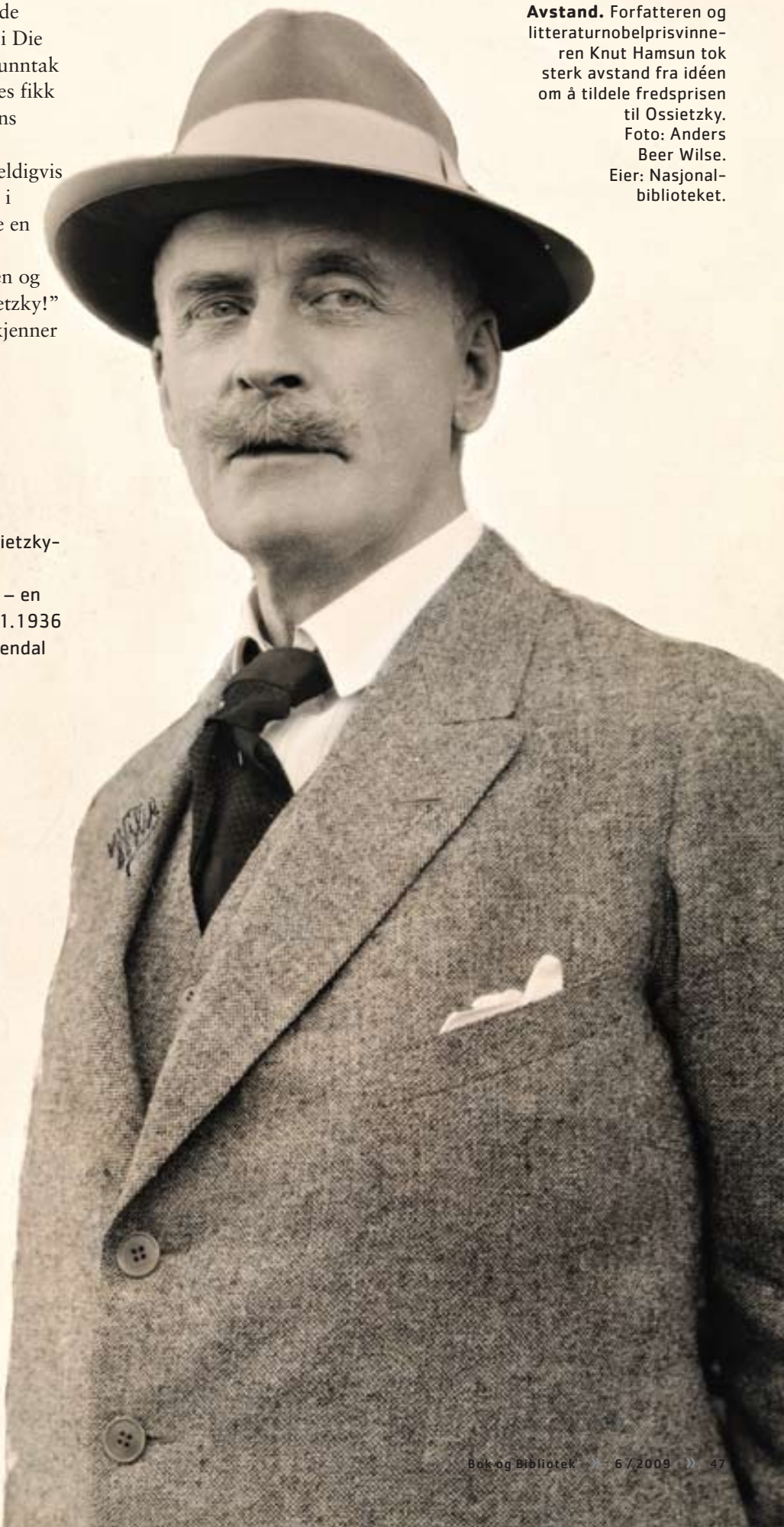
Skjebnen ville det slik at Finn Lie tilfeldigvis like før krigen traff Hamsun i en bygård i Pilestredet. Han fortalte da at han hadde en hilsen fra Ossietzky.

”Fra hvem?” spurte den døve dikteren og bøyd seg framover. ”Fra Carl von Ossietzky!” ropte Finn Lie inn i ørets på ham. ”Jeg kjenner ingen ved det navn,” svarte Hamsun.

Avstand. Forfatteren og litteraturnobelpreisvinneren Knut Hamsun tok sterk avstand fra idéen om å tildele fredsprisen til Ossietzky.
Foto: Anders Beer Wilse.
Eier: Nasjonalbiblioteket.

Kilder:

- (1) Wikipedia
- (2) Inge Eidsvåg: Om Hamsuns rolle i Ossietzky-saken Bokvennen 3/2004
- (3) Sigurd Evensmo: Ossietzkys fredspris – en seier for demokratiet. Sørlandet 24.11.1936
- (4) Ingar Sletten Kolloen: Erobreren, Gyldendal Norsk Forlag 2004.

noen (nye) ord om data-spilling i bibliotek

Dataspill og dataspilling er i ferd med å bli vanligere i norske folkebibliotek, takket være nye avtaler og ramme faktorer. Det åpner seg dermed spennende formidlingsmuligheter.

Spillkulturen som bibliotekene nå lar døra stå på gløtt for, inkluderer blant annet såkalt *pseudospilling*, som er alle aktiviteter knyttet til dataspill som ikke direkte består i spilling, f.eks. lesing av nettsider om spill eller deltakelse i diskusjonsforum, chattekanaler osv. om spill. Under pseudospillingen leser spilleren seg opp, diskuterer spill med andre og legger strategier for spillingen. Spilling omfatter altså ikke bare "deep play", men også tiden som går med til leting, lesing og å legge grunnlaget for godt lagarbeid.

Spilling kan være en supersosial aktivitet, og biblioteket kan være åstedet. I Trondheim folkebibliotek ble det i sommer arrangert en turnering i digital fotball. Spillerne brukte blant annet en virtuell gressmatte til spillingen. Et tysk folkebibliotek, i Bremen, har arrangert egne spillkvelder spesielt for jenter, for å la dem slippe til på noe som fremdeles av mange oppfattes som en "gutteting", uten forstyrrelser fra ivrige gutter som "vet best". Et annet tysk folkebibliotek hadde stor suksess med et arrangement der barn og deres foreldre skulle spille sammen. Musikk-, synge- og rytmespill

som *Singstar* og *Guitar Hero* egner seg utmerket i sosiale sammenkomster der lydnivået ikke trenger å være lavt. Wii-spillene, der spillerens bevegelser utenfor skjermen reproduseres inne i spillet, gjør dataspilling til en enda mer kroppslig aktivitet – enten det er tennis eller aerobics som utføres. De mange spilltypene og -måtene gir tallrike muligheter. En nasjonal spilldag trenger ikke bestå i turneringer innad på hvert bibliotek, men kan være en nasjonal turnering i et online-spill.

Dataspill kan oppfattes både som en kunstart, et medium og en kulturform, med sjangrer og verktyper som overskrider gjengse skillelinjer. Vi må vite mer om trendene og transformasjonene innen spillkulturen for å legge strategier for formidlingen. Vi må også vite mer om spillerne. Mange som skriver om dataspill i bibliotek, tenker seg at spillene lokker nye grupper inn i huset, der de oppdager bøker som de "egentlig" heller burde lese: Sagge-guttene spiller, og oppdager på vei til doen at biblioteket også har tegneserier, og etter noen måneder med lett lesetrening går de fra tegneserier til bøker.

Endelig er de i mål! Bibliotekene tipses i denne rådgivingslitteraturen om mulige sjangerkoblinger: De som spiller eventyrspill og digitale rollespill, vil sikkert være interessert i fantasylitteratur, mens actionspill og spenningsbøker også er en "naturlig" kobling, osv. Disse rådene tar ikke høyde for det verdifulle ved kunstarten dataspill. Dataspill skaper opplevels- og fascinasjonsrom for spillerne, ofte med intense erfaringer, sosiale møter og mestringsfølelse.

Likevel er ikke kobling til lesing en dårlig idé, enten det er lesing under pseudospillingen eller andre motivasjonsgrunner som leder til litteraturen. Et dataspill kan f.eks. inngå i en *transmedial historie* ("transmedia story"), en sammenhengende fortelling som inkluderer mer enn ett medium, f.eks. en bok og et dataspill. I en slik historie fortelles ikke samme historie i de forskjellige mediene, slik det gjøres i adaptasjoner. Historien fortsetter på tvers av to eller flere medier. Dataspillet *Gears of War 1* og oppfølgeren *Gears of War 2* ble deler av en transmedial historie da en *Gears of War*-tegneserie ble utgitt og fungerte som en bro mellom eneren og toeren.

Tekst: Første-amanuensis Helge Ridderstrøm, Høgskolen i Oslo, avd. JBI

Spill som Atlantide, Diablo, Starcraft og World of Warcraft (bildet) har også blitt adaptert på ulikt vis til bøker, ofte på måter som også gjør at historiene danner transmediale historier.

To ulike medier, tegneserie og dataspill, tas altså i dette tilfellet i bruk for å fortelle en sammenhengende historie.

En transmedial historie inneholder ofte svært omfattende forløp, med lange handlingstråder og et utall personer. Den amerikanske forskeren Henry Jenkins sammenfatter fenomenet slik: "A transmedia story unfolds across multiple media platforms, with each new text making a distinctive and valuable contribution to the whole. In the ideal form of transmedia storytelling, each medium does what it does best – so that the story might be introduced in a film, expanded through television, novels, and comics; its world might be explored through game play or experienced as an amusement park attraction." Historien kan være *tomedial* som i eksemplet med *Gears of War*, eller *tremedial*, *firemedial* osv. Her er mulighetene mange, for historiene i de ulike mediene kan være plassert ulike steder på tidsaksen, f.eks. som *oppfølgere* (sequels), *midtfølgere* (midquels) eller *førfølgere* (prequels). En *førfølger* er en forhistorie til en annen historie, i form av en relativt selvstendig fortelling, skrevet etter at primærhistorien (den historien som teksten er en *førfølger* til) ble skrevet. Og hvert slikt verk kan adapteres til andre medier.

Enkelttekstene i en transmedial historie kan altså henge sammen på intrikate måter. Brødrene Wachowskis *Matrix*-filmer viste av og til reklameplakater i bakgrunnen, og bare den som tok i bruk informasjonen på disse plakaten, lykkes godt under spillingen av dataspillet *Enter the Matrix* (2003). Mediene pekte mot hverandre og dannet en lukrativ pakke for de mange

produsentene. I dag er det vanlig at hver film, hvert spill og hver bok som inngår i den transmediale historien, har sin egen nettside, og ikke sjelden legger produsentene ut informasjon der som ikke finnes noe annet sted. Verket fortsetter på Verdensveven, i samspill med ivrige fans, som selv medskaper verket. Fanfiksjon (fansens skriftlige videreutvikling av primærhistorien) og fanart (egenproduserte bilder som illustrerer noe i fiksjonen) oppstår som et resultat av fascinasjon og spekulasjon. De mest vellykkete fanfiksjon-historiene kan bli til en *fanon* (som parallell til en kanon) som de store medieselskapene tar hensyn til i sin videre utbygging av historien. En fanon er fanfiksjonstekster som er så gode og overbevisende at de aksepteres nesten på lik linje med det opprinnelige verket eller -verkene. Skrivning av fanfiksjon kan resultere i litteratur som legges ut på Verdensveven og som kan leses under psevdospillingen.

I formidling har også de tallrike adaptasjonene et stort potensial. Spill inngår i *adaptasjonskaskader*. En kaskade er et fossefall, gjerne et kunstig fossefall i en vakker hage. En adaptasjonskaskade er en histories vandring fra det ene mediet til det andre, og fra kunstart til kunstart: for eksempel at en historie tilpasses og flyttes fra bok til film, fra film til tegneserie, fra tegneserie til dataspill, fra dataspill til enda en film, fra film til tv-serie, fra tv-serie til teaterstykke, fra teaterstykke til musikal, fra musikal til ballett osv. Samme historie fortelles, derfor dreier seg seg ikke om en transmedial historie. *Don Quijote* og *Oliver Twist* er eksempler på verk som har innledet lange adaptasjonskaskader. Den samme historien

inngår i en lang "gjenvinningsprosess" tilpasset nye publikum og nye tidsperioder. Hver adaptasjon blir preget av sin tid og fungerer som tolkninger av det opprinnelige verket og eventuelt også av andre tidligere verk i kaskaden. En dataspill som har blitt hektet på én verden, har mye å hente i andre verk i adaptasjonskaskaden for å utvide spillopplevelsen, innsikten og fascinasjonen.

Vi kan komme til å trenge noen nyord for å uttrykke hvilke medier som er knyttet til hverandre i en medieadaptasjon. Hva det er adaptert *fra* (x) og hva det er adaptert *til* (y), gir oss etter formelen "fraxy" en rekke betegnelser. En *fraboktegnserie* er en tegneserie som er adaptert fra en tekst i en bok. En *fradataspillbok* er en bok som er overført fra et dataspill. Siste ledd i disse ordene markerer hva vi faktisk holder i hendene, mens tidligere ledd viser hva produktet er medieadaptert fra. Dataspillet *The Secret of the Nautilus* (2002) basert på Jules Vernes bok *En verdensomseiling under havet*, er et frabokdataspill. En spiller som får vite at et spill er adaptert fra en tegneserie, vil sikkert bli nysgjerrig på tegneserien hvis spillet fenger. Og frategneseriedataspillet peker kanskje ikke bare mot tegneserien, for tegneserien kan være en frafilmtegnserie osv. Wagners *Nibelungenringen* ble til et dataspill fra firmaet Maelstrom midt på 1990-tallet, altså et fraoperadataspill. En av Gustave Flauberts mindre kjente romaner ble i 2003 adaptert til frabokdataspillet *Salamambo: Battle for Carthage*. Fordi Flauberts bok har alle kjennetegnene ved en roman, kan vi etablere undersjanger-betegnelsen fraromandatspill.

En interessant og lite påaktet

sjanger, selv om det finnes et stort antall eksempler på fenomenet, er fradataspillbok, på engelsk ofte kalt "novelization" ("romangjøring"; "novelization" kan på engelsk også være en frafilmbok). Ikke sjelden utgis slike bøker anonymt eller under psevdonym, for de har ikke høy litterær status. Betegnelsen fradataspillbok er bedre enn den engelske, for i de fleste tilfeller kan teksten på grunn av lengde og innhold knapt kalles en roman. Et eksempel på en fradataspillbok er *The Myst: Book of D'Ni* (1998) av Rand Miller og David Wingrove. Miller er en av dem som stod bak dataspillet *Myst* (1993). I USA ble det av Eric Meretzky allerede i 1980-årene skrevet en fradataspillbok med utgangspunkt i *Zork* (1980). Senere har spill som *Atlantide*, *Diablo*, *Starcraft* og *World of Warcraft* også blitt adaptert på ulikt vis til bøker, ofte på måter som også gjør at historiene danner transmediale historier.

Fradataspillbøkene gir leserne en mulighet til ro og emosjonell fordypning som de fleste dataspill ikke gir. Det fiktive universet bygges ut i litteraturen, slik at dataspillet faktisk vil framstå som bedre etter møtet med fradata-spillboka. Det finnes også eksempler på bøker som inngår i selve forpakningen av spillet. Det danskproduserte dataspillet *Blackout* (1997) ble solgt sammen en kort roman. Dataspillets hovedperson er en mann som utforsker sin egen personlighet og som skal finne ut hvorfor det ligger et hodeløst kvinnelik i leiligheten hans. Spillerens oppførsel bestemmer hvilken av fire mulige personligheter som dominerer, noe som igjen får betydning for historiens utfall. Spillprodusentene ville lage noe mer enn et vanlig dataspill og la

derfor ved en litterær tekst på 140 sider, skrevet av Michael Valeur. Teksten er illustrert med abstrakte bilder og er delt inn i kapitler som en roman. Denne fortellingen lager en sammenheng og kontinuitet i historien som det ikke er like lett å oppleve i dataspillet.

Med den rivende utviklingen som vi ser innen animasjonsteknologi, blir det en kommersiell selvfølge å lage frafilmdataspill. Dataspillet, filmen og fradataspillboka foreligger gjerne nesten samtidig, fordi produsentene tror de kan skape en ny besettelse som barn og unge vil bruke sin tid og sine penger på. Hvis filmen uansett er skapt fullt og helt i en computer (den første var barnefilmen *Toy Story* i 1995), blir det lettere å lage dataspill som matcher filmen visuelt. Vanlige spillere kan dessuten lage sine egne spill, f.eks. som *mods*. Dette er modifiserte dataspill eller "ombygginger" av bestående spill. Mods har ofte flere nivåer, nye oppdrag og lignende utvidelser. Landskapet i et spill kan omdannes slik at det ligner på landskapet på mod-lagerens hjemsted. Produsenten av actionspillet *Quake* (1996 og senere utgaver), id Software, valgte å publisere programmeringskodene til spillet og la dermed til rette for utviklingen av

mods. Med Crytek/EAs spill *Crysis* fulgte det med en egen editor for at brukerne skulle kunne lage sine egne mods. Noen spillere lager også *machinima*, korte filmer eller musikkvideoer framstilt med sekvenser kopiert fra dataspill.

For den som har behov og tid, finnes det atskillig litteratur om dataspill i bibliotek å sette seg inn i. Jenny Levines bok *Gaming & Libraries Update: Broadening the Intersections* beskriver ni prosjekter fra 2007 som tok "gaming in libraries in new directions, providing inspiration and leadership". Eli Neiburgers *Gamers...in the library?!: The why, what, and how of video-game tournaments for all ages* (2007) inneholder blant annet konkrete råd for å arrangere spillturneringer. Beth Gallaways *Game On!: Gaming at the Library* (2009) er et av de siste utgitte bokbidragene om emnet. Og på nettet er mulighetene for tips legio. Her kan spesielt nevnes bloggen <http://theshiftedlibrarian.com/> og podcast-nettsida <http://www.gamesinlibraries.org/> samt nettsidene <http://spilldag.no/> og <http://oedb.org/blogs/ilibrarian/2007/a-quick-guide-to-gaming-in-libraries/>.

Dataspillet

Gears of War 1 og oppfølgeren *Gears of War 2* ble deler av en transmedial historie da en *Gears of War*-tegneserie ble utgitt og fungerte som en bro mellom eneren og toeren.

Bibliotekmelding til besvær

Bibliotekdirektøren ved NTNU, Lisbeth Tangen, ble ikke akkurat overbegeistret for den stortingsmeldinga om bibliotek som ble lagt fram i vår. Vi hadde ventet en "bibliotekmelding til begjær", men fikk en "bibliotekmelding til besvær", mener hun.

Samtalen

Tekst og foto: Odd Letnes

Bok og Bibliotek (BoB): Hva synes du så om oppfølgeren – Kulturdepartementets forslag til statsbudsjett for 2010?

Lisbeth Tangen: De såkalte satsingene i statsbudsjettet fremstår som visne blomster. Folkebibliotekene har grunn til å føle seg lurt. Dette er ikke på noen måte en bibliotekreform. Giske har sagt at han beklager at han ikke kom lenger på bibliotekområdet i statsbudsjettet og skylder på at bibliotekmeldinga kom for sent. Det er tamme greier.

BoB: Fant du noen positive signaler i statsbudsjettet for fag- og forskningsbibliotekene?

Tangen: Nei. Denne regjeringen satser ikke på kunnskap. I hvert fall ikke på forskning og utdanning.

BoB: For vel et år siden skiftet du ståsted fra folke- og fylkesbibliotek til fag- og forskningsbibliotek, og er i dag bibliotekdirektør ved universitetsbiblioteket ved Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Universitet (NTNU). Det må kalles et langt sprang?

Tangen: Det var en interessant overgang. NTNU er en kjempestor organisasjon og det nytter ikke å gå inn i en direktørjobb og tro at du kan alt. Her er det viktig å lytte og lære. Men det er også viktig å streke opp noen retningslinjer. Jeg gjorde det tidlig klart at biblioteket skulle rendyrke sin NTNU-identitet.

BoB: På hvilken måte?

Tangen: Vi må ha en klar og tett tilknytning til NTNUs ledelse, og NTNUs overordnede strategier må også være veivisere for

bibliotekets strategier. Vi er til for institusjonen og ikke oss selv. Det arbeidet hadde startet opp da jeg begynte, og det har fått ytterligere prioritet i året som har.

BoB: Har du en oppskrift for å få til dette?

Tangen: Det aller viktigste er å ha en god kommunikasjon med ledelsen ved NTNU, delta på møter og sette seg inn i strategiarbeidet. Vi skal gi merverdi til universitetet og forskerne. Det betyr også at vi må være tett på brukerne, tettere enn vi hittil har vært. Tidligere var det ofte bibliotekarene som definerte hvilke tjenester biblioteket skulle gi. I dag er brukernes betydning mye større, de må være med på å definere innholdet.

BoB: Hvordan skjer det i praksis?

Tangen: Mye skjer selvsagt i direkte kontakt med studentene og forskerne, hvor vi får vite hva de ønsker og har behov for. Det skjer også i bibliotekutvalg på fakultetene. Det viktigste er at man har et systematisk fokus på det.

BoB: Hva er den største forskjellen på å være bibliotekleder i "fag og folke"?

Tangen: Det er ikke så stor forskjell. Å være bibliotekleder handler om å ha et godt strategisk grep og motivere medarbeiderne til å gjøre de riktige tingene. Å forholde seg til politikere i en kommune eller et styre ved et universitet, er i prinsippet det samme.

BoB: Er det viktig at biblioteklederen er bibliotekar?

Tangen: Jeg tror ikke det lenger. Men det er viktig å ha riktig type bibliotekkompetanse. Hvis vi tynner ut den for mye, mister vi vår identitet og profil. I praksis er ikke mangel på bibliotekkompetanse et problem ved de store fagbibliotekene. For å si det sann: Vi har nok av bibliotekarer. Det er også helt avgjørende for oss å ha kompetanse på det som er universitets fagområder og den forskningen som foregår. Vi trenger også høyere formidlingskompetanse og pedagogisk kompetanse.

BoB: Sliter dere med at brukerne har stereotype oppfatninger av hva er bibliotekar er?

Tangen: Som man spør i skogen, får man svar. Spør du unge studenter om hvordan de oppfatter oss, med en forventning om stereotypien som undertone, får vi kanskje stereotypien som svar. Hele denne problemstillingen er et paradoks. Internt i bibliotekmiljøet føler vi oss innovative og kreative, mens utenfor har mange fortsatt et stereotyp bilde av oss. Det er en stor utfordring å nyansere bildet av bibliotekarene og hva vi kan.

BoB: Er dagens bibliotekarutdanning i stand til det?

Tangen: Det er det vanskelig å svare generelt på. Min erfaring er at utdanning er én ting, personlige egenskaper en annen. Disse faktorene vil alltid spille sammen, noe som gjøre at bibliotekarene er en mangfoldig yrkesgruppe.

BoB: Utgiftene til elektroniske ressurser har skutt i været den siste tiden. Hvor stor budsjettsprekke får dere i år?

Tangen: Noe av det første jeg gjorde høsten 2008 var å gå til rektor og si at vi vil trenge 9 millioner kroner mer i 2009 for å kunne betale våre abonnement. Det var en tøff start. Men det var ingen som hadde husholdert dårlig med pengene, det var finanskrisen som var skylden, så vi fikk disse pengene. Vi har også varslet at vi i 2010 vil gå i minus med et sted mellom 5 og 10 millioner. Oppsigelser vil være en dårlig løsning for å bøte på dette, da det vil være å skjære bort deler av den kompetansen universitetet trenger for å kunne nå sine ambisjoner.

BoB: Så pengene kommer?

Tangen: Jeg håper det. Men dette skaper en veldig vanskelig og uforutsigbar situasjon for meg som leder.

BoB: Er ikke det problematisk at et offentlig forskningsbibliotek har så uforutsigbare rammer? Burde ikke staten ta et større ansvar her? For eksempel i form av nasjonale lisenser?

Tangen: Kanskje burde den det. Det er jo noe som diskuteres. Men uansett må pengene skaffes fra et sted. Problemet er at det er kjempehøye priser på disse abonnementene. Det er ikke markedet som styrer, det er de store forlagene som regjerer og setter prisen. Norge er en liten kunde i denne sammenhengen. Vi kan rett og slett ikke true Elsevier. Vi kan ikke si opp tidsskriftene i protest, for forskerne må ha tilgang til dem. Samtidig må vi se på alternative strategier for å få bedre forutsigbarhet.

BoB: Kan open access på sikt bli løsningen?

A, B, M?

Jeg håper ikke at vi nå skal bli stående fast i denne diskusjonen.

Tangen: Det er mye fornuftig rundt open access, men jeg tror i så fall at "på sikt" må være et tøyelig uttrykk. De store forlagene er så smarte at de også har begynt å drive open access-tidskrifter, hvor det absolutt ikke er gratis å publisere. Her må vi betale for de artiklene som blir publisert og det vet vi heller ikke på forhånd. Hvor mye kan sluttsommen bli? 200 000 i løpet av året? 500 000?

BoB: Du har vært bibliotekpolitisk aktiv i mange år. Blant annet har du vært styremedlem i ABM-utvikling. Var ABM-utvikling en god løsning?

Tangen: Jeg må nok innrømme at begynner å bli lei av et jeg vil kalle en polariseringsdebatt, altså en debatt som handler om skal vi organisere oss slik eller sånn, hvor ytterpunktene gjerne står steilt mot hverandre. Det som var mitt og flere med meg sitt hovedanliggende den gangen, var å få slått sammen RBT og SBT. Det var helt nødvendig. For å få til det, måtte vi svelge den kamelen som besto av å samle A, B og M. På den måten var det en

grei løsning. Samtidig vil jeg påstå at når det var gjort, gikk lufta litt ut av ballongen. Vi hadde store forventninger til utviklings- og stimulerings tiltak. Men det som økte, var forvaltningsoppgavene. Den utviklingen har satt ABM-utvikling i en vanskelig skvis.

BoB: Er ABM-utvikling noe poeng i seg selv?

Tangen: Nei. Det som er viktig er å bli enige om hva slags fellesoppgaver som kalles gjøres for bibliotekene, hva slags koordineringsgrep vi trenger, hva slags stimulerings tiltak og så videre. For å si det litt firkantet: Vi trenger *noe* til å ta hånd om dette. Men jeg har vanskelig for å se Nasjonalbiblioteket som et forvaltningsorgan. Pliktavleveringsloven gjelder Nasjonalbiblioteket, men bibliotekloven gjelder hele folkebiblioteksektoren. Det går langt ut over Nasjonalbibliotekets ansvarsområde.

BoB: Den bibliotekmeldinga som ble lagt fram i vår, legger opp til at deler av B'en kan flyttes til

Nasjonalbiblioteket? Hva tror du om det?

Tangen: Jeg er skeptisk til å samle alle oppgaver for norsk bibliotekvesen til en institusjon, Nasjonalbiblioteket. Jeg tror det må være en deling, men ser samtidig ikke klart for meg hvordan dette skal se ut.

BoB: Men er ikke hele sammen slåingen av A, B og M noe kunstig? Hører de sammen?

Tangen: Jeg tror ikke en oppsplitting vil føre til et tap. Det må være mulig å samarbeide, der det er naturlig, selv om man er splittet opp. Men jeg håper ikke vi nå skal bli stående fast i denne diskusjonen. Vi må gjerne rydde opp, men så må vi se framover.

BoB: Ligger det et grunnlag for en nasjonal bibliotekpolitikk i den meldinga som ble lagt fram i vår – og i den budsjettproposisjonen som nylig ble lagt fram?

Tangen: Bibliotekmeldinga fra i vår manglet temperatur og engasjement. Den er også preget av at Kunnskapsdepartementet (KD) ikke har vært særlig til stedet i prosessen. Det som får hovedfokus, er folkebibliotekene. Jeg ser derfor ikke konturene av noen samlet bibliotekpolitikk. I så fall måtte KD gått sterkere inn. Men det skjedde noe spennende i komitebehandlingen. Der ble det føyd til at KD kommer tilbake med et utspill om forskningsbibliotekenes situasjon og muligheter framover. Der har vi en bestilling. Det er interessant, det må vi merke oss.

BoB: Har dette blitt fulgt videre opp så langt?

Tangen: Ikke så vidt jeg vet.

Samleie i bok og på skjerm

Skal bibliotekene gi fri tilgang på internett eller blokkere visse sider?

For 40 år snek ungdom seg rundt i bibliotekenes voksenavdeling og kikket på bøker de ikke fant i bokhylla hjemme. En bok med rødt granitolomslag, var spesielt populær. Den handlet om "hvordan et barn blir til". I boka var den tegning av et samleie i misjonærstillingen. Stillingen var anbefalt som et godt utgangspunkt for å lage barn. I bildeteksten sto det at hvis kvinnen ønsket at mannen skulle komme lenger inn, kunne hun bare sprike mer med beina.

Det var en uskyldig tid. En enkel svart-hvitt tegning publisert i en bok som på ingen måte var i nærheten av å bryte Norges lover, var det som skulle til for å redde ettermiddagen. Bibliotekarene var klar over at ungdommene ikke bare var på jakt etter bøker om religion og botanikk der de gresset med røde kinn. Men de fikk lov. Ingen sensur der i gården.

I dag er den røde slitte boka for lengst kassert. Ungdommen sniker seg ikke lenger rundt i voksenavdelingen for å smugkikke på en tegning av misjonærstillingen. I dag har de internett, hvor tilbudet av porno vokser for hver time. Og porno ser de på, det vet alle tenåringsforeldre. Og mange av disse foreldrene

har gnidd seg i hodet på kveldstid og lurt på hvordan de skulle hindre 13-, 14- eller 15-åringene sine i å se porno. Porno har som kjent 18-årsgrense. For noen blir løsningen å sette opp et "foreldrefilter" som stanser hardpornoen. Effektivt, ja, men omstridt. Over noen glass rødvin på en foreldrefest kan dette lett bli en heftig diskusjon hvor moralske argumenter om frihet og sensur fort legger seg som et muggent teppe over stemningen.

Men det er ikke bare bak hjemmets vegger dilemmaet dukker opp. Det er også aktuelt i bibliotekene, særlig folkebibliotekene. For hva gjør du som bibliotekar når du merker at Ola eller Kari på 13 sitter og smugkikker på voksenporno? Du kan enten late som ingenting og skyve ansvaret over på brukeren, eller ta affære og si at "Hør nå her, unge mann eller dame, du er nå inne på nettstedet hvor du ikke har lov å være." I verste fall kan du gå til myndighetene?

Alt dette koker ned til fire sentrale etiske/juridiske spørsmål, som ble framlagt som etiske dilemmaer for bibliotekene av Harald Müller fra Max Planck-instituttet i Tyskland, på årets IFLA-konferanse:

- Skal bibliotekene gi fri tilgang på internett eller blokkere visse sider?
- Skal biblioteket ha ansvar for brukernes brudd på opphavsrett?
- Skal brukerne være sikret anonym tilgang?
- Skal brukernes rett til personbeskyttelse overtrumfe eventuelle lovbrudd, for eksempel bruk av porno?

Hvordan tenker du om dette i forhold til ditt bibliotek? Finnes det en felles holdning? Bok og Bibliotek har gjort en rundspørring og sendte disse spørsmålene til 36 biblioteker:

Mener du at:

1. biblioteket skal gi fri tilgang på internett eller blokkere visse sider?
2. biblioteket skal ha ansvar for brukernes brudd på opphavsrett?
3. brukerne skal være sikret anonym tilgang og at brukernes rett til personbeskyttelse skal overtrumfe eventuelle lovbrudd?

Det kom inn 24 svar. Les svarene på www.bokogbibliotek.no. Tast inn *internettansvar* i søkefeltet øverst til høyre på nettsiden.

Debatt

Odd Letnes, redaktør

Flere støttetjenester for Open Access-publisering

I flere år nå har noen få norske tidsskrift vært utgitt som Open Access-tidsskrifter. Det vil si at de har vært gjort gratis tilgjengelig på internett, i stedet for (ev. i tillegg til) å bli distribuert som papirtidsskrifter. Open Access betyr at man ikke må betale for å få lest innholdet, ofte også at man får en rett til å videredistribuere og viderebruke innholdet – for eksempel å oversette det, la det inngå i trykte kompendier osv. Hvilke rettigheter leseren får, avhenger av hva slags lisens det enkelte tidsskriftet benytter. I NORAs OA-wiki openaccess.no har vi stilt som et minimumskrav for å ta inn tidsskrifter i vår oversikt over Open Access-tidsskrifter, at forfatterne kan egenarkivere sine artikler i sine lokale vitenarkiver.

Per i dag er det 17 norske OA-tidsskrifter i oversikten, innenfor de forskjellige fagområder – arabiske og islamske studier, barnehageforskning, medisinsk historie, reindrift og så videre.

Dette er tidsskrifter som har tilknytning til et fagmiljø og/eller en institusjon og ikke til en profesjonell forlegger. Noen har en papirutgave, andre er rent elektroniske; noen er gamle tidsskrifter og noen er nye. Felles for de fleste er at de er avhengig av institusjonell støtte og dugnadsinnsats for å kunne utgis, og at de i liten grad har kunnet oppnå vesentlige abonnementsinntekter.

Tidsskriftene har mange ulike datatekniske løsninger, fra «hjemmesnekrede» nettløsninger, til mer profesjonelle systemer beregnet nettopp for nettpublisering. Men gjennomgående har de tekniske løsningene vært basert på enkeltpersoners innsats og kunnskap, og derfor vært svært sårbare – og også ganske ressurskrevende.

Flere initiativer. For å gi OA-tidsskriftene bedre livsvilkår har nå flere institusjoner tatt grep og er i ferd med å etablere, eller har etablert, støttetjenester for Open Access-publisering. Man har etablert dataløsninger som er knyttet opp mot institusjonenes IT-miljøer på en mer profesjonell måte, slik at sårbarheten reduseres og kostnadene går ned, og man tilbyr ulike støttetjenester for redaksjonene.

Universitetet i Bergen har bygget opp BOAP (Bergen Open Access Publishing) ved Universitetsbiblioteket i Bergen, Universitetet i Oslo har bygget opp FRITT i et samarbeid mellom universitetsbiblioteket og IT-avdelingen mens Universitetet i Tromsø har etablert en støtte-tjeneste forankret i universitetsbibliotekets avdeling for IT og utvikling. Ved NTNU arbeider man med å etablere en tilsvarende tjeneste.

En undersøkelse som ble foretatt for noen år siden, viste at det var rundt ett dusin ulike systemer for produksjon og

tilgjengeliggjøring av Open Access-tidsskrifter i bruk. Da NOAP-prosjektet (det Nordbib-finansierte prosjektet «Aiding Scientific Journals Towards Open Access Publishing») foretok en ny gjennomgang for ca. ett år siden, konstaterte man at det bare var ett system igjen som syntes fortsatt å være «i live», Open Journals System (OJS) fra PKP (Public Knowledge Project). Dette er open source-programvare, som altså er gratis tilgjengelig for brukerne. Det er dette systemet alle de norske initiativene benytter seg av. Programvaren for åpne vitenskapelige tidsskrifter inngår i en serie med programvareprodukter fra PKP. PKP har bl.a. også programvare for konferanseadministrasjon (inklusive manuskriptadministrasjon) og det arbeides med programvare for elektronisk monografipublisering.

OJS er en programvare som tar hånd om det administrative arbeidet med mottak av manuskripter og håndtering av fagfellevurdering, bl.a. kan all elektronisk korrespondanse rundt manuskripter tas vare på i systemet. Videre tar systemet hånd om selve publiseringen på nett, og i et format som gjør at innholdet kan høstes etter OAI-PMH-protokollen slik at innholdet lett kan høstes av ulike netjtjenester, og på den måten gjøres bredt tilgjengelig. OJS gjør det også enkelt å benytte seg av

ring etablert i Norge

DOAJs (Directory of Open Access Journals) tjenester som innebærer langtidsbevaring og muligheter for inkludering i ulike bibliotekstjenester internasjonalt.

Hvorfor etablerer man sentrale tjenester på dette området?

En gjennomgående erfaring er at gratis programvare ikke er gratis. Kompetanse rundt vedlikehold, oppgradering og drift av programvaren koster. Det sies at gratis programvare ikke er som gratis øl, men som gratis hundehvalper – det baller fort på seg med hundekurv, veterinær, dressurkurs, fôr, erstatninger og diskusjoner om hvem som skal lufte den om morgenen ... Det er langt billigere å drifte slik programvare på noen få steder, enn at hvert tidsskrift skal ta ansvar for egen drift. Felles driftsløsninger blir også sikrere, både teknisk og organisatorisk.

Slik programvare krever også en del kompetanse for å brukes og utnyttes. Også denne typen kompetanse er det bedre å bygge opp på noen få steder, enn å bygge opp hos hvert tidsskrift. Tidsskriftene er tross alt bemannet med forskere; de bør kunne konsentrere seg om de faglige perspektivene – det redaksjonelle arbeidet og fagfellevurderingen – og bør få støtte til de tekniske funksjonene.

Det viser seg også at mange tidsskrifter som allerede er Open Access, ikke vet å utnytte sine

konkurransefortrinn, fordi de ikke behersker protokoller og teknikker. Gjennom å benytte seg av de støttetjenestene som nå bygges opp, vil de kunne få hjelp til bedre og mer effektivt å nå ut til sitt publikum.

Hva tilbyr disse støttetjenestene? Tjenestene kan nok variere litt fra sted til sted, men det man alle steder tilbyr er teknisk drift og støtte på bruk og utnytting av systemet. I tillegg vil man bistå med råd om ulike valg et Open Access-tidsskrift bør og må ta, for eksempel hva slags lisenser man kan og bør velge mellom. Tjenestene henvender seg både til eksisterende tidsskrifter som ønsker å vurdere å gå over til Open Access, og til fagmiljøer som ønsker å starte nye tidsskrifter.

Vær oppmerksom på at tjenestene også kan benyttes til utgivelse og distribusjon av skriftserier, rapportserier og lignende, de er ikke begrenset til de rene, klassiske tidsskrifter.

Så langt er det ingen av støttetjenestene som tilbyr mer redaksjonelle tjenester, som for eksempel setting av artikler, korrekturlesing, språkvask osv. Over tid vil nok støttetjenestene, fordi de forholder seg til flere tidsskrifter og har et kontaktnett nasjonalt og internasjonalt, kunne være behjelpelig med å finne tjenesteytere som kan overta en del slike funksjoner mot betaling.

Støttetjenestene har også litt ulike nedslagsfelt: De fleste forholder seg i utgangspunktet til egen institusjon, men dette begrepet kan nok tolkes litt vidt og med god vilje. Det kan også være snakk om ulik prising (om dette er aktuelt overhodet) av tjenestene, alt etter hvor nær institusjonen tidsskriftet står. BOAP ved UiB har fått midler fra NORA for å bygge opp en nasjonal ressurs på området, slik at også tidsskrift utenfor UiB skal kunne få råd hos dem.

En oversikt over nordiske tjenester, herunder de norske, med kontaktinformasjon finnes på http://tinyurl.com/create.php?url=http://www.ub.uit.no/wiki/noap/index.php/Nordic_Journal_Hosting_Possibilities (ev. <http://tinyurl.com/yzs34uo>). Hva må en redaktør gjøre?

Er du involvert i et vitenskapelig tidsskrift, eller vurderer å starte et slikt, bør du ta kontakt med dem som arbeider med Open Access-publisering for å finne ut om ikke OA-publisering i regi av en av de tjenestene som er etablert, kan være et relevant alternativ for ditt tidsskrift. Om du ikke vet hvem du skal spørre, kan du kontakte NORA på e-post jan.e.frantsvag@uit.no, så skal vi sørge for å sette deg i kontakt med en av tjenestene.

Hundre år i stive permer

» Tønsberg og Nøtterøy bibliotek har i forbindelse med hundreårsjubileet fått sin egen jubileumbok, med moderne design og et innhold som plasserer biblioteket både kulturelt, politisk, sosialt og i bybildet. Biblioteket er derfor godt fornøyd med jobben designer Tove Sparvath Holmøy og forfatter Erik Jacobsen har gjort, melder Tønsbergs Blad.

Forfatteren sier at han ville gjøre boken opplevelsrik og moderne, i stedet for bare å ramse opp fakta. I boken forteller også kjente personer med tilknytning til Tønsberg, blant dem tidligere kulturminister Ellen Horn og forfatteren Gro Dahle, om hva biblioteket har betydd for dem.

Turnerer med Dylan

» I Rogaland har trubaduren Tom Roger Aadland i høst turnert på bibliotekene i fylket med en norsk gjendiktning av Bob Dylans "Blood on the Tracks" – på norsk "Blod på spora".

Aadland har fått god kritikk, og har ifølge Stavanger Aftenblad foreløpig unngått å få illsinte Dylan-fans på nakken.

Aadland sier at han har forsøkt å yte sangene rettferdighet, og at det hele i hvert fall er ærlig ment. Turneen ble innledet på Sølvberget bibliotek i Stavanger og gikk videre blant annet over Klepp og Haugesund til Sveio og Tysvær.

Stor aktivitet i Nedre Eiker

» Nedre Eiker bibliotek har i hele høst hatt stor aktivitet, og var i november blant annet, for niende gang, med på det fellesnordiske høytlesningsarrangementet "Skumringstimen". Temaet i år var "Krig og fred i Norden", og det ble blant annet lest tekster av Finlands nasjonalskald Johan Ludvig Runeberg og dansksvenske Benny Andersen.

Biblioteket ventet også besøk av forfatteren Tove Nilsen og av Tom Helgesen, som har skrevet en bok om Drammensvassdraget. Ellers har biblioteket i høst hatt besøk av blant andre forfatteren Edvard Hoem (bildet) og musikeren og komponisten Kåre Korneliussen.

Det nyliberale folkebiblioteket

Folkebibliotekene trenger ideologier som grunnlag for legitimitet. De ideologiene bibliotekene knyttes til, gir føringer for hva de kan og bør gjøre – de gir utviklingen retning. Bibliotek som er knyttet til de demokratiske ideer, kan bidra til utvikling av et slikt ønsket samfunn ved å tilgjengeliggjøre informasjon for den sannhetssøkende borger. På 1980-tallet ble nyliberalismen utbredt. Hvordan kan vi forestille oss en bibliotekpolitikk som skal fremme en nyliberalistisk samfunnsvisjon, og vil denne stå i konflikt med de demokratiske idealer?

Ideologier inneholder beskrivelser av ønskelige tilstander, og prinsipper som må følges – eller skritt som må tas – for at denne idealtilstanden skal bli virkelighet. Demokrati er et viktig grunnlag for en bibliotekpolitikk, ved at bibliotekene bidrar til utviklingen av et slikt ønsket samfunn.

Et mer problematisk utgangspunkt er nyliberalismen, som er beskrevet som "antidemokratisk". Den er også angitt å ha aktører med intensjoner om å svekke profesjonene som forsvarere av offentlige velferdsinstitusjoner (Sandberg 2006). I Tyskland har den ... "nyliberale tenketanken og stiftelsen Bertelsmann Stiftung [...], hatt som mål praktisk talt å erstatte, for ikkje å seie privatisere, heile den offentlege tyske bibliotekpolitikken. Dette har vore tatt imot med opne armar både av tyske styresmakter og

den tyske bibliotekforeninga, medrekna den nyvalde IFLA-presidenten Claudia Lux" (Ericson 2007).

I bibliotekariske fora i Norge er det for lite debatt om denne ideologien. Et intervju med Dag Einar Thorsen, stipendiat ved Institutt for statsvitenskap, UiO og Lars Fr. H. Svendsen, Civita kan først belyse saken.

Mer enn et skjellsord. Dag Einar Thorsen, UiO, har arbeidet med demokratiets muligheter i

«Frie brukervalg innebærer at borgeren selv velger hvem som skal levere tjenestene.»

det nyliberale samfunn. Han mener at "nyliberalisme" først og fremst er et skjellsord som brukes av kritikerne, men som likevel har en kjerne.

– Nyliberalisme kan defineres som politiske oppfatninger som

har det til felles at de mener den eneste legitime rollen til staten er å sikre det enkelte menneskets frihet og eiendom, og at markedet fungerer best med minst mulig innblanding fra staten sin side. Resultatet av et slikt syn er at velferdsstaten slik vi kjenner den i dag, blir avvirket.

Ifølge Thorsen har nyliberalismen hatt innflytelse i Norge ved at måter å tenke på i det private tas i bruk i offentlig sektor. Dette er en mer moderat nyliberalisme, som ikke nødven-

digvis flytter grensene mellom offentlig og privat, men som heller legger vekt på å gjøre det offentlige mer lik det private, og denne

utviklingen kalles New Public Management (NPM). Offentlig sektor skal her ta i bruk tilnærminger fra privat sektor, og helst bare engasjere seg i aktiviteter som ikke kan utføres av private.

– En kan også se at det vi kan

Debatt

Aud Gjersdal, bibliotekar

kalle nyliberalt tankegods finnes i Arbeiderpartiet – som jeg selv er medlem av. Her var det lenge på 90-tallet flere som trodde at offentlig sektor nærmest per definisjon var mindre effektiv enn privat sektor. Arbeiderpartiet støttet da – og gjør det til en viss grad fremdeles – passivt opp om mer bruk av markedsmekanismer i organiseringen av virksomhet som tradisjonelt har hørt til offentlig sektor, sier Thorsen.

Lars Fr. H. Svendsen fra den liberale tankesmien Civita mener at begrepet nyliberalisme mangler spesifiserbart innhold, og er et ubrukkelig begrep som vi bør slutte å bruke. Det tåkelegger mer enn det klargjør, og han mener at 'liberalisme' er et klarere begrep.

Bibliotek i konflikt med demokratiet. – *Hvordan kan et gjennomslag for "nyliberale" ideer svekke vårt demokrati?*

– Det kommer an på hva som menes med demokrati, sier Thorsen.

Robert A. Dahl mfl. går inn for et liberalt demokrati, som er et system hvor de viktige sakene er gjenstand for politiske prosesser der så mange mennesker som mulig blir hørt. Nyliberalismen kommer inn her nettopp fordi den søker å gjøre markedet viktigere, og staten mindre viktig. Så da vil jo færre ting bli gjenstand for demokratiske prosesser. Grunnstrukturen i folkestyret blir opprettholdt, men folkemakten – folkets reelle innflytelse over egen situasjon – blir borte, sier Thorsen.

– Så lenge store deler av økonomien er privatisert og parlament og regjering holder seg unna økonomien, så blir det

som foregår i private bedrifter viktigere for hvordan livene til befolkningen ser ut. Høyresiden vil at færrest mulig ting skal opp til politisk debatt, mens venstresiden har det motsatte standpunkt. Nyliberalismen kommer inn her som et forsøk på å ta ting av den politiske plakaten, og overlate dette til markedskreftenes frie spill, hevder Thorsen.

Ifølge Svendsen er det viktig å

«Mye av mediebudsjettet vil gå til innkjøp av populær litteratur for å holde utlånstallene høye, og kasseringen vil ha samme orientering om etterspørsel. På den måten er et nyliberalt bibliotek i konflikt med demokratiet.»

være tydelig på forskjellen mellom privatisering og frie brukervalg. Frie brukervalg innebærer at borgeren selv velger hvem som skal levere tjenestene. Likevel kan tjenestene være offentlig finansiert. – Det at en borger får velge hvem som skal ta seg av ulike tjenester, styrker demokratiet ved at borgeren gis anledning til å la sin stemme bli hørt på ytterligere flere områder, sier han. Svendsen mener at vi også kan se på markedet som noe demokratisk ved at en som markedsaktør velger å bruke pengene på visse ting og ikke andre ting, og den enkelte blir slikt sett hørt.

Han mener at vi trenger en bredere demokratiforståelse enn en som oppfatter demokrati som synonymt med statlig. Svendsen hevder også at minoriteten må beskyttes mot hva en majoritet kan finne på å bestemme.

– En viktig forutsetning for et levedyktig demokrati er at staten har begrenset rekkevidde, det er grenser for hva som skal bestemmes politisk også. Ikke minst en

viktig del av demokratiet, nemlig det sivile samfunnet, er under press i dag. Det vi ser i dag er at staten spiser opp stadig større deler av den sektoren. Dette gjør den ved å gi pengestøtte, men problemet er at denne ikke alltid gis uten betingelser, slik at organisasjonene mister den uavhengighet de bør ha i forhold til en statsmakt, og det er jo noe som undergraver demokratiet, sier Svendsen.

– Ser vi f. eks på den økte innflytelsen til kulturministeren og kulturdepartementet i kulturlivet nå, så vil jeg si at dette er ganske alvorlige trusler mot demokrati i kulturlivet.

– *På hvilken måte da?*

– Det vi jo ser pr i dag er at Giske i stadig større grad har begynt å sette sammen styrene i ulike institusjoner. Når departementet gir penger til institusjoner og festivaler osv. så følger det da også med disse pengene at departementet også skal ha en medbestemmelsesrett. Så Giske har jo gått inn og avsatt styrene i ulike organisasjoner, og innsatt sine egne folk. Dette er en overstyring av demokratiet i kulturlivet, sier Svendsen.

Svendsen påpeker også at amerikanske borgere deltar mye sterkere i det politiske livet enn hva norske borgere gjør.

– En begynnelse på å få en sterkere deltakelse må være å styrke lokaldemokratiet, og dette er i tråd med liberalistisk tankegang, sier han.

Det nyliberale folkebibliotek.

Vi kan nå begynne å tenke oss en bibliotekpolitikk basert på nyliberalisme. Bibliotekene kan fortsatt ha et samfunnsoppdrag ved å gi lokalbefolkningen

muligheter for deltakelse i beslutningsprosesser på kommunivå, og støtte aktivitetene til organisasjonene. Disse bidrar også til å opprettholde det politiske engasjement (Lorentzen 2004). Sivilsamfunnet kan også oppfattes som ...”fortjenestefrie velferdsprodusenter som kan påta seg oppgaver for det offentlige” (ibid). For eksempel for bibliotekene. Kulturbyrå i Oslo Anette Wiig Bryn (FrP) har tidligere ønsket at frivillige skulle assistere fast ansatte ved Nordtvedt filial av Deichmanske bibliotek. I 2007 ønsket hun å gjøre bibliotekene til aksjeselskap, og få inn private aktører for å få mer effektiv drift.

Flest mulig oppgaver skal nemlig utføres av private aktører, og outsourcing av oppgaver til private er et skritt i nyliberalistisk retning. Biblioteksentralen – som er offentlig eid – bør i dette markedet gis konkurranse av private som f. eks. kan utføre samlingsutvikling, og levere hylleferdige bøker, inklusiv metadata.

Ifølge NPM skal tenkemåter fra det private overføres til det offentlige. Thorsen tenker seg det nyliberale bibliotek, som et etterspørselsorientert bibliotek. Bibliotekene blir da markedsorienterte, og de offentlige bibliotekene orienteres mer mot etterspørsel fremfor kvalitet, og toner ned samfunnsoppdraget til fordel for formidling rettet mot individuell etterspørsel (Audunson 2003).

Mens bibliotek knyttet til de demokratiske prinsipper er upartisk, og gjør alle synspunkter angående en sak tilgjengelig (ibid), så vil det nyliberale bibliotek bestrebe seg på å dekke etterspørselen. Mye av mediebudsjettet vil gå til innkjøp av populær litteratur for å holde utlånstallene høye, og kasserin-

gen vil ha samme orientering om etterspørsel. På den måten er et nyliberalt bibliotek i konflikt med demokratiet.

Ifølge Svendsen legger liberalismen vekt på at borgerne skal delta i demokratiske prosesser, og opprettholde offentlig finansierte bibliotek hvor borgerne kan søke informasjon om ulike samfunnsspørsmål o.l.

– Og stikk i strid med hva Thorsen hevder, vil man fra et liberalt ståsted hevde at det ikke er viktigst for et offentlig bibliotek å prioritere det som det finnes et stort marked for, men tvert imot å konsentrere seg om det som markedet ikke tar seg greit av på egen hånd, avslutter Svendsen.

Litteratur:

- Audunson, R.A. (2003). Bibliotekene – en institusjonstype i spenningsfeltet mellom ulike sosiale diskurser. I: *Introduktion till informationsvetenskapen* (s. 219-237) : Tampere: TUP
- Ericson, A. (2007). Kva skjer egentleg i Tyskland?. Bibliotekforum. Oslo : NBF. 32 (9): 29
- Lorentzen, H. (2004). Fri oss fra amatørerne. Samtiden. Oslo : Aschehoug. 115 (2): 46-56
- Sandberg, A. (2006). Profesjon under press. *Bok og bibliotek*. Oslo : ABM-media. 73 (4): 44-49

Muntlige kilder: Svendsen, Lars Fr. H., Civita; Thorsen, Dag Einar, UiO

Bøker fra ABM-media as:

Emneordskontroll	Assosiativ relasjon	Passer
Gjeldningsgjeldskontroll	Vokabularkontroll	Regninger
Utholdbarhet	Dypdebehandling	Internasjonale standarder
Bokdata operasjoner	Autoritets	Publisering
Autoritetsregistre	Fullstendighet	Synsregistrering
Hemmelighet	Publisering	Referans
Konstans	Polysynt	Lisens
Bibliotek	Individuelle	Emneordskatalogisering
Storingsorden	Innholdsanalyse, emnepresentasjon og lagring	
Passer	Arbeid	Synsregistrering

Ellen Hjortsæter:

Emneordskatalogisering. 3. utgave.
Oslo : ABM-media, 2009. – 144 s.
- ISBN 978-82-997932-2-3

Boken gir retningslinjer for innholdsanalyse og indeksering av dokumenter, og for oppbygging og vedlikehold av emneordskatalogen. Retningslinjene bygger på grunnleggende klassifikasjons- og indekseringsteori, og sees i sammenheng med internasjonale standarder og retningslinjer innen området bibliografisk kontroll. I denne tredje utgaven er sluttbrukerperspektivet blitt tydeligere. Det er lagt vekt på å forankre retningslinjene i katalogens mål og oppgaver, slik de er formulert i IFLAs "Statement of international cataloguing principles". FRBR-modellens funksjonskrav til autoritetsdata for emner (FRSAD) er også omtalt. Mange kommentaravsnitt er utvidet, enkelte eksempler er endret og nye tilføyd, og flere ordforklaringer er lagt til.

Ytterligere opplysninger:
www.bokogbibliotek.no

Bestillingsadresse: post@abm-media.no

«Gratis» Open Choice? – det finnes ikke noe som heter gratis lunsj!

I den senere tid har vi hørt om flere pakkeavtaler (avtaler om kjøp av tilgang til tidsskriftspakker) med Springer hvor en del av avtalen er at forfattere fra de(n) aktuelle institusjon(er) kan velge å benytte seg av Springers Open Choice (dvs. at artiklene gjøres tilgjengelig som Open Access-artikler) uten å måtte betale noe ekstra, dersom de publiserer i et tidsskrift som tilbyr Open Choice. Dette later til å være et tre-årig eksperiment. Springer ønsker trolig å evaluere det før de bestemmer om dette er noe de vil tilby videre. Det er trolig gode muligheter for at andre forleggere vil komme med tilsvarende tilbud i kommende pakkeavtaler.

Dette kan være en gudegitt anledning for universiteter og høyskoler til å prøve ut en strategi for å øke andelen som publiseres som Open Access. Men jeg ser to store betenkeligheter som man bør være klar over, om man ønsker å forfølge en slik strategi.

For det første har vi det klassiske problemet med like konkurransevilkår. I arbeidet med å fremme OA (Open Access) har vi forsøkt å finne løsninger som vil føre til at forfatterne møter like kostnader enten de velger å publisere OA eller TA (Toll Access, dvs. publisering hvor leserne må betale for tilgang). Springers tilbud (og mulige etterfølgere) skaper med ett like konkurran-

sevilkår mellom TA og Open Choice OA (ev. under andre navn hos andre forleggere), men opprettholder forskjellen mellom TA og Open Choice OA på den ene siden, og andre OA utgivelser. Dette vil skape svært ugunstige konkurransevilkår for de små OA-forleggerne, som ikke har noen TA-inntekter og heller ingen mulighet til å bake inntektene inn i pakkeavtaler. Forfatterne vil foretrekke «gratis» OA, i det minste om de skal opptre som rasjonelle økonomiske aktører. Ønsker vi virkelig å spille rett i hendene – og de allerede velfylte lommebøkene – til de store, kommersielle forleggerne på denne måten? Går vi inn på Springers avtalen og tilsvarende avtaler gjør vi det umulig å starte nye OA-forlag, og da skaper vi en situasjon hvor OA-markedet også vil ble et oligopol-marked uten noen virkelig og effektiv priskonkurranse. En slik utvikling er ikke i vitenskapens interesse! Skal man gå inn på Springers tilbud må det kobles til at man skaper mekanismer hvor utgifter til å publisere OA hos andre forleggere dekkes av sentrale midler (slik at det blir like gratis for forskerne som Springers Open Choice), da kan de mindre OA-forleggerne fortsatt ha mulighet for å drive virksomhet. Dette er den eneste måten vi kan skape en langsiktig situasjon som er til å leve med for forskningsinstitusjonene.

Det andre problemet er at Springers Open Choice-tilbud vil gjøre forholdene enda mer komplisert enn de allerede er når det gjelder effekten av Open Choice (og tilsvarende ordninger) på prisingen av tidsskrift-pakkene. Teorien har vært – i det minste har det vært et krav

fra institusjonene som har hatt avtaler – at jo flere artikler som ble publisert under Open Choice, jo lavere skulle abonnementsprisene for de aktuelle tidsskriftene bli. Det har vært en del diskusjon om hvorvidt slike prisreduksjoner har manifestert seg, eller om de kun har vært løfter uten substans. Noen rapporterer at det har vært antydninger til lavere prisøkninger enn det som ellers kunne vært å vente, men ikke mer. Ugjennomtrengelig prissetting av pakker er en del av problemet. Om vi så inkluderer Open Choice i pakkeavtalene, hva slags prisreduksjoner skulle vi da kunne forvente? Forleggerne kunne, og kanskje endog med rette, si at ettersom de ikke hadde fått noen ekstra betaling for Open Choice kunne vi heller ikke forvente noen prisreduksjoner.

Den eneste måten Springers tilbud kan gjøres til et langsiktig gode for vitenskapen på, er om mange takker ja til tilbudet og kombinerer dette med å etablere finansieringsordninger for betaling av OA-kostnader for forfatterne, slik at både Open Choice og andre OA-publiseringskanaler kan få sterk vekst. Om så skulle skje, kan vi om noen år kansellere alle pakkeavtaler og ha et fungerende OA-marked med den nødvendige pris-, kvalitets- og servicekonkurranse mellom store og små forleggere.

*Jan Erik Frantsvåg,
leder NORA,
Universitetsbiblioteket,
Universitetet i Tromsø*

Kommentar til leder i Bok og bibliotek nr. 5/2009: "Datatilsynet revurderer saken"

Datatilsynet fikk våren 2009 en henvendelse fra folkebibliotekene i Klepp, Time og Sola vedrørende sammenslåing av bibliotekenes kataloger og låneregistre. Datatilsynet gav generell veiledning til bibliote-

gjennomføre tiltaket veie tyngre enn den enkeltes personverninteresse i akkurat denne saken? I så fall vil behandlingen kunne gjennomføres. En slik løsning er selvfølgelig mer aktuell jo mindre virkning tiltaket har på den enkeltes personvern, og jo større samfunnsmessig betydning det vil kunne ha.

Dersom man tillater en sammenslåing uten samtykke, må man likevel informere om hva sammenslåingen innebærer for den enkelte. En reservasjonsadgang mot registreringen

professor Ragnar Audunsons artikkel, "Er det for mange fotballspillere på landslaget?" (Bok og Bibliotek nr 5/09, nettpublisert 1. november).

Hvem definerer hva som er de sentrale oppgavene og verdiene i bibliotek? Lov om folkebibliotek gir en god pekepinn, men er samtidig så romslig at den gir mulighet for utprøving av nye kulturuttrykk og teknologier. Bibliotekene må ta på alvor en ny generasjons ønsker og krav. Bibliotek er ikke lenger bare steder for informasjonssøking men levende møteplasser der det også må være plass til spill og andre kulturuttrykk.

Norsk bibliotekvesen er i rivende utvikling. Det er et problem dersom utdanningsinstitusjonene ikke ser dette.

Mangfold. Bibliotek er mangfoldige og innholdsrike, de er sentre for informasjon, kunnskap og kultur. De er også med på en utviklingskarusell der nye forventninger fra publikum fører til nye arbeidsoppgaver, nye arbeidsmetoder og nye teknologier som påvirker hverdagen. For å være best mulig rustet til å møte framtida, trenger bibliotekene ansatte med solid og allsidig kompetanse.

Mye har skjedd siden bibliotek var boksamlinger og bibliotekarene hadde en tilbaketrukket, opphøyet rolle. Oppgavene var ikke så allsidige og de var klarere definert enn de er i moderne bibliotek. Hverdagen i mange bibliotek er nå at alle ansatte må dele på de arbeidsoppgavene som er. Da er gjensidig respekt et nøkkelord.

Holdninger. Det er derfor overraskende og nedslående å oppdage at det fremdeles finnes

Datatilsynet revurderer saken

Folkebibliotekene i Klepp, Time og Sola, ønsker å samarbeide om å slå sammen kataloger og låneregistre. Men samkjøring må baseres på et frivillig, uttrykkelig og informert samtykke fra de registrerte, mente Datatilsynet da saken ble forelagt for dem i vår. Med et folketall på godt over 50 000 i de tre kommunene, ville det bety en umulig oppgave.

Etter at Bok og Bibliotek nylig konfronterte Datatilsynet med saken på nytt, har tilsynet gitt beskjed om at de skal revurdere den. Det katalogsamarbeidet det legges opp til på Jæren, er interessant for en rekke kommuner rundt i landet. Derfor bør Datatilsynet nå finne en løsning som lar seg gjennomføre i praksis og ikke bare i teorien.

Bok og Bibliotek » 5 / 2009 » 5

kene, og sa, som korrekt er, at samtykke er det foretrukne utgangspunkt for all behandling av personopplysninger. Dette utgangspunktet går frem av forarbeidene, og er også nedfelt i Datatilsynets og Personvernemndas forvaltningspraksis for behandling av personopplysninger. Bakgrunnen for at samtykke er foretrukket, er at den enkelte bedre skal kunne ha kontroll med egne opplysninger, og også vite hvor opplysninger om dem «vandrer».

Personopplysningsloven åpner imidlertid for alternative grunnlag for behandling av personopplysninger dersom behandlingen er nødvendig. Et av disse nødvendighetskriteriene legger opp til en interesseavveining hvor den ansvarliges behov veie oppmot den enkeltes krav på personvern: Vil bibliotekets interesse for å

kan i den anledning være aktuell.

Datatilsynet gjennomførte tre tilsyn med biblioteksystemer høsten 2009. De endelige rapportene fra disse kontrollene vil også være med og danne grunnlag for Datatilsynets vurdering av saken.

Gunnel Helmers og Christine Ask Ottesen, Datatilsynet

Bibliotek – en moderne arbeidsplass

Det er viktig å løfte blikket og se over profesjongrensene og oppdage alle mulighetene som ligger i å bygge innholdet i framtidens bibliotek sammen. - Noen tanker i kjølvannet av

holdninger om at bare en yrkesgruppe, bibliotekarer, skal arbeide i bibliotek, slik det fremgår av Ragnar Audunsons artikkel, «Er det for mange fotballspillere på landslaget?», i Bok og Bibliotek nr 5/09 (nettpublisert 1.11.09). Dette bør være forhistorisk i et moderne samfunn. Det som gjør dette spesielt betenkelig, er at slike utspill er egnet til å vekke mistanke om at dette er den rådende holdningen i institusjoner som utdanner framtidige bibliotekarer.

Utdanningen. Det er mange eksempler på at ansatte med annen profesjonsbakgrunn har blitt møtt med motstand av bibliotekarutdannede kollegaer. Tanker fra gammel tid om at det bare skal finnes en yrkesgruppe i bibliotek lever fremdeles. Dette tyder på at det er en grunnide mange har fått med seg i utdanningen og at det derfor bør gjøres noe med innholdet i bibliotekarutdanningen.

I moderne bibliotek er det behov for mange yrkesgrupper. Ingen bestrider at bibliotekar-kompetanse er viktig og nødvendig. Men det er naivt å tro at bibliotekarer – eller en hvilken som helst yrkesgruppe, kan beherske alle arbeidsoppgaver like godt. Eller at de ønsker å utføre alle arbeidsoppgaver. Arbeidslivet er fullt av historier om arbeidsplasser som ikke fungerer optimalt på grunn av profesjonskamp. Og vi har vel alle møtt faglig dyktige personer som har blitt dårlige ledere. Det er misbruk av god kompetanse som kunne vært bedre utnyttet.

Dårlig utgangspunkt. Dersom holdninger i utdanningsinstitusjonene bidrar til at bibliotekar-

studenter får med seg slike tanker når de skal ut i arbeidslivet og møte kollegaer med annen profesjonsbakgrunn, er det et dårlig utgangspunkt for en positiv utvikling av bibliotekene. Det er også et dårlig utgangspunkt for å utvikle gode kollegiale forhold. Spesielt negativt er det dersom de som får lederposisjoner og skal ivareta kollegaer fra mange yrkesgrupper, ikke klarer å frigjøre seg fra dette tankegodset.

Gjensidig respekt er vesentlig for å utvikle et godt arbeidsmiljø. Det finnes mange flotte, dyktige bibliotekarer, akkurat slik det finnes mange flotte, dyktige ansatte med annen faglig bakgrunn. Å legge opp til profesjonskonflikter bidrar ikke til å bygge opp en velfungerende institusjon.

At det er mange forskjellige yrkesgrupper ansatt i bibliotek, viser ferske tall fra Buskerud der det er 160 årsverk i bibliotekene. 60 av disse er besatt av bibliotekarer. 100 har annen profesjonsbakgrunn. Det er også tankevekkende at lederne for de bibliotekene som ble kåret til Norges beste og nest beste folkebibliotek i 2009 ikke er bibliotekarer, men har annen profesjonsbakgrunn.

Kundeperspektivet – en trussel? "Bruker" er en mye brukt benevnelse på de som besøker bibliotekene. Noen uttrykker engstelse for at brukerbegrepet skal bli borte til fordel for tanken om at de som besøker bibliotekene skal kalles kunder. Dette gjenspeiler også holdninger fra en annen tid. En som blir definert som bruker har ingen makt. Vedkommende må forholde seg til det tilbudet som blir gitt. Makten ligger hos bibliotekaren.

En kunde, derimot, kommer på sine egne premisser, med sine behov og ønsker. En kunde utøver makt ved å stille krav til bibliotekets tilbud. Ved å våge å se på brukeren som om vedkommende er kunde, tar bibliotekene personen på alvor.

Det blir da viktig å vektlegge serviceaspektet. Service øker kundens verdi i forhold til institusjonen. Du er mer imøtekommende mot en kunde: Hva kan jeg hjelpe deg med? I en tid da bibliotekene er utsatt for konkurranse og press fra mange hold, blir det stadig viktigere å gi et attraktivt tilbud. Publikum kommer til biblioteket på egne premisser og ikke på bibliotekets/bibliotekarens.

I vårt moderne samfunn har forbrukerne stor makt og etterspørsel definerer i stor grad tilbudene. Publikum kan velge bort bibliotekene hvis de ikke oppleves som interessante.

Nye ideer og modeller.

Istedenfor å legge opp til profesjonskamp, bør vi alle være opptatt av hvordan vi kan sikre bibliotekene en fortsatt rolle i framtidens samfunn. Det er ikke slik at fordi vi som er ansatte vet at det tilbudet vi har er godt, så kommer publikum automatisk. Mange tror de vet hva et bibliotek er: Mørke lokaler, bibliotekarer som hysjer og lukt av støv i luften. Moderne mennesker har andre krav, tilbudet må være attraktivt nok til å vekke deres interesse slik at de oppdager bibliotekenes muligheter.

Både bibliotekarutdanningen og alle som har biblioteket som arbeidsplass, uavhengig av profesjonsbakgrunn, må ta innover seg at det er viktig å prøve ut ideer og andre modeller enn de tradisjonelle. Nye arbeids-

oppgaver og nye arbeidsmetoder, krever bredere kompetanse og flere yrkesgrupper. Gode team er gjerne satt sammen av folk med ulik faglig bakgrunn og forskjellig personlighet.

Større perspektiv. Det er ofte overraskende å se hvor mange diskusjoner i bibliotekmiljøet som handler om form istedenfor innhold. Det er viktig å løfte blikket og se over profesjonsgrensene og oppdage alle mulighetene som ligger i å bygge innholdet i framtidens bibliotek sammen. Bibliotek er mulighetenes sted!

Sett i et arbeidslivsperspektiv handler dette også i høy grad om å skape trygge og attraktive arbeidsplasser for alle yrkesgrupper som arbeider i bibliotek.

*Lena Hillestad, leder
i Kulturforbundet - en yrkesorganisasjon i Delta og YS*

Noen apropo til Audunson

Hvem skal jobbe i det norske folkebiblioteket? Professor Ragnar Audunson (Bok og Bibliotek nr. 5/09, s. 22) ser ut til å mene at vi som institusjon vil forvitte uten et absolutt hegemoni av bibliotekarere. Selv ser jeg folkebibliotekene som kulturinstitusjoner der bibliotekarkunnskap alene ikke er nok.

For å fortsette spørsmålsrekken til Audunson: Er det for mange skuespillerutdannede skuespillere på Nasjonalteateret? Neppe, der driver noen med kostyme, noen driver med lys og lyd, noen med sceneteknikk.

Felles for dem alle er at de jobber mot et felles mål - å skape best mulig teater. Da må de samarbeide på tvers av fagområder innad i samme bedrift. Det er visst bare i kulturinstitusjonen folkebibliotekene at Audunson tenker seg én yrkesutdanning som den eneste riktige for at bibliotekene skal kunne utvikle seg sunt.

Bibliotekarenes bibliotek. Nå er jeg enig med Audunson i at det bør ligge solid bibliotekfaglig kompetanse i bunn for å drive et bibliotek, særlig dokumentsamlingen. Det vil si mennesker som kan katalogisering og klassifisering, og som kan ta rede på hvordan man best order og luker i en stor dokumentsamling, samt søke og finne informasjon gjennom de verktøyene man har til rådighet. Samtidig må jeg jo spørre meg selv etter vel to år i biblioteklandskapet om det virkelig er slik at denne fagutdannelsen man tilbyr på Høgskolen i Oslo sikrer et bibliotek i alle bauger og kanter?

Da tenker jeg ikke minst sett i et framtidsperspektiv.

Poenget er ikke å fjerne bibliotekarere fra bibliotekene, men at bibliotekene i framtiden tenker over om det ikke er sunt å rekruttere andre yrkesutøvere for å skape et bedre helhetsprodukt. Slik Audunson argumenterer, kan det virke som om bibliotekene er til for bibliotekarene først og fremst.

Sunn bredde. Er det noe jeg har erfart innad i kulturinstitusjoner så er det at ulike bakgrunner er sunt. Det er sunt for det helhetsproduktet vi skal levere, det er sunt for arbeidsmiljøet, for idemyldringen, for publikum og for utviklingen at

ulike bakgrunner møtes og tvinges til å jobbe sammen. Det er ikke alltid så idyllisk og konformt, men det er definitivt produktivt.

Jeg er sikkert på at folkebibliotekene bør ta på alvor at de er nettopp kulturinstitusjoner som er der for sitt publikum - ikke dokumentlagre tuftet på fornuftige - men for de fleste diffuse - teoretiske verdier. Disse verdiene er heller ikke magiske formel man sitter på bibliotekhøyskolen og filosoferer over og som er umulige å forstå for andre. Bibliotekloven sier det viktigste, vi trenger ikke mystifisere bibliotekene mer enn nødvendig.

Apropo 1: Spill i bibliotek er ingen døgnflue, den har vært der i flere år og er en demon det skal bli vanskelig å drive ut, selv med professoral assistanse. Spill i bibliotek er også kommet på plass som et eksperiment. Mange eksperimenter viser seg å være døgnfluer og det ingenting galt i å prøve å feile. Man mister ikke nødvendigvis fokus på hovedoppgavene av den grunn.

Apropo 2: Når en person som oppspøker et bibliotek kaller seg kunde, ser på seg selv som kunde, oppfører seg som en kunde og beveger seg som en kunde - da er han vel også en kunde?

*Øyvind Svaleng,
Drammensbiblioteket*

Fotball – enda en gang

Først: takk til Jonas Svartberg Arntzen, Øivind Svaleng og Lena Hillestad for deres kommentarer til innlegget mitt i siste nummer av Bok og Bibliotek (nr. 5/09, s. 22) - Er det for mange fotballspillere på fotballandslaget. Diskusjon bidrar til nyttige utdypinger og presiseringer.

Når det er sagt: Å lese Svartberg Arntzens, Svalengs og Hillestads kommentarer er på mange måter en underlig opplevelse. De leser meninger inn i artikkelen som jeg ikke kjenner meg igjen i, og langer heftig ut etter utsagn som, så vidt jeg kan forstå, jeg ikke har gitt uttrykk for.

For det første: Jeg har ikke sagt at man ikke trenger annen kompetanse enn bibliotekar-kompetansen i større folkebibliotek. Man trenger folk som kan IT, som kan økonomi og regnskap, som kan markedsføring. Det skriver jeg eksplisitt. Mitt poeng er at bibliotekfaglig kompetanse er kjernekompetansen i bibliotek.

For å føre fotballmetaforen videre: Rundt fotballandslaget er det et stort støtteapparat av fagfolk med ulike typer kompetanse. Der vil vi finne fysioterapeuter, leger, ernæringsspesialister, materialforvaltere osv. Det kan godt tenkes vi finner flere personer i støtteapparatet enn de 11 som sendes ut på gresset. Men uansett hvor god man er uten ball - det er den fotballfaglige kompetansen som er kjernekompetansen. At man erkjenner det, betyr naturligvis ikke at man ikke har full respekt for den kompetansen

som ernæringsspesialisten, fysioterapeuten, legen og materialforvalteren har og for det bidraget de yter til lagets prestasjoner; det betyr ikke at man ikke kan ha et likeverdig samarbeid om et felles prosjekt.

Man kan tenke seg et fotballandslag uten massør eller en ernæringsspesialist. Prisen vil sannsynligvis være et dårligere landslag men det vil like fullt være et funksjonsdyktig fotball-lag. Derimot kan vi ikke tenke oss et fotballag uten keeper, midtbanespillere og spisser. Man kan også tenke seg et folkebibliotek uten en person med spisskompetanse i markedsføring, uten en forteller eller en museumsкуратор. Det vil kan hende være et dårligere bibliotek enn et som har disse fagfolkene, men det vil være et funksjonsdyktig bibliotek. Men det er vanskeligere å tenke seg et folkebibliotek uten for eksempel barnebibliotekar og referansebibliotekar.

For det andre: Mitt fokus på det bibliotekfaglige betyr ikke et fokus på samlinger, dokumenter og kataloger. Dersom man har lest det jeg har skrevet i Bok og bibliotek det siste halvannet år, vil man se at jeg gang etter gang har gjentatt følgende definisjon på hva et bibliotek grunnleggende sett er:

Et bibliotek er en institusjon (og bibliotekarene er en profesjon) som med utgangspunkt i organiserte samlinger av dokumenter - digitale så vel som fysiske - initierer sosiale prosesser knyttet til læring, kunnskapsdeling og kulturformidling.

Her er det de sosiale prosessene som representerer samfunnsoppdraget mens de digitale og

fysiske samlingene representerer instrumentet. I folkebibliotek er nettopp evnen til å kunne initiere prosesser knyttet til læring, kunnskapsdeling og kulturformidling med utgangspunkt i samlingene, en helt sentral del av den bibliotekariske kjernekompetansen. Digitaliseringen gjør at vi kan fokusere mer på samfunnsoppdraget og i mindre grad la oss styre av samlingenes behov. Min oppfatning av hva et folkebibliotek er, går altså i en helt annen retning enn den jeg tillegges i innleggene til Arntzen, Svaleng og Hillestad.

For det tredje: Det følger av punktet foran at jeg - i likhet med Lena Hillestad - ser biblioteket som en institusjonstype i rask forandring og som i fundamental grad påvirkes av endringer i teknologi og av nye medier. Bibliotekene er, som Hillestad skriver, en moderne arbeidsplass. (Men ikke en postmoderne der alt er like gyldig). Men verken i bibliotek eller andre kunnskapsorganisasjoner, er det slik at fravær av faglig kompetanse gir et bedre utgangspunkt for å reflektere over og ta inn over seg hva grunnleggende endringer betyr for institusjonens rolle og arbeidsmåte, enn tilstedeværelse av slik kompetanse. Det forholder seg omvendt. Rett nok gir fagkompetansen en ballast og forankring som gjør at man ikke svever hit og dit med vær og vind som en ballong, men det er i all hovedsak en fordel. Hva så med forståelsen av brukere som kunder? Her står vi muligens overfor en reell og grunnleggende uenighet. Men det kan også være en skinn- uenighet.

Mitt hovedpoeng er at folkebiblioteket er en rettighet

vi har som borgere - en rettighet som i sin tur er knyttet til andre borgerrettigheter. Finland har ikke bare et av verdens beste folkebiblioteksystem - finnene har også en formålsparagraf i sin biblioteklov som er blant verdens beste og mest avanserte. Der står det ikke et ord om dokumenter og medier som bibliotekene skal gjøre tilgjengelig. Fokuset er på de *borgerrettighetene* bibliotekene skal være med på å realisere.

Bibliotekene skal for eksempel bidra til å realisere borgerens rett til livslang læring, deres rett til kulturopplevelser, ytrings- og informasjonsfrihet og de skal bidra til å utvikle borgerferdigheter. Når vi tar i bruk våre rettigheter som borgere, er vi ikke kunder på et marked. Begrunnelsen for å bruke knappe offentlige midler på å opprettholde og forhåpentligvis bygge ut folkebibliotekene, er knyttet til bibliotekets rolle med hensyn til å realisere disse borgerrettighetene - ikke deres evne til å tilfredsstille markedsetterspørsel.

Og den myndige borger står ikke i noen svakere og mer avmektig situasjon enn kunden.

Tenker vi i kunde og markedstermer, fjerner vi begrunnelsen for bibliotekene som offentlige institusjoner. Når jeg skriver disse linjene, nærmer arbeidsuka seg slutten. Det er snart helg. Da har jeg som mange andre tenkt å hygge meg med god mat, god vin og en god bok - for eksempel Jo Nesbøs siste om Harry Hole. Jeg må på Vinmonopolet for å kjøpe vinen og jeg må på Meny for å kjøpe maten. Boka stiller Oslo kommune gratis til disposisjon gjennom Deichmanske bibliotek. Men like lite som det er en kommunal oppgave å forsyne

meg og andre med vin og indrefilet til helgekosen - det får jeg betale for som kunde på et marked - like lite er det i utgangspunktet en kommunal oppgave å sørge for å furnere meg med krim til hygge og tidtrøytte. Og om jeg ikke er helt pr. kasse slik at jeg ikke har råd til å kjøpe Nesbøs siste, er det et like lite problem for samfunnet som dersom jeg må renonsere på vinen.

Begrunnelsen for bibliotekene som offentlig virksomhet er ikke først og fremst knyttet til deres evne til å realisere kundeorientert etterspørsel i så måte men i deres rolle i realiseringen av de fundamentale borgerrettighetene som den finske lovens formålsparagraf omhandler. Og observerer man hva folk faktisk bruker biblioteket til - vi er midt inne i en slik observasjonsfase i PLACE-prosjektet for tiden - så ser det ut til at biblioteket tas i bruk på et mangfold av måter som nettopp er knyttet til realiseringen av de borgerrettigheter den finske formålparagrafen peker på.

Så kan man føye til at kunder som rasjonelle aktører på et marked, forutsettes å ha full informasjon over tilbudet på markedet og hvordan det ene eller andre valget bidrar til å realisere deres preferanser. Svært mange oppsøker biblioteket nettopp fordi de *mangler* informasjon - det vil si forutsetningen for å være rasjonelle markedsaktører.

Nå kan det naturligvis hende at Arntzen, Svaleng og Hillestad bruker termen kunde som en metafor: Når man kommer til biblioteket og tar i bruk sine rettigheter som borger, skal man møtes med den samme serviceinnstillingen som tilbydere på et marked må yte, dersom de skal tiltrekke seg og

beholde kunder. Da er vi ikke uenige. Men da må man presisere at det er slik man bruker termen.

*Av professor Ragnar Audunson,
Høgskolen i Oslo, avd. JBI*

Viktig formidlingskompetanse

Odd Letnes, redaktør av *Bok og Bibliotek* skriver sin leder "For mange og feil kvalifiserte bibliotekarer" i nr. 4, 2009:

"Enkelte funksjoner er personavhengige, for eksempel formidling. Hvorfor skal bibliotekarer på død og liv ha som oppgave å formidle litterære opplevelser, når jobben iblant kan gjøres bedre av folk med annen yrkesbakgrunn? Lærere, skuespillere, journalister, for å nevne noen."

Letnes spør hvorfor bibliotekarer "på død og liv" skal formidle litterære opplevelser. Mange bibliotekarer i folke- og skolebibliotek vil nok forundres over et slikt spørsmål, og si at dette er blant deres viktigste, mest meningsfylte og samtidig mest utfordrende oppgaver.

Ved utdanninga på Høgskolen i Oslo vektlegger vi litteraturformidling, gjennom kunnskap om litteratur og om lesernes mottakelse av den, kombinert med øvelser i skriftlig og muntlig formidling. Vi som underviser her er enige om at formidling er noe som kan læres, og altså ikke er basert på personlige egenskaper, slik Letnes synes å mene.

Litteraturformidlerens rolle i biblioteket er å uttrykke seg synlig og hørbart om litteratur på mange måter, muntlig, skrift-

Enkelte funksjoner er personavhengige, for eksempel formidling. Hvorfor skal bibliotekarer på død og liv ha som oppgave å formidle litterære opplevelser, når jobben iblant kan gjøres bedre av folk med annen yrkesbakgrunn? Lærere, skuespillere, journalister, for å nevne noen.

(Fra leder 4/09)

lig, visuelt og digitalt. Formidleren må bestrebe seg på å uttrykke noe i en form som er tilpasset publikum, enten det er enkeltmennesker eller grupper, og det handler om å skape leselyst, vise lesere noe de ikke visste fra før. Folkebibliotekene skal være litteraturformidlende institusjoner, det er ettertrykkelig fastslått i alle de styrende dokumenter og utredninger som foreligger.

Å formidle vil si å informere, engasjere, glede, overraske og provosere bibliotekets brukere. I slikt arbeid er det bruk for mange ulike kunnskaper, og Letnes har sjølsagt rett i at en skuespiller iblant vil være den beste til å stå på scenen under en litterær forestilling. Eller at en journalist kan være bedre rustet til å skrive engasjerende om litteratur. Folkebibliotekene har da også i sin formidling gjort bruk av både skuespillere og journalister. Men litteraturformidlingen handler om mye mer enn den enkelte forestillingen. Formidling handler om å koble lesere til tekster, å skape gode rom og situasjoner for lesing og for samtaler omkring litteratur i det daglige. Det handler om å gi impulser, knytte sammenhenger mellom tekster og være en veileder. Her har bibliotekarene sin spesialkompetanse.

Litteraturformidling er et sammensatt felt som trekker veksler på innsikter og kunnskap fra blant annet pedagogikk, litteraturvitenskap, kunnskapsorganisasjon og kommunikasjonsteori. Det skal mye litteraturkunnskap, mye lesing og mye praksis til for å utvikle seg til en god formidler. Utdanningen legger et grunnlag å bygge denne utviklingen på.

Åse Kristine Tveit,
høgskolelektor,
Høgskolen i Oslo,
Avd. JBI

Fotball og hersketeknikk

(Kommentar sakset fra www.bokogbibliotek.no)

Regner med at det blant annet er artikkelen «Det snille biblioteket» (skrevet av Øyvind Svaleng og undertegnede) som stod på trykk i Dagbladet den 21. mai du (Ragnar Audunson, red. anm.) sikter til her.

«Slike spørsmål er naturligvis absurde. Ingen som har som ambisjon å bli tatt på alvor, vil finne på å stille dem.»

Oi! Kanskje du skulle prøve

å skjule hersketeknikkene dine litt bedre? Det er litt som om jeg skulle sagt at «ingen som ikke har jobbet i bibliotek noen gang kan mene noe om denne saken.» Fint at du tar debatten, men ikke latterliggjør de andre debattantene på den måte. Dårlig start!

Jeg skulle ønske at du i stede for å bruke så mange metaforer (helsepersonell, fotballspillere osv.) argumenterte med konkrete eksempler om hvorfor vi er sånn på bærtur. Men når du først har nevnt sykehus så er det ingen dum metafor. På et sykehus trenger man for eksempel vaskepersonell, sykepleiere, leger, kirurger, biokjemikere, bibliotekarer, elektrikere osv. Ikke en veldig homogen gruppe? Legene føler seg sikkert som kongene, men jeg tror du skal være forsiktig med å si til sykepleierne at deres viktigste oppgave er å bygge opp under legene. Sykehusene (og bibliotekene) utvikles basert på de ansattes mangefasetterte kompetanse og ikke minst basert på pasientenes/lånerne/kundenes krav og behov.

Så klart vi trenger bibliotekarer i norske bibliotek. Men vi trenger ikke nødvendigvis bibliotekarer til å markedsføre biblioteket, formidle innholdet, bedrive internettopplæring eller styre skuta. Er vel egentlig ganske selvsagt i grunn.

«Det er viktig - jeg tror jeg vil bruke et så sterkt ord som livsviktig - at velferdsstatens institusjoner bemannes og bekvinnes av profesjonsutøvere som har tilstrekkelig ballast og profesjonell dannelse til å holde fokus på de sentrale oppgavene og verdiene og stå imot tilfældige bølger - fra spillbølgen til NPM.»

Og hva er disse sentrale opp-

gavene og verdiene som du har bestemt at vi må holde fokus på?

«Den dagen skoleledere begynner å snakke om kunder i stedet for elever, ledere i helsevesenet erstatter pasient med kunde og bibliotekledere bytter ut begrepet bruker med det samme kundebegrepet - den dagen har vi alle et alvorlig problem.»

Hva for noe veldig skummelt skjer da?

*Jonas Svartberg Arntzen,
Drammensbibliotek*

Eboka utfordrer kompetansen

«Hva gjør e-boka med norske bibliotek? Vil stadig mer digitalisering av innholdet i bibliotekene føre til mindre bruk av det fysiske biblioteket? Hva må skje om biblioteket skal fortsette å være et tilbud folk faktisk bruker? Kan bibliotekene lære noe av måten Litteraturhuset i Oslo drives? Eller har folkebibliotekene mer å lære av Idea Store i London?»

Med denne innledningen inviterte Norsk tidsskriftforening og Prosa-redaktør, Karianne Bjellås Gilje, til samtale om «Framtidens bibliotek» på Litteraturhuset i Oslo 14. november.

Folkebibliotekene må svare ja til begge spørsmålene. De må åpne seg enda mer for omverdenen i årene som kommer. En forutsetning for det er ny kompetanse, nye profesjoner og nye organisasjonsformer - under det gamle bibliotektaket. Å holde fast ved det tradisjonelle

biblioteket som er bygd opp omkring fysiske samlinger og magasiner, er å bevege seg framover med blikket i bakspeilet.

Men hva skal biblioteket være og hva skal de ansatte gjøre, når de fysiske samlingene mister sin status og sin viktige posisjon i en framtid som vi vet blir digital? Det vil selvsagt alltid finnes papirbøker i et bibliotek. Vi bruker fortsatt stearinlys til kos og hygge, selv om de ikke har noen praktisk nytte. Mange samler fortsatt på frimerker og mynter, selv om samlingene i seg selv sjelden har noen verdi. Noen kjøper fortsatt vinylplater. Men tilbudet av papirbøker, tidsskrifter, aviser og cd-plater og dvd'er, vil bli marginalt og på ingen måte det som kan forsvare en offentlig satsing på bibliotek.

Det vil bli frigjort mye tid i det nye biblioteket blant annet fordi man slipper alt det praktiske arbeidet som er knyttet til å kjøpe inn, klargjøre, låne ut og kassere bøker og CDer. En naturlig utvikling for folkebibliotekene kan være å legge mer vekt på aktiviteter, formidling og aktiviteter innenfor kunnskapsmessige og kulturelle rammer.

Tilbake til spørsmålet «Litteraturhus eller Idea Store?» Svaret må bli: Begge deler. Det betyr ikke at folkebiblioteket skal bli litteraturhus eller speilbilder av Idea Store. Litteraturhuset i Oslo har et annet formål enn Deichman. Og selv om vi har noen titalls tusen innvandrere i de største byene i Norge, er forholdene her helt usammenliknbare med dem vi finner i Londons East End. Men det går an å låne noen ideer, la seg inspirere.

Ved å kombinere Litteraturhusets borgelige stil med Idea Stores sosiale profil, kan biblioteket favne vidt, både høyt og lavt. Men forutsetningen for å kunne omsette inspirasjonen fra disse nokså polariserte institusjonene til praktisk handling, er at man har den rette kompetansen innenfor veggene.

Jonas Svartberg Arntzen ved Drammensbiblioteket var en av deltakerne i panelet i Litteraturhuset 14. november. Han har ved flere anledninger, i Dagbladet og Bok og Bibliotek, etterlyst større profesjons- og kompetansebredde i det framtidige biblioteket. Han gjentok det her på seminaret. Men for å rydde all tvil til side, understreket han også: - Jeg digger bibliotekarer!

Jeg tror han er inne på noe vesentlig. Et framtidig folkebibliotek av en viss størrelse må ha bibliotekarer, selvsagt. Det er det ingen tvil om. Men kanskje like viktig er det å ha pedagoger, medievitere, ungdomsarbeidere, designere og kulturformidlere i staben. I forhold til en slik blanding av profesjoner, blir Høgskolen i Oslo, avd. JBI, bare en av flere rekrutteringskanaler til biblioteksektoren.

Odd Letnes, redaktør

Bli oppdatert og inspirert – ta en tur innom bokogbibliotek.no

Hovedfeltet

- Nettpubliserte artikler fra den trykte utgaven av Bok og Bibliotek
- Aktuelt stoff produsert spesielt for nettutgaven

Venstre spalte

- Sitatet
- Siste papirutgave som nedlastbar pdf
- 5 sist kommenterte artikler
- 5 sist publiserte
- 5 mest leste den siste måneden
- RSS-strøm
- Besøksstatistikk

Høyre spalte

- Søkefelt
- Biblioteknyheter
- Nytt fra Norsk bibliotekforening
- Glimt fra norske bibliotek-blogger
- NBF skole
- Nytt om Nasjonalbiblioteket
- Nytt om ABM-utvikling
- Aktuelt tilbakeblikk

www.bokogbibliotek.no

The screenshot shows the Bok og Bibliotek website interface. The main header features the site's logo and navigation links. The central content area is titled 'Nye bøker fra ABM-media' and includes several articles. On the left, there is a sidebar with links to 'Sitatet', 'Siste papirutgave', and other resources. On the right, there is another sidebar with 'RSS-strøm', 'Besøksstatistikk', and 'Søkefelt'. The main content area contains articles such as 'Må finne andre inndekningsmåter', 'Stein Slyngstad ny direktør i ABM-utvikling', 'Onkel Skruer fra Mjølbø', 'Ebøker Tyskland: Berlinerbrettet', 'Ebøker Danmark: Innholdet betyr alt', and 'Ebøker utfordrer kompetansen'. Each article includes a brief summary, a date, and a link to the full text. The website also features a search bar and a list of recent publications.

*Bok og Bibliotek ønsker
alle lesere og bidragsytere en riktig
god jul og et godt nytt år!*

Frasernes Lyrik og Stemningens Forfusking af Virkelighedssandser¹

Om bibliotekmeldinger og andre lyriske utsagn

Bibliotekmeldingen var så elegant i sin høgstemte prosa at nå trodde vi bibliotekløftet måtte komme. I ettertid har både vi og avisene vaklet litt mellom hvorvidt bibliotekene er budsjettvinnere eller –tapere. De fleste heller til det siste.

ABM-utvikling fikk i alle fall midler som kan brukes til utvikling av modellbibliotek. Her må det tenkes søknad. Av midlenes omfang har jeg skjönt at det ikke dreier seg om en modell i full skala, snarere tvert imot. Min første tanke var derfor bok i butikk, på buss, trikk eller tog. Veldig interessant er ryktene om at hele 64 togstasjoner blir ledige snart (har vi virkelig så mange igjen?). Flere av dem er like store som ett middels folkebibliotek og ville nok kreve hele søknadspotten – selv uten bøker. Skulle vi likevel makte å presse inn noen bøker, ville de ligne for mye et bibliotek, og

det er nok ikke meningen med et modellbibliotek. Jeg tror imidlertid ikke at disse ideene holder. Filialer er heller ikke in lenger.

Mange sier biblioteket må være der folk er. Det er jeg enig i. Det er jo utenkelig at folk flest skal komme til bibliotekene av egen fri vilje og eget behov. Derfor tror jeg mer på bibliotek på fotballkamper og popkonserter. En god ide, som du får gratis av meg, er å bygge et modellbibliotek inn i de gode gamle pølse- eller sjokoladeboksene som sikkert bestemor og –far kan beskrive for deg. Plasser bøker, dataspill og en miniPC for instant surfebehov og nedlasting i hver av dem. Gå så ut til folket og spre kvalitetssikret informasjon. Trekk en Ipod eller en minnepinne på inngangsbilletten. En vinn-vinn situasjon for bibliotekene og arrangørene.

Men jeg er i tvil om dette er godt nok. I en utlysning av et bibliotekseminar ved Høgskolen i Oslo omtales framtidens bibliotekarere som ”Gjetere i kunnskapsallmenningen” og som ”kurator og sivilpedagog”! Men hvordan finne en dekkende modell for dette? Siden de ikke forklarer hva dette er, kastet jeg meg på Google. Jeg fant ”gjeter” som oppslagsord i Wikipedia.

Her sto det at ”En gjeter er en person som har til jobb å passe på en flokk husdyr”. Greit, men hvem i huleste har hatt glød nok til å legge inn denne overraskende definisjonen fredag 15. juni 2007 kl 14.12, dvs midt i arbeidstida for de fleste? De andre uttrykkene står jeg helt fast på. Særlig sivilpedagog.

Dette blir vanskelig. Det virtuelle drømmebiblioteket har noen allerede realisert. Dataspillbiblioteket er standard i dag. Bok i butikk er for kjøpt. Fjellbiblioteket er nedlagt. Bokbussene lider gradvis samme skjebne. Alt er prøvd før. Ingen søknad fra meg denne gangen. Jeg bruker bare noen få bibliotek sånn ca 5 gr pr år. De er gode nok modellbibliotek for meg. Bibliotekarene også. Så lenge jeg får hva jeg vil ha. Og det skjer fortsatt. Men hvor lenge varer det?

- Sekken Leif

Tittelen på denne epistelen skal være et utsagn fra en dansk litteraturkritiker. Lar seg ikke avsløre via et simpelt søk på veven. Send en dokumentert løsning til redaktøren. Han vil sikkert belønne den heldige rikelig.